

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI VERGİ REKABETİNİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hatice ÇAKMAK

Danışman

Doç. Dr. Dilvin Taşkın

İzmir, 2015

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ

1600

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZ JÜRİ SINAV TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN		
Adı, Soyadı	: Hatice Gakmak	
Öğrenci No	:	
Anabilim Dalı	: İşletme	
Programı	: Türkçe Tezi	
Tez Sınav Tarihi	: 22.09/2015...	Sınav Saati : 15:00
Tezin Başlığı: ...Uluslararası Vergi Rekabetinin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği		
Adayın kişisel çalışmasına dayanan tezini 60 dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek çalışma konusu gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,		
☒ BAŞARILI olduğuna (S) ☐ OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir. 1 ☐ EKSİK sayılması gerektiğine (I) ☐ OY ÇOKLUĞU 2 ☐ BAŞARISIZ sayılmasına (F)		
3 ☐ Jüri toplanamadığı için sınav yapılamamıştır. 4 ☐ Öğrenci sınava gelmemiştir.		
☒ Başarılı (S) ☐ Eksik (I) ☐ Başarısız (F) Üye: F. Dilvin Taşkın İmza: Dilvin	☒ Başarılı (S) ☐ Eksik (I) ☐ Başarısız (F) Üye: Ceren Altıntaş Yunal İmza:	☒ Başarılı (S) ☐ Eksik (I) ☐ Başarısız (F) Üye: Duygu Türker İmza:

1 Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

2 Bu halde öğrencinin kaydı silinir.

3 Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

4 Bu halde varsa öğrencinin mazeret belgesi Enstitü Yönetim Kurulunda görüşülür. Öğrencinin geçerli mazeretinin olmaması halinde Enstitü Yönetim Kurulu kararıyla ilişki kesilir. Mazereti geçerli sayıldığında yeni bir sınav tarihi belirlenir.

ÖZET

Yüksek Lisans

ULUSLARARASI VERGİ REKABETİNİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hatice ÇAKMAK

Yaşar Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Yüksek Lisans Programı

Çok uluslu şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY) hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için cazibe kaynağıdır. Bu nedenle, uluslararası sermaye hareketlerinden daha fazla pay alma yarışında olan ülkeler, mali politikalarında da değişikliğe gitmişler ve vergisel teşvikler, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmenin önemli bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Böylece “uluslararası vergi rekabeti” kavramı küresel ekonominin dikkat çekici bir gündem maddesi olarak literatürde yerini almıştır.

Bu çalışma, küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği uluslararası vergi rekabetinin, DYSY üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, öncelikli olarak DYSY kavramı, ikinci bölümünde vergi rekabeti kavramı etraflıca incelenmiş üçüncü bölümde, Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye hareketleri ve vergi rekabetine yönelik uygulamalar üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise uluslararası vergi rekabetinin DYSY üzerindeki etkilerinin Türkiye açısından değerlendirilmesi amacıyla ekonometrik model uygulamasına yer verilmiştir. Ampirik çalışmamızda kullandığımız çoklu regresyon analizi sonucu elde edilen bulgularda da; ülkemize giren yabancı sermaye üzerinde “özelleştirme” değişkeni anlamlı bulunmuş, kurumlar vergisi oranındaki düşüşün etkisinin ise önemsiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Rekabeti, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Vergi Teşvikleri, Türkiye.

ABSTRACT

Master Thesis

THE EFFECT OF INTERNATIONAL TAX COMPETITION ON FOREIGN DIRECT INVESTMENTS: CASE OF TURKEY

Hatice ÇAKMAK

Yaşar University

Institute of Social Sciences

Business Master Program

Foreign direct investment (FDI) by multinational companies is appealing for both developed and developing countries. So, countries demanding more from international capital movements has changed their economical policies and they consider tax incentives as the most important way for the inflow of capital. Thus the concept “international tax competition” became one hot topic in the literature of global economy.

This study aims to investigate the effects of international tax competition due to globalization on FDI. In this study, the concept of FDI and tax competition are studied in detail in the first two chapters and direct capital movements in Turkey and applications on tax competition are investigated in the third chapter. In the last chapter, the econometric model is included to study the effect of international tax competition on DYSY from the Turkish point of view.

Based the finding of multi-regression analysis in our ampiric study, it is concluded that privatization is meaningful for international capital in Turkey while reduction of corporation taxes is trivial.

Keywords: Tax Competition, Foreign Direct Investment, Tax Incentives, Turkey.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1.1.KÜRESELLEŞME VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER.....	1
1.1.1. Küreselleşme Kavramı	1
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi ve Çok Uluslu Şirketlerin Ortaya Çıkışı	5
1.1.3. Çok Uluslu Şirket Kavramı	9
1.2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI KAVRAMI	12
1.3. DÜNYADA YABANCI SERMAYENİN GELİŞİMİ.....	14
1.4. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM TEORİLERİ.....	21
1.4.1. Tam Rekabet Varsayımına Dayanan Teoriler	22
1.4.1.1. Getiri Oranlarındaki Farklılık.....	22

1.4.1.2. Portföy Teorisi.....	22
1.4.1.3. Piyasa Büyüklüğü Hipotezi	23
1.4.2. Eksik Rekabet Varsayımına Dayanan Teoriler	23
1.4.2.1. Tekel Üstünlüğü Teorisi	23
1.4.2.2. Ürünün Hayat Devreleri Teorisi	24
1.4.2.3. Oligopolcü Tepki Teorisi:	25
1.4.2.4. İçselleştirme Teorisi	26
1.4.2.5. OLİ Modeli.....	27
1.5. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİ DOĞRUDAN YATIRIM YAPMAYA YÖNELTEN SEBEPLER.....	28
1.5.1. Hammadde kaynakları.....	28
1.5.2. Şirket ünvanı ve sırlarının korunması.....	28
1.5.3. Ulusal piyasadaki yasal düzenlemelerden ve kısıtlamalardan kurtulma	29
1.5.4. İthalatçı ülkenin koyduğu tarife ve kotalardan kaçınma	30
1.5.5. Üretim faktörlerinde dikey veya yatay entegrasyon.....	30
1.5.6. Oligopolcü piyasa yapısı	31
1.5.7. Yeni piyasa arayışı	31
1.5.8. Şirketin marka veya ünvanından yararlanmak istemesi	32
1.5.9. Ucuz yabancı faktör kullanma isteği	32
1.5.10. Müşterileri izleme	32
1.6. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN YATIRIM KARARLARINDA BELİRLEYİCİ OLAN FAKTÖRLER.....	33

1.6.1. Piyasa büyüklüğü ve piyasanın büyüme hızı.....	34
1.6.2. İşgücü	34
1.6.3. Coğrafi konum.....	34
1.6.4. Politik istikrar ve bürokrasinin kalitesi.....	35
1.6.5. Makro ekonomik istikrar	36
1.6.6. Dış ticaret açığı.....	37
1.6.7. Dışa açıklık.....	37
1.6.8. Ekonomik entegrasyonlara üyelik	37
1.6.9. Mali teşvikler.....	38
1.6.10. Vergi avantajları	38
1.6.11. Özelleştirme uygulamaları.....	39
1.6.12. Altyapı.....	39
1.7. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TARAF EKONOMİLER ÜZERİNE ETKİLERİ	40
1.7.1. Ev Sahibi Ülkenin Yabancı Sermayeden Kazanç ve Kayıpları.....	41
1.7.1.1.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Faydaları.....	41
1.7.1.2.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dezavantajları.....	44
İKİNCİ BÖLÜM	
VERGİ REKABETİ	
2.1.VERGİ REKABETİ KAVRAMI VE TEORİSİ	46
2.1.1. Vergi Rekabeti Kavramı.....	46
2.1.2. Vergi Rekabeti Teorisi	48

2.2. VERGİ REKABETİ TÜRLERİ	49
2.2.1. Taraf Olanlar Açısından Vergi Rekabeti	49
2.2.2. Ortaya Çıkardığı Etkiler Açısından Vergi Rekabeti.....	49
2.2.2.1. Yararlı Vergi Rekabeti	50
2.2.2.2. Zararlı Vergi Rekabeti.....	51
2.2.2.2.1. Vergi Cennetleri	53
2.2.2.2.2.Tercihli Vergi Rejimleri	56
2.2.2.2.3. Transfer Fiyatlaması.....	57
2.3. ZARARLI VERGİ REKABETİNE KARŞI ÖNLEME ÇALIŞMALARI	58
2.3.1. OECD Bünyesinde Yapılan Çalışmalar	59
2.3.2. Avrupa Birliği Bünyesinde Yürütülen Çalışmalar	63
2.4. ULUSLARARASI VERGİ REKABETİNDE KULLANILAN TEŞVİK ARAÇLARI	64
2.4.1. Vergi Oranlarında Yapılan İndirimler	67
2.4.2. Vergi Tatilleri	68
2.4.3. Hızlandırılmış Amortisman	68
2.4.4. Yatırım İndirimi ve Yatırım Kredisi.....	68
2.5.VERGİ REKABETİ UYGULAMALARI	69
2.6. VERGİ REKABETİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK ÇALIŞMALAR	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE VERGİ REKABETİ

3.1. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	77
3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	77
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi:	79
3.2. TÜRKİYE'YE YABANCI KAYNAK GİRİŞİNİN NEDENLERİ	91
3.3. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA YÖNELİK UYGULANAN TEŞVİKLER VE VERGİ REKABETİ	94
3.3.1. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Düzenlemeler	94
3.3.2. Türkiye'de Vergi Rekabetine İlişkin Düzenlemeler	96
3.3.2.1. 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu	96
3.3.2.1.1. Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazancı	96
3.3.2.1.2. Transfer Fiyatlandırması	97
3.3.2.1.3. Vergi Cennetlerine Yapılan Ödemelerde Stopaj Uygulaması	98
3.3.2.2. İndirimli Kurumlar Vergisi Uygulaması	99
3.3.2.3. Serbest Bölgeler	99
3.3.2.4. Vergi Tatili	100
3.3.3. Türkiye'nin Zararlı Vergi Rekabeti Olarak Kabul Edilen Uygulamaları	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

4.1-ANALİZDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER VE VERİLER.....	102
4.2. AMPİRİK ANALİZ	103
SONUÇ	106
KAYNAKLAR	108

KISALTMALAR

DYSY	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
DYSG	Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
AB	Avrupa Birliği
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
OECD	Organisation of Economic Co-operation and Development
BM	Birleşmiş Milletler
SB	Serbest Bölge

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1-1. 2013 yılı itibariyle en fazla DYY çeken ülkeler.....	20
Tablo 1-2. 2013 yılı itibariyle en fazla DYY stoğuna sahip ülkeler	21
Tablo 2-1. Vergi Rekabetinde Kullanılan Teşvik Araçları	64
Tablo 2-2. DYY Yasal İklimindeki Değişiklikler (1992-2008).....	66
Tablo 2-3. OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları (1981-2014).....	70
Tablo 3-1 Türkiye’de Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı (1923).....	78
Tablo 3-2. Türkiye’ye DYY Girişi (Fiili Giriş) (1980-2003).....	83
Tablo 3-3. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)(Milyon \$) ...	85
Tablo 3-4. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı.....	87
Tablo 3-5. Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı (2013-2014).....	88
Tablo 3-6. Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı	89
Tablo 3-7. Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı (2013-2014).....	90
Tablo 3-8. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı.....	91
Tablo 4-1. Ekonomik Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanımı ve Kaynağı.....	102
Tablo 4-2. Veri Seti İçin Temel Tanımlayıcı İstatistik Değerleri.....	103
Tablo 4-3. Ekonometrik Modelin En Küçük Kareler Yöntemiyle Tahmini.....	104

GİRİŞ

Dünyamız; iletişim ve ulaşım araçlarındaki büyük gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler nedeniyle büyük bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Ülkeler arasındaki siyasal ve ekonomik sınırların önemini yitirdiği, emek ve sermaye hareketliliğinin arttığı ve bilginin hızla yayıldığı bu uluslararasılaşma süreci ise küreselleşme olarak ifade edilmektedir.

Küreselleşme ile birlikte gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyokültürel açıdan ülkeler birbirlerine yaklaşmış, devletler ve toplumlar arasında bütünleşme ve bağımlılık artmıştır. Bununla birlikte ekonomi, küreselleşmenin en ağırlıklı olarak kendini hissettirdiği alan olduğundan bir kısım çalışmalarda küreselleşme, sermayenin uluslararasılaşması ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın artması olarak nitelendirilen ekonomik boyutuyla ele alınmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra piyasa ekonomisinin etkisini dünyanın her yerinde hissettirmeye başlaması, uluslararası ticaret ve finansal faaliyetlerin hız kazanması ve ekonomik entegrasyonun artması ile birlikte ÇUŞ'lar da küreselleşmenin en önemli aktörleri haline gelmiştir. Öyle ki, ÇUŞ'lar dünyanın ekonomik yapısını etkileyebilecek güce sahiptirler. Bugün ÇUŞ'ların yıllık satış gelirleri toplamının, yalnız çoğu az gelişmiş ülkenin değil, gelişmiş birçok OECD ülkesinin ulusal gelirlerinden bile daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üretim alanı bütün dünya olan ÇUŞ'lar, maksimum karı elde edebilmek amacıyla faaliyetlerini hammadde, ara malı, işgücü ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri ülkelere kaydırarak yatırım yapmaktadırlar. Büyük oranda ÇUŞ'lar tarafından gerçekleştirilen, ya farklı bir ülkede fiziki bir yatırım yapmak suretiyle ya da mevcut bir firmanın hisselerini satın almak suretiyle yapılan yatırımlara doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY) denilmektedir.

DYSY'lerin doğurabileceği bir kısım dezavantajların yanında özellikle gelişmekte olan ekonomiler için tasarruf açığının kapatılması, yatırımların artırılarak büyümenin sağlanması ve ödemeler dengesinde cari açığın kapatılması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca modern teknoloji ve işletmecilik bilgisi, ihracatta rekabet payının artırılması, istihdam artışı, işgücünün eğitimi, yönetim birikimi,

uluslararası pazarlama ve satış kanallarından faydalanma, uluslararası yatırım ve mali deneyimlerinin transferi gibi konularda da çok etkin bir araç olduğu bu alanda yapılan çalışmaların ortak bulgusudur.

DYSY'nin tüm bu avantajları nedeniyle birçok ülke, daha fazla yatırım çekebilmek amacıyla, daha kısa sürede değiştirilmesi mümkün olan vergi politikası araçlarına başvurmuştur. Ülkelerin, şirketlerin vergi yükünü düşürme yolunda yarışa girmeleri ise literatürde "uluslararası vergi rekabeti" olarak adlandırılmaktadır. Verginin konusu, matrahı, oranı veya vergi muafiyet ve istisnaları gibi mali araçlar vergi politikası araçlarıdır. Uygulamada ise genellikle yabancı yatırımcıyı etkilemek için kurumlar vergisi oranlarında indirimde gidilmektedir.

Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan vergi rekabetinin özellikle 1990 sonrasında hızla arttığı görülmektedir. 1980'lerin başlarında ortalama %48 olan yasal kurumlar vergisi oranları 1990'ların sonlarında %35'e kadar düşürülmüştür. Günümüzde ise kurumlar vergisi oranlarını %20'nin altına indirmeye çalışan ülkelerin sayısı gittikçe artmaktadır.

Kimi iktisatçılara göre yararlı, kimilerine göre ise zararlı olduğu iddia edilen vergi rekabetinin, hangi sınırdan itibaren zararlı olduğunu belirlemek oldukça zordur. Ancak bu rekabet, ülkelerin vergilendirilebilir matrahlarının vergi dışına kaydırılmasına neden oluyorsa, artık zararlı bir duruma gelmiş olduğundan söz edilebilir. Zararlı vergi rekabetinin en uç örneği olarak vergi cenneti ülkeler verilebilir. Çok düşük vergi oranlarına sahip olan bu ülkeler, ÇUŞ'lara vergiden kaçınma imkânı tanıyan yasal ortam sunmakta ve bu suretle de diğer ülkelerin vergi tabanlarına saldırmaktadır. Bu durum da, zararlı vergi rekabetine karşı önlem alma gerekliliğini ortaya çıkarmış ve 1990'lı yılların ortalarında gelişmiş ülkeler, OECD(Organisation of Economic Co-operation and Development) ve Avrupa Birliği (AB)'nin konu ile ilgili çalışmalar yapması konusunda karar almıştır.

Türkiye de, Osmanlı döneminde yaşanan acı tecrübelerle karşı yabancı sermayeye kapılarını kapatmamış, 1950'li yıllardan itibaren yabancı sermayeyi teşvik için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, 1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı "Özel Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" çıkarıldığı tarihte dünyadaki en liberal DYSY kanunlarından biri olmasına karşın, Türkiye yabancı sermayeyi

ülkeye çekmek konusunda başarılı olamamıştır. 1980 yılından itibaren liberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlanması ile birlikte yabancı sermaye girişi konusunda, önceki dönemle mukayese edildiğinde ciddi bir sıçrama söz konusu ise de ağır dış borçlar, mali krizler, ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanamaması istenen sonuçların alınmasını engellemiştir. 1990'lı yıllardan sonra DYSY, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ekonomilere doğru yönelmiş ve Türkiye de artmaya başlayan yabancı yatırımlardan payını almıştır. 2000'li yıllardan itibaren ise uygulanan özelleştirmeler nedeniyle ülkemize ciddi miktarlarda doğrudan yabancı sermaye girişi olmasına rağmen yine de Türkiye'nin dünyada DYSY'den aldığı payın oldukça düşük olduğu bir gerçektir.

Türkiye'de yabancı yatırımları teşvik amacıyla yapılan düzenlemeler arasında vergi rekabetine yönelik düzenlemeler de söz konusudur. 1980'lerin başında %50 olan kurumlar vergisi oranı yıllar itibariyle düşmüş 2006 yılında çıkarılan 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile bu oran %20'ye düşürülmüştür. Söz konusu indirim Türkiye'yi OECD üyesi ülkeler içerisinde kurumlar vergisi oranının en düşük olduğu on ülke arasına sokmuştur. Ayrıca, yeni Kanunla vergi sistemimize transfer fiyatlandırması suretiyle örtülü kazanç dağıtımı, kontrol edilen yabancı kurum kazançlarının vergilendirilmesi, vergi cennetlerine ilişkin yeni düzenlemeler getirilerek örtülü sermaye kavramı yeniden düzenlenmiş ve objektif kriterlere bağlanmıştır. Ülkemizde uzun yıllar uygulama alanı bulan yatırım indirimi müessesesi ise 5479 sayılı Kanunla 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmış olmakla birlikte 28.02.2009 tarihinde yürürlüğe giren 5838 sayılı Kanunla, Kurumlar Vergisi Kanununun 32/A maddesine eklenen "İndirimli Kurumlar Vergisi" başlığı ile yeniden getirilmiştir. Ancak bu müessese, artık bir istisnayı ifade etmemekte, sadece bazı kazançların normale göre daha az oranda vergilendirilmesini hedeflemektedir. Bunların dışında, sınırlı da olsa vergi tatili uygulamaları ve 20'nin üzerinde kurulan serbest bölgeler yine ülkemizdeki vergi rekabetine yönelik düzenlemelerdir.

Bu tez çalışmasında, DYSY'yi çekmek amacıyla, devletlerin vergi politikaları yoluyla uyguladıkları rekabet faaliyetlerinin yabancı sermaye girişlerine etkileri incelenerek, Türkiye'de vergi rekabetine yönelik bir düzenleme olan kurumlar vergisindeki düşüşün ülkemize gelen DYSY'leri artırıp artırmadığı yapılan

ekonometrik analiz ile ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın DYSY'nin ana hatlarıyla ele alınacağı birinci bölümünde, ilk olarak küreselleşme ve ÇUŞ kavramları açıklanarak, DYSY'nin tarihsel gelişimi, DYSY'yi açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımlar, ÇUŞ'ları doğrudan yatırım yapmaya yönelten sebepler, ÇUŞ'ların yatırım kararlarında belirleyici olan faktörler ve ev sahibi ülkenin yabancı sermayeden kazanç ve kayıpları incelenmektedir.

Çalışmanın vergi rekabeti olgusunu açıklamayı amaçlayan ikinci bölümünde ilk olarak uluslararası vergi rekabeti kavramı, vergi rekabetinin türleri, vergi rekabetine karşı önleme çalışmaları, vergi rekabetinde kullanılan teşvik araçları, dünyada vergi rekabetine yönelik uygulamalar açıklanmakta daha sonra vergi rekabetinin DYSY kararları üzerindeki etkisine yönelik ampirik çalışmalar incelenmektedir.

Üçüncü bölümde; Türkiye'deki DYSY'nin gelişimi dönemler itibariyle incelenmekte ve Türkiye'ye yabancı kaynak girişinin nedenleri, ülkemizde DYSY'ye uygulanan teşvikler ve vergi rekabetine yönelik düzenlemeler son olarak da Türkiye'nin zararlı vergi rekabeti olarak kabul edilen uygulamaları incelenmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise, Türkiye ekonomisi için hayli önem arz eden Doğrudan Yabancı Sermaye Girişinin belirleyicileri üzerine yaptığımız ampirik bir çalışmaya yer verilmiştir. Ekonometrik model olarak çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analizlerde kullanılan veriler, 1987- 2010 arası dönemi kapsamaktadır. Çalışmanın bu dönemi kapsamasının sebebi, veri setinin ancak bu dönem açısından sağlıklı biçimde elde edilebilmesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1.1.KÜRESELLEŞME VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

1.1.1. Küreselleşme Kavramı

Günümüzde ekonomik, kültürel, askeri ve siyasi alanda inanılmaz bir değişim ve dönüşüm yaşandığı şüphe götürmez bir gerçektir. Küreselleşme sözcüğü ise, tam da bu durumu açıklamak için son çeyrek yüzyıldır gerek günlük dilde, gerekse toplum bilimlerinde sıkça kullanılan moda bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Duman, 2011, s.668). Uzak bir ülkede meydana gelen gelişmeler çok ciddi yurt içi etkilere sebep olabilirken, yerel olaylar önemli küresel yankılar oluşturabilmektedir (Held ve Mcgrew, çev., 2008). Ulusal kültür, ekonomi ve sınırların çözüldüğü bu çağda, toplumsal hayatımızın büyük kısmının küresel süreçler tarafından belirlendiği de artık genel kabul görmektedir (Hirst ve Thompson, çev., 2008).

Küreselleşme kavramının kökleri, Saint-Simon, Karl Marx ve MacKinder gibi birçok on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl entelektüellerinin çalışmalarına uzanmakla birlikte “küreselleşme terimi”, 1960’ların ve 1970’lerin başlarına kadar bugünkü anlamıyla kullanılmamıştır (Held ve Mcgrew, çev., 2008). İnsanlığın yaşamını ilgilendiren bir dönüşüm sürecini ifade eden küreselleşme, 1980’lerden itibaren sıkça duymaya başladığımız bir kavram haline gelmiştir (Seymen ve Çeken, 2004, s.54).

Küreselleşme süreci ile ilgili olarak, "Tarihin Sonu"ndan "Medeniyetler Çatışması"na kadar oldukça geniş bir yelpazede tanımlamalar yapılmış olmakla birlikte hala ortak bir tanım üzerinde uzlaşmaya varılmış değildir. Küreselleşme kavramının tanımlanmasındaki bu zorluk ise, işin içine sadece ekonomik ve siyasi gelişmeleri değil, askeri, kültürel ve sosyal realiteyi de katarak nihayetinde çok boyutlu bir gerçekliğe vurgu yapmak zorunda olmasından kaynaklanmaktadır (Duman, 2011, s.669).

Bununla birlikte, özellikle Kanadalı Filozof Marshall McLuhan'ın 1960'lı yıllarda öne sürdüğü "Küresel Köy" ve Wendell Willkie'nin "Tek Dünya" tanımlamaları oldukça popüler hale gelmiştir (Akgeyik, 2000, s.3).

Küreselleşmenin farklı boyutları, 1999 yılı Birleşmiş Milletler (BM) Kalkınma Programı Raporunda şu şekilde ifade edilmektedir:

Yeni pazarlar: Küresel olarak birbiriyle ilişkili, gerçekte birbirine uzak olan yerleri idare ederek günde yirmi dört saat işleyen döviz ve sermaye piyasaları.

Yeni araçlar: İnternet bağlantıları, cep telefonları, medya ağları.

Yeni aktörler: Ulusal hükümetler üstü otoritesiyle Dünya Ticaret Örgütü, birçok ülkeden daha fazla ekonomik ÇUŞ'lar, küresel bir ağ oluşturan Sivil Toplum Kuruluşları ve diğer ulusal sınırları aşan gruplar.

Yeni kurallar: Çok etkili uygulama mekanizmalarıyla desteklenen ve ulusal politika ağını daraltarak ulusal hükümetleri daha da bağlayıcı hale getiren, ticaret, hizmet ve fikri mülkiyet için imzalanan çok taraflı anlaşmalar.

Küreselleşme; Modelski tarafından, birden fazla tarihsel dünya toplumunun tek bir küresel sistem içinde bir araya getirilme süreci olarak tanımlanırken, Giddens tarafından, yerel olayların millerce ötedeki olaylar tarafından biçimlendirildiği bağlantılar kuran dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanmıştır.

Küreselleşme olgusu, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal sınırların etkisini kaybettiği, mal-hizmet ve insan trafiğinin daha hareketli hale geldiği, herkesin birbirinin yaptıklarından haberdar olduğu bir ortamı betimlemektedir (Merih, 2004).

Küreselleşme, dünya genelinde, malların, hizmetlerin, finansal piyasaların, yatırımların, teknolojinin, üretim faktörlerinin, bilginin, eğitimin, demokrasinin, kültürün, hukukun, siyaset ve çevresel faktörler gibi ortak değerlerin sürekli ve hızlı bir biçimde bölgesel veya ulusal sınırları aşarak uluslararasılaşması sürecidir (Çeken, 2003, s.8).

Küreselleşme, tarihin akışı içinde ortaya çıkan bir olgu (realite) olduğu kadar, uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi, teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyokültürel açıdan birbirlerine yakınlaşmalarıdır (Aktan, 1999).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), küreselleşmeyi ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlardaki ortak değerlerin dünya çapına yayılması olarak tanımlamaktadır (DPT, 2000, s.3).

Küreselleşmeye her biri diğeri ile ilgili ve birbirini etkileyen hassas dengeler üzerinde kurulu vazgeçilmez bir olgu şeklinde ortak bir tanım da getirilebilir (Karabıçak, 2002, s.116).

İnsanların ve toplumların yaşamını çok daha kısa sürede ve somut olarak etkilemesi nedeniyle ekonomi, bugün küreselleşmenin en ağırlıklı olarak hissedildiği alan olup küreselleşmenin belirleyici unsuru olmaktadır. Bu nedenle bir kısım çalışmalarda küreselleşme, çoğu zaman sermayenin uluslararasılaşması ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın artması olarak nitelendirilen ekonomik boyutuyla ele alınmaktadır (Hirst ve Thompson, 1996).

Küreselleşme süreci içerisinde, bazı sosyal kesimler bu sürecin nimetlerinden yararlanırken, bazıları küreselleşme sürecinden olumsuz etkilenmektedir. Bu durum, küreselleşme süreci hakkında farklı görüşlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Özel, 2011, s.93).

Küreselleşmeye olumlu yönden yaklaşanlar, global bir ekonominin dünyaya egemen olmasının nimetlerinden söz ederek dünyanın doğal bir süreçle aynılaştığını savunurlarken, olumsuz yönden bakanlar ise, küreselleşmenin, merkez-çevre / Kuzey-Güney / gelişmişlik-az gelişmişlik uçurumunu daha da büyüttüğünü ve egemen güçlerin aynılaştırdığı bir dünyanın söz konusu olduğunu savunmaktadırlar (Koçer, 2004, s.103-106).

Küreselleşmeci açıklama, küreselleşme söyleminin Batı'daki kuvvetli toplumsal güçlerin çıkarlarına çok iyi hizmet edebildiğini reddetmezken,

küreselleşmeyi saf ekonomik veya teknolojik mantığa indirgemeyi büyük bir eksiklik olarak değerlendirir, çünkü bu, modern toplumlara ve dünya düzenini oluşturan güçlere has karmaşıklığı görmezden gelmektedir. Küreselleşme kavramı, bir çok şüpheci tarafından ise her şeyden önce ideolojik bir yorum olarak değerlendirilir; kısmen, küresel bir serbest piyasa yaratmak ve dünyanın belli başlı ekonomik bölgeleri dahilinde Anglo-Amerikan kapitalizmini pekiştirmek demek olan neoliberal küresel projeyi meşrulaştırma ve haklı çıkarmaya yarayan uygun bir mit olarak görülmektedir (Held ve Mcgrew, çev., 2008). Özellikle Marksist bakış açısı ise, olaya sömüren-sömürülen taraf olarak bakmakta, kapitalizmin doğası gereği yayılmaya, genişlemeye ve uluslararası bir nitelik kazanmaya yatkın olduğuna işaret etmektedir (Duman, 2011, s.669).

Held ve Mcgrew, bu farklı bakış açılarını da dikkate alarak küreselleşmenin; küreselleşmeyi, bir gerçek ve önemli bir tarihsel gelişim olarak değerlendiren küreselleşmeciler ile küreselleşmeyi, marjinal olarak açıklayıcı değeri olan öncelikle ideolojik ve toplumsal bir yapı olarak kavrayan şüpheciler arasında ortaya çıkan bir gedik etrafındaki bir grup tartışma olarak tanımlamanın uygun olduğunu belirtmektedir. Hatta Bauman (1997) küreselleşmeye, "Bazılarına göre, onsuz mutlu olamayacağımız şeydir; bazılarına göre ise, mutsuzluğumuzun nedenidir." şeklinde bir tanım getirmiştir.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, sonuçta küreselleşme kavramıyla, bir yandan dünyanın büyük bir kısmını kapsayan oluşumlar tanımlanmakta, diğer yandan da dünya toplumunu oluşturan devletler ve toplumlar arasında bütünleşme, bağlılık ve bağımlılık düzeyinde bir yoğunlaşma ifade edilmektedir (Petrella, 1996, s. 66). Tarihin hiçbir döneminde, dünya çapında yaşanan toplumsal ilişkiler bu düzeyde yoğunlaşmamış ve iç içe geçememiştir. Kıtalar ve bölgelerarası yaşanan yüksek düzeyli ilişkiler, akışlar ve ağlar, toplumlar arasındaki farklılıkları hem gün yüzüne çıkarmakta, hem de bunları aynılaştırmaktadır. Hem gerilimlere ve çatışmalara sahne olan, hem de karşılıklı bağlantılara ve bağımlılıklara yol açan bu süreç, toplumlar arasındaki ilişkileri derinleştirmekte ve iç içe geçirmektedir (Duman, 2011, s.668).

Bununla birlikte özellikle, Batılı entelektüellerin en fazla üzerinde durdukları ve de kaygı duydukları konuların başında, küreselleşmenin bir yandan; bütünlüğe,

tümelliğe, evrenselliğe, kimliğe, demokrasiye ve temel insan hak ve hürriyetlerine vurgu yapması, öte yandan; farklılığa, tikelliğe, yerelliğe, benliğe ve ötekiliğe göz kırpmasıdır (Duman, 2011, s.672).

Ancak gerçek olan şu ki, günümüz dünyası artık küreselleşmiştir ve bundan kaçınmak da pek mümkün görünmemektedir. Yani Rodrik'in de ifade ettiği gibi cin, bir kere şişeden çıkmıştır ve arzu edilse bile tekrar şişenin içine sokulamaz (Rodrik, 1997, s.452). Yeni yüzyılda küreselleşmenin yüzleşmesi gereken sadece güçlü yönetim ile küresel piyasaların genişlemesinin durdurulması değildir. Yüzleşilmesi gereken konu, küresel piyasa ve rekabetin faydalarını gözeten fakat aynı zamanda küreselleşmenin sadece kar için değil tüm insanlar adına çalışır hale gelmesi için topluluğu ve doğal kaynakları da bir o kadar gözeten yerel, ulusal, bölgesel, küresel güçlü bir yönetimin kurallarının ve kurumlarının bulunmasıdır. Ayrıca küreselleşmenin sunduğu fayda ve fırsatların, dünya üzerinde daha geniş bir kesim tarafından paylaşılması gerekmektedir (1999 BM Kalkınma Programı Raporu).

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi ve Çok Uluslu Şirketlerin Ortaya Çıkışı

Günümüzde yazarlar ve bilim adamları arasında sorun olan konulardan biri de, küreselleşmenin tarihsel gelişimi ile ilgilidir. Küreselleşmenin hangi tarihi döneme ait olduğu konusunda ortak bir fikir birliği bulunmamakta (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008, s.83) ve küreselleşmenin başlangıcı olarak çok sayıda tarih ve olay gösterilmektedir. Bu da, küreselleşme tanımlamalarının subjektif özellik taşıması ve tarihsel kesitlerin saptanmasında değişik kriterlerin kullanılmasından kaynaklanmaktadır (O'Rourke ve Williamson, 2000, s.1).

Küreselleşmenin ne zaman başladığı ve tarihsel açıdan nasıl bir gelişim izlediğinin sağlıklı bir şekilde belirlenmesi için, dünya ekonomi tarihinin belirli dönemler itibariyle incelenmesi gerekmektedir. Çünkü, küreselleşme olgusu genelde ekonomi yönü ön plana çıkan ve uluslararası iktisadi faaliyetler temeline dayanan bir süreç olarak nitelendirilmektedir (O'Rourke ve Williamson, 2000, s.2).

Dünya tarihinde ticari işlemlerin ulusal sınırları aşip dünya çapına yayılmasının uzun ve 1960 sonrası dönemle sınırlandırılmayacak bir tarihi vardır. Aslında ticari faaliyetler en eski uygarlıklara kadar dayanmaktadır (Hirst ve Thompson, çev., 2008, s.45). Bazı mallar yüzyıllar boyunca uluslararası önem taşımıştır. Bunun en açık örneği baharatın ve diğer egzotik malların, çok eskiden beri yerleşik ticaretin asıl konusu olmasıdır (Dicken, çev.,2008). İpek yolu eski Avrupa ve Asya arasında ekonomik ve kültürel bir bağ oluşturuyordu. Ama yol küçük bir grup tüccar tarafından işletiliyor ve ticareti yapılan mallar öncelikle yol boyunca küçük ve görece seçkin bir tüketici katmanını etkiliyordu (Keohane ve Nye Jr., çev., 2008). Ancak Avrupa'da, (çoğu zaman devletin güçlü desteği olmasına rağmen) özel korporatif kurumlar tarafından yürütülen sistematik sınır ötesi ticari faaliyetler ortaçağla birlikte başlamıştır (Hirst ve Thompson, 1998, s.45).

On yedinci ve on sekizinci yüzyılda İngiliz, Hollandalı ve Fransız ticaret şirketlerinin dünyanın başlıca ticaret merkezlerinde şubeleri bulunmaktaydı. Bu ticaret şirketleri dolaylı yollarla, gerçek ÇUŞ'ların gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Örneğin, İngiliz ticaret şirketlerin dünyanın çeşitli yerlerinden anavatanlarına ucuz gıda maddeleri, hammadde vs. taşıyarak ülkelerinin sanayileşmesine önemli ölçüde katkıda bulunurken yine, Amerikan ticaret şirketleri dışarıda kazandıkları paraları ABD'de demiryolu, madencilik ve sanayi alanlarına yatırarak, ülkelerinin iç pazarının gelişmesine yardım etmişlerdir (Yıldırım, 1979, s.58).

On sekizinci yüzyılda İngiltere'de ortaya çıktığını gördüğümüz fabrikalar, aynı zamanda Belçika'da, Fransa'da, İsviçre'de, Almanya'da ve ABD'de de yaygınlık kazanmıştır. Gelişme özellikle dönemin motor sektörleri olan, tekstil ve demir-çelik üretiminde çok canlı olmuştur. Eski imalatçılar, tacirler ama aynı zamanda zanaatkârların çocukları ve ustabaşları da kırsal kesimde ortaya çıkan dönüşüm ve göçler sonucu açığa çıkan işgücünü kullanıp azami kazanç sağlamak üzere fabrikatör haline gelmişlerdir (Beaud, 2003, s.106-107).

1850'lerden itibaren haberleşme ve ulaşım alanlarındaki büyük gelişmeler ve yine birçok metal sanayi dalında büyük ölçekli üretimi olanaklı kılan teknolojik ilerlemeler, bu yüzyılın sonuna doğru gerçek anlamıyla ÇUŞ'ların ortaya çıkışını

sağlamıştır (Yıldırım, 1979, s.59). 1920'lerde gerçekten çeşitlenmiş ve bütünleşmiş ÇUŞ'lar olgunlaştığında uluslararası iş dünyası faaliyeti güçlü bir biçimde büyümüş ancak çöküntü dönemi olan 1930'larda ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin yaşandığı 1940'larda durgunluk içine girmiştir (Hirst ve Thompson, çev., 2008).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde gerçekleştirilen teknik ilerlemelerin savaş sonrası dönemde üretimde kullanılmaya başlaması, kitlesel üretim, tüketim ve yıkılan Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle kapitalizm, Altın Çağ (1945-1970) olarak adlandırılan bir döneme girmiştir. Savaş sonrası büyüme, kapitalist ülkelerin tamamında hiçbir zaman olmadığı kadar yüksek olmuştur; İngiltere'de daha yavaş, 1940'lardaki yüksek büyüme oranı dikkate alındığında ABD'de kayda değer, ama Fransa, Almanya ve dahası Japonya'da özellikle yüksek gerçekleşmiştir. Bu büyüme, esas itibariyle emek verimliliğinin yükselmesine ve işçi başına üretim artışına dayanmaktadır (Beaud, 2003, s.243). Şirketleri artık girişimcinin kendisi değil, anonim şirketlerin yönetim kurulu yönetmeye ve ulusal şirketlerin yerini, üretimin farklı farklı ülkelerde yapıldığı uluslar ötesi şirketler almaya başlamıştır (Fülberth, 2010, s.240).

Savaş sonrası uzun canlılık döneminin temposunun ardından 1970'lerde yaşanmaya başlayan krizin temel nedenleri arasında; otomobil, beyaz eşya gibi kitlesel üretimin egemen olduğu ve gelişmenin motoru olan dayanıklı tüketim sektörlerindeki piyasaların doymaya başlaması (talebin artış hızının düşmesi) ve geliri artan tüketicilerin artık daha çeşitli mallar talep etmesi (piyasaların parçalanması) bulunmaktadır. Ayrıca, artan uluslararası rekabet ve petrol şokunun etkisiyle piyasalarda yaygınlaşan belirsizlik ortamı kitlesel üretim için önemli engeller teşkil etmiştir. Gittikçe uluslararasılaşan ekonomik ilişkiler, Keynesçi ulusal devletin kitlesel üretimin ihtiyaç duyduğu düzenleyici işlevleri yerine getirmelerine de engel olmuştur (Taymaz, 1993, s.11).

Dünya ekonomisinde, 1970'li yıllar, sadece ÇUŞ'lar bağlamında değil, aslında birçok açıdan önemli sayılabilecek değişimleri ortaya koyan bir zaman aralığıdır. Her şeyden önce, ABD'nin Vietnam savaşı ve soğuk savaşa dönük etkinliklerinin de arttığı ortamda, dış harcamalar artmış ve hızlı bir enflasyon dönemi yaşanmıştır. Finansal piyasalarda ise döviz-altın arasında bağlantı da azalmış ve bu

yıllarda ABD sanayisinin uluslararası rekabet kabiliyeti de zayıflamıştır (Itoh, 1983, s.159). Bu yıllarda sadece ABD ekonomisi değil, aynı zamanda Bretton Woods sistemi de çökmüş, 1973 yılına gelindiğinde ülkeler paralarını dalgalanmaya bırakmışlardır (Itoh, 1983, s.152-154).

Öyle ki, yaşanan kriz ortamında ortaya çıkan iktisadi zorluklarla mücadele etmek durumunda kalan ABD ve diğer gelişmiş ülkeler ekonomilerini yeniden düzeltmeye çalışırken, bu sayede küreselleşmenin de öncülleri arasında yer alan liberalleşme ve teknoloji geliştirme noktasındaki gelişmelere de böylece kapı aralamışlardır (Balkanlı, 2002, s.17).

Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda, bilgisayar olgusu ve kullanımı önemli düzeylere ulaşırken, bilgiye ulaşmak kolaylaşmış ve yeryüzünün bir yerindeki birey diğer tarafındaki birey ile çok daha rahat, sınırlamasız, düşük maliyetli ve daha hızlı iletişime geçer hale gelmiştir. Gerçekten de bilgisayar işlemcisinin keşfi ile teknolojik gelişmeler hız kazanırken, bu gelişmeler maddi düzlemde toplumsal düzleme kadar birçok alanda değişimi ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu yeni düzlem ile birlikte, bilginin önemliliği artarken, artık bilgiler doğrudan ekonomik etkinlikte “online” kullanılabilir hale gelmiştir (Balkanlı, 2002, s.18-19). Böylece bilginin daha hızlı yayılması nedeniyle, dev sermaye miktarları göz açıp kapayıncaya kadar harekete geçirilebilmekte ve piyasalar daha öncesine göre daha hızlı tepki verebilmektedirler (Keohane ve Nye Jr., çev.,2008). Bilginin yönetilebilir olduğu bu ortamda, aslında dünya düzleminde ülkeler bilgiyi yönetemeyen (üretmeyen) ve yönetebilen (üretebilen) ekonomiler olarak da ayrılma sürecine girmişlerdir (Balkanlı, 2002, s.18-19).

Günümüzde iletişim ve ulaşımda (internet, bilgisayar, cep telefonu, uydu, fiber optik, uçak) meydana gelen ve adeta mesafeleri ortadan kaldıran araçların yapılması, sadece mal, hizmet veya sermaye gibi iktisadi hayatın akışını etkilememekte; mal üretiminin ve dağıtımının küreselleşmesi, öncelikle tüketim kalıplarımızı standartlaştırırken, kültürel hayatımızı homojenleştirmekte ayrıca politik yaşamı da biçimlendirmektedir. Artık, ulus-devletlerin akibetinin tartışılır hale geldiği adına yenedünya düzeni dediğimiz bu süreçte, ulus-üstü iktidar figürü haline gelen bir dizi

tüzel kurumlardan söz edilmekte, bunların başında da uluslararası şirketler veya bazı sivil toplum örgütleri gelmektedir (Duman, 2011, s.676).

1.1.3. Çok Uluslu Şirket Kavramı

Çok Uluslu İşletme terimi, ilk kez Carnegie Institute of Technology, Graduate School of Industrial Administration'da yaptığı bir konuşmada David Lilienthal tarafından 1960 yılında kullanılmıştır. Lilienthal, "Çok sayıda büyük Amerikan ortaklığının çeşitli biçimlerde başka ülkelerde faaliyette bulunduğunu kaydetmiş ve bu faaliyetlerin 1950'lerden sonra büyük ölçüde arttığını, gelecekte de hızla artacağını belirttikten sonra çok uluslu ortaklıkları merkezleri bir ülkede bulunan ve fakat aynı zamanda başka ülkelerin kanun, örf ve adetlerine uyarak çalışan ortaklıklar" olarak tanımlamıştır (Kabaalioğlu, 1986, s.451).

Literatüre baktığımızda, çok sayıda ÇUŞ tanımı ile karşılaşmak mümkündür. Bu kadar çok tanımın olması ise şaşırtıcı değildir, çünkü birbirinden farklı özellikler gösteren çok sayıda çok uluslu işletme söz konusudur ve her bir tanım da bu farklı işletme türlerini açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca yerel şirketler, yıllar süren bir süreci izleyerek çok uluslu hale gelebildiğinden, bu süreçte şirketin hangi noktada "çok uluslu" hale geldiğini belirlemek de oldukça zordur (Çalışkan, 2011, s.11).

Uras (1979) tarafından ÇUŞ, kendi ülkesinin dışında birden fazla ülkede devamlı sınıai faaliyet gösteren şirket olarak tanımlanırken, Seyidoğlu (2013) çok uluslu işletmeyi, bir ana merkezin yönetim ve denetimi altında olan ve farklı ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerden oluşan kurumsal yapılar olarak tanımlamıştır.

Dicken'a (1998) göre ÇUŞ, hepsinin sahibi olmasa bile birden fazla ülkedeki faaliyetleri koordine ve kontrol yeteneğine sahip bir firmadır. Dunning'e (1992) göre ise çok uluslu işletme, doğrudan yabancı yatırım yapan ve birden fazla ülkede değer yaratan faaliyetlere sahip olan şirkettir.

Bir diğer tanıma göre ÇUŞ; "Genel merkezi belli bir ülkede olduğu halde, etkinliklerini bir veya birden fazla ülkede kendisi tarafından koordine edilen, şubeler, yavru şirketler aracılığıyla ve genel merkez tarafından kararlaştırılan bir işletme

politikasına uygun olarak yürütülen büyük şirketlerdir (Kutal-Büyükuslu, 1996, s.34).

Çok uluslu işletmeler, çeşitli ülkelerde yer alarak faaliyetlerini mülkiyeti kısmen veya tamamen kendisine ait bağlı kuruluşlarla yürütür (Çalışkan, 2011, s.11). Bağlı kuruluşların, hem üretim hem pazarlama ile ilgilenmesi söz konusu olabildiği gibi sadece pazarlama veya finansman faaliyetinde bulunmaları da mümkündür. ÇUŞ'un tümüne ilişkin hedef ve faaliyetler, kuruluşun karar merkezi yani bir nevi beyni durumunda olan ana şirket tarafından yönlendirilir. Yatırım yapılacak ülkenin seçimi, şirketin büyüklüğü, bağlı şirketlerin üretimleri, şubeler arasında kaynak girdi ve ürün transferleri, ihracat piyasaları vb. stratejik kararların alınması bu faaliyetlere örnek gösterilebilir. Ana şirketten yabancı ülkelerdeki şubelere doğru sürekli olarak emir ve denetim, şubelerden ana merkeze doğru ise mal, para ve bilgi aktarımları gerçekleşir. Şubeler ana merkezle olduğu gibi kendi aralarında da üretim faaliyetlerinin gerektirdiği planlama, teknik hizmetler ve şirket içi ticaret gibi konularla ilgili ilişki içerisindedir. Böylece, çok uluslu işletme sistemi üretim, pazarlama, finansman, Ar-Ge ve yöneticilik konularında tam bir bütünlük göstermiş olur (Seyidoğlu, 2013, s.653).

Bütün dünyayı üretim alanı olarak gören ÇUŞ, üretim faaliyetlerini maliyet avantajı sağlayacak ülkelere kaydırmanın yollarını aramakta ve faaliyetlerini hammadde maliyeti, ara malı maliyeti, işgücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri ülkelere kaydırmaktadırlar (Aras, 2003, s.3).

Geçmişte bir malın üretimindeki her aşama genel olarak belli bir ülkede gerçekleştirilirken bu durum oldukça değişmiştir. Günümüzde ÇUŞ'ların küresel ölçekte örgütlenmesi, görelî maliyetlere göre üretimin her aşamasını farklı bir ülkede gerçekleştirip, bu yarı mamulleri bir başka ülkede birleştirmesi söz konusudur. Nihai malların ve özellikle teknoloji yoğun malların, artık hangi ülkenin malı olduğuna karar vermek oldukça güç bir hale gelmiştir. Üretimin uluslararasılaşması ile birlikte ara malların uluslararası ticareti çoğunlukla aynı firmanın değişik ülkelerdeki birimleri arasında yapılmaktadır (Kazgan, 2005, s.173).

Tüm dünya üzerine yayılmış faaliyetlerinden maksimum kar sağlamak amacını taşıyan bu firmalar, bunun için de en iyi yönetici ve araştırmacı kadroyu

bulup, fonları en ucuz yerden sağlamak, en verimli hammadde ve enerji kaynaklarını kullanarak işgücünün en yetenekli ve ucuz olduğu yerde üretimini yapmak ve iyi pazara en ucuza ulaştırmak, sonra elde edilen kazanç üzerinden en az vergiyi ödeyecek yerde bilançoyu hazırlamak hedefini taşımaktadırlar (Uras, 1979, s.39-40).

Modern anlamda ilk çok uluslu işletme, Hollandalı “Dutch Margarine Union” ile İngiliz “Lever Brothers” şirketlerinin birleşmesiyle 1929’da ortaya çıkan “Unilever” olup, bugün bu şirket dünya devlerinden biridir (Çalışkan, 2011, s.11). Bunu takiben; kendi ülkeleri dışına yatırım yapan “Nestle”, “ICI”, “Philips” ve “Shell” gibi günümüzün büyük firmaları da yine modern ÇUŞ’ların temelini oluşturmuştur (Gürün, 2001, s.39).

Son yıllarda küresel ölçekte ekonomik entegrasyonun artması, piyasa ekonomisinin etkisini dünyanın her yerinde artırması ve uluslararası ticaret ve finansal faaliyetlerde serbestleşmenin ivme kazanması ile birlikte ÇUŞ’ların önemi de hızla artmaktadır (Koçtürk ve Eker, 2012, s.36). Ekonomik faaliyetlerini bölgeler arasında bütünleştiren ve yeniden düzenleyen ÇUŞ’lar, küresel ekonominin her alanına yayılmış durumdadır. Finans sektöründe ise çok uluslu bankalar, küresel ekonomi dahilindeki para ve kredilerin düzenlenmesi ve idaresi açısından oynadıkları kritik rol sayesinde küresel mali piyasanın temel aktörleri haline gelmişlerdir (Held ve McGrew, çev., 2008).

ÇUŞ’ların artan güçleri bütün dünyanın ekonomik yapısını etkileyebilmektedir. 1990’larla birlikte ÇUŞ’lar; dünya ekonomisinin %70’den fazlasını ve doğrudan yabancı yatırımların da %75’inden fazlasını kontrol etmektedirler. 2000’li yıllarda ise dünyadaki en büyük 100 ekonominin 51’ini devletler değil, ÇUŞ’lar temsil etmektedir. Çeşitli ülkelerde şubeleri bulunan bu şirketlerin sayıları, 1970’te 7.000 iken, 2000 yılında 50.000’e yükselmiştir. Dünyanın en büyük 200 şirketi aynı zamanda dünya sanayi üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir. Önde gelen bu şirketlerin 142’si sadece ABD, Japonya ve Almanya’da bulunmaktadır. Hatta bu şirketlerin finansal toplamları bazı ülkelerin gayri safi milli hâsıllarından daha fazladır (Duman, 2011, s.683).

Dünyanın en büyük ÇUŞ’larının 2013 yılı satış gelirlerine göre yapılan sıralamada; petrol çıkarma, rafineri ve dağıtım konulu İngiliz/Hollanda şirketi Royal

Dutch/Shell 481,7 milyar dolar ile ilk sırada yer almakta, merkezi ABD’de bulunan ve perakende satış alanında faaliyet gösteren Wal-Mart Stores 469,2 milyar dolar satış rakamı ile ikinci sırada ve yine petrol sektöründe faaliyette bulunan ABD merkezli Exxon Mobil 449,9 milyar dolar ile üçüncü sırada yer almaktadır (Fortune Global 500). Bu rakamlara bakıldığında, ÇUŞ’ların yıllık satış gelirleri toplamının yalnız çoğu az gelişmiş ülkenin değil, gelişmiş birçok OECD ülkesinin ulusal gelirlerinden bile daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum da söz konusu işletmelerin dünya ekonomisindeki boyutlarını yansıtmaya açısından oldukça anlamlı bir göstergedir (Seyidoğlu, 2013, s.651).

1.2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI KAVRAMI

Ticaret ve yabancı yatırımların önündeki engeller ile ulaşım ve iletişim maliyetleri azaldıkça, firmaların neyi nerede ve nasıl üretecekleri ve kime satacakları konusundaki tercihleri genişlemektedir (Halis v.d., 2007, s.305). Bir yatırımcı, yabancı bir ülkeye girmeyi düşündüğünde önünde farklı üç seçenek bulunmaktadır. Birincisi, kendi ülkesinde ürettiği malları ihraç etmek, ikinci seçenek piyasasına girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ve marka ismini kullanarak lisans satışı gerçekleştirmek ve üçüncü seçenek ise piyasaya doğrudan sermaye yatırımı yapmak kaydıyla girmektir (Özkök, 2003, s.49).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY); borsalarda işlem gören şirketlerin hisse senetlerinin alım satımı (portföy yatırımı) dışında, uluslararası yatırımcının gerek doğrudan gerekse ortaklık kurmak şeklinde oluşturduğu uzun vadeli sermaye hareketleridir (Özkök, 2003, s.49).

Bir başka tanıma göre DYSY, bir ülkedeki herhangi bir firmayı satın almak, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlamak veya var olan bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla yabancı bir ülkedeki firmaya yapılan ve kendisi ile birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır (Karluk, 1983, s.14).

IMF ve OECD kaynaklarındaki tanıma göre, bir yabancı şirket veya kişi bir yerli şirketin %10 ve üzeri hissesini veya oy hakkını aldı ise, bu alım kadar DYSY

yapılmış sayılır. Bu durumda, eğer satın alınan hisse veya oy hakkı %10'un altında ise, bu alım kadar portföy yatırımı yapılmıştır. Aynı kaynaklara göre, yabancı yatırımcı, tümünü veya bir bölümünü satın aldığı şirketle uzun dönemli bir ilişki içine girmiştir ve şirketin yönetimi üzerinde de önemli etkisi vardır (Uygur, 2012, s.88).

4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, "Tanımlar" başlıklı 2.maddesinin (b) bendinde doğrudan yabancı yatırımın tanımını yapmıştır. Buna göre, doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı tarafından yurt dışından getirilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye, devlet tahvilleri hariç şirket menkul kıymetleri, makine ve teçhizat, sınai ve fikri mülkiyet hakları ile; yurt içinden sağlanan ve yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar, doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla; yeni şirket kurulmasını, şube açılmasını veya menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olunmasını ifade etmektedir.

Bir ülkeye dış kaynak sağlayan yabancı sermayedar ya doğrudan doğruya kendisi o ülkede fiziki bir yatırımı gerçekleştirir ve ortaya çıkan üretim biriminin yani firmanın sahibi olur (komple yeni yatırım) ya da bu şekilde bir fiziki yatırım yapmadan sadece esasen o ülkede halihazırda mevcut ve kendi ekonomik hedef ve beklentilerine uygun bulunduğu bir firmanın hisselerini satın alır (Şirin, 2006, s.9-10).

ÇUŞ'ların ana merkezlerine bağlı olarak değişik ülkelerde faaliyet gösteren bu işletmelere de "yavru şirket", "yabancı sermaye şirketi", "bağlı şirket (subsidiary)" veya "şube (branch)" denmektedir. DYSY'nin en önemli özelliklerinden biri, bunların yalnızca bağlı şirketin mülkiyetini kısmen veya tamamen elinde bulundurmamakla kalmamaları, aynı zamanda onun yönetim ve denetimlerini elinde bulundurmalarıdır. Yavru şirket genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığına sahiptir. Karşılığında ise kısmen veya tamamen kazanılan karlar,

hammadde, yarı işlenmiş veya mamul mallar ana şirkete aktarılır (Seyidoğlu, 2013, s.627).

Ülkeye fiili olarak girmiş ve çoğu zaman bir işletme kurmuş olan doğrudan yatırımcının herhangi bir risk ortaya çıktığında, yatırım yapılan ülkeden yatırımını çok kolay ve çabuk şekilde çekebilmesi mümkün değildir. Zira, yatırımı gerçekleştirmek için kurulan organizasyon, tahsis edilen ekipman, personel ve sabit tesisler gibi unsurların bir anda sökülmesi, geri çekilmesi ya da tasfiyesi çok kolay değildir (Şirin, 2006, s.9-10).

Bugün dünya çapında gerçekleştirilen DYSY'nin önemli bir kısmı, ÇUŞ'lar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. ÇUŞ'lar yüksek üretim verimliliğiyle yurt dışına açıldıktan sonra dünya çapında birçok ülkede üretim ve pazarlama faaliyetlerine girişmektedirler. ÇUŞ'lar tarafından gerçekleştirilen yatırımların, doğrudan ilintili üretim, istihdam ve ihracat rakamlarının ötesinde; teknoloji, yönetim birikimi, uluslararası pazarlama, uluslararası yatırım ve mali deneyimlerinin transferi açısından da çok etkin bir araç olduğu bu alanda yapılan çalışmaların ortak bulgusudur (Yılmaz, 2006, s.6).

1.3. DÜNYADA YABANCI SERMAYENİN GELİŞİMİ

Uluslararası sermaye akımları, Birinci Dünya Savaşından önceki yaklaşık üç asır boyunca gerçekleşmekle birlikte bu akım özellikle 19. yüzyıldaki Endüstri Devrimi ile birlikte yaygınlaşmıştır (Tuncer, 1968, s.16). Bu yüzyılın ikinci yarısında, bir yandan batı ekonomilerindeki aşırı ve dengesiz sermaye birikimi, diğer yandan da sömürgelerdeki doğal kaynaklara duyulan ihtiyaçlar büyük şirketleri, ulusal sınırları aşarak yabancı ülkelere yatırım yapmaya yöneltmiştir (Alpar, 1980, s.255).

19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yarısına kadar süren dönemde sermayenin akış yönü büyük oranda İngiltere'den nispeten yeni keşfedilmiş, tabii kaynaklar yönünden zengin yeni yerleşilen bölgelere (sömürgeleri ve Latin Amerika'ya) doğru idi (Tuncer, 1968, 16). İngiltere'yi ise bir hayli geriden ABD,

Fransa, Almanya, İsviçre, Belçika ve Hollanda izlemekteydi (Dunning, 1988, s.73-76).

1913 yılında İngiltere'nin dış yatırımları (portföy + dış doğrudan yatırımlar) toplamı 3.8 milyar sterline ulaşmıştır. Bunun İngiltere'nin 1913 yılındaki milli gelirinin yaklaşık yüzde 9'una eşit olduğu tahmin edilmektedir. Bu yatırımların yüzde 47,3'ü imparatorluk toprakları içinde, yüzde 52,7'si imparatorluk dışında yapılmıştır (Yıldırım,1979, s.61).

ABD'nin 1914'deki 2,7 milyar dolar civarında olan dış doğrudan yatırımları ise ABD milli gelirinin yüzde 7'si kadardır ve dış doğrudan yatırımlarının dörtte üçüne yakın kısmı Orta-Güney Amerika ve Kanada gibi coğrafi olarak yakın bölgelerde toplanmıştır. Diğer kısmı ise Avrupa'dadır. Yatırımların sektörel dağılımında, madencilik başta gelmekte, onu sırasıyla imalat sanayi, tarım, petrol ve demiryolları izlemektedir (Yıldırım,1979, s.63).

Birinci Dünya Savaşı sırasında azalan yabancı sermaye yatırımları, 1920'li yıllarda yine canlanma dönemine girmiş ancak 1929'da ortaya çıkan ve etkisini 1930'lu yıllarda da sürdüren Dünya Ekonomik Bunalımının da etkisiyle yeniden azalma eğilimi göstermiştir. Bu dönemde, yatırımcı ülkeler önemli miktardaki sermayelerini ülkelere geri çekmişlerdir (Dunning, 1988, s.77-78).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlı bir gelişme gösteren uluslararası sermaye hareketlerinin yapısında 1950'lerden sonra önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, uluslararası sermaye hareketlerine doğrudan yatırımların damgasını vurması, ikincisi ABD'nin yatırımlardaki tartışılmaz üstünlüğü ve belirleyiciliği (Dunning, 1988,s.78), üçüncüsü ÇUŞ'ların faaliyetlerinin genişlemesi ve uluslararası boyut kazanması ve DYSY'nin büyük kısmının bu şirketler aracılığıyla yapılmaya başlanması son olarak ise yatırımların doğal kaynaklar ve altyapı yatırımlarının yanında özellikle endüstri sektörüne yönelmesidir (Dunning, 1988, s.82-83).

İkinci Dünya Savaşından önceki dönemde ise uzunca bir süre, yabancı sermaye yatırımları petrol çıkartılmasına ve hammadde üretilmesine yönelmişti. Böylece yatırımın amacı, o ülke piyasasına satılmak üzere mal üretmek değil fakat

gelişmiş ülkedeki üretime hammadde sağlamak oluyordu. Daha sonra, anavatanda üretilen mamuller yeniden bu ülkelere ihraç ediliyordu (Tuncer, 1968, 34).

ÇUŞ'ların İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dış genişlemelerinin savaş öncesi dönemlerle kıyaslanamayacak boyuta ulaşmasında, ABD'nin Avrupa'nın yeniden inşası için kullandığı Marshall yardımları, IMF'nin kurulması, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) oluşması, doların altına konvertibilitesi gibi faktörler önemli rol oynamıştır. ABD menşeli şirketlerin yabancı piyasalara girişi Marshall planı ve dış ticaret ile ödemelerin aşamalı serbestleştirilmesi sayesinde kolaylaştırılmıştır. Savaş sonrası dönemde ABD firmaları ihracat yapma ve yurt dışında üretim birimi açma konusunda eşitsiz bir avantaja sahip olmuşlardır. ABD'nin yabancı yatırımlardan elde edilen ve yeniden yatırıma çevrilen kazançları vergiden muaf tutan politikası da çok uluslu firmaların faaliyetlerini teşvik etmiştir (Hood ve Young, 1979, s.11-12).

Ayrıca, 1958'de Avrupa Birliği'nin (AB) kurulması dolaysız yabancı sermaye yatırımlarındaki hızlı artışta önemli bir etken olmuştur. Bu artış, özellikle Amerika'dan Avrupa ülkelerine doğru olduğundan, "Amerika, Avrupa'yı istila mı ediyor?" sloganını dahi gündeme getirmiştir. Bu dönemde, Amerikan yatırımcıların Avrupa'ya akın etmesinin en önemli nedeni, AB'nin gümrük birliği esasına dayalı olarak kurulması nedeniyle üçüncü ülkelere uyguladığı ortak gümrük tarifesi idi. Amerikalılar, bu ticari engelleri aşmak için, yatırımlarını Avrupa'ya hızlı bir şekilde kaydırmışlardır. Bahsedilen dönemde, az gelişmiş ülkelere yapılan DYSY ise daha ziyade petrol ya da doğal kaynak zengini birkaç ülkeye yapılmıştır. Dünya petrol krizinin çıkması ile DYSY'nin artışı yavaşlamış ve mevcut yatırımların büyük bölümü yine Amerika kaynaklı olmuştur (Koçtürk ve Eker, 2012, s.37).

1970'lerden itibaren ABD ve İngiliz yatırımları göreceli olarak duraklarken Alman, Japon, Hollandalı ve İsviçreli ÇUŞ'ların sayılarının arttığı ve ön plana çıktığı görülmektedir (Dunning, 1988, s.82). Ucuz işgücü ise yatırımın yapılması için önemli bir kriter haline gelmiştir (Sabır, 2002, s.75).

Söz konusu yıllarda bir kısım ABD, Avrupa ve Japonya firmaları tarafından, segmentasyon olarak adlandırılan üretim sürecini farklı gelişmekte olan ülkelere parçalama süreci uygulamasına gidilmiştir. Segmentasyon için, hem malın

bölünebilir olması hem de bu parçaların kalifiye işgücüne ihtiyaç duymayan parçalardan meydana gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle ÇUŞ'lar, bir kısım emek yoğun sanayi dallarını geliştirmekte olan ülkelere kaydırmışlardır. Delokalizasyon denilen bu süreçle, hem düşük ücretlerden ötürü katma değer içinde ücretlerin payı düşürülürken hem de kalifiye olmayan emek kullanıldığı için ödenen ücretler içinde kalifiye emeğin payı azaltılmıştır. Yüksek düzeyde emek-yoğun sanayi mallarının ihracatında başarılı olmak için ücretler düşük tutulmak zorunda bırakılmıştır. Emek yoğun mallar veya bir nihai malın emek yoğun parçaları için ücretlerin daha düşük, sosyal giderlerin daha az, işçi haklarının daha kısıtlı, buna mukabil işçilerin beceri düzeylerinin yüksek olduğu ülkeler tercih edilmiştir. Bu olgu, firma içi ticaret yoluyla, geliştirmekte olan ülkelerin 1970'li yıllardan itibaren büyük çaplı mamul ihracatçısı olmalarında önemli rol oynamıştır. İstihdamın belirtilen özelliklere sahip ülkelere kayması ise gelişmiş ülkelerde sanayinin yer değiştirmesi olarak anılmıştır (Jenkins, 2007, s.250).

Bu dönemde birincil sektördeki DYSY giderek azalarak hakimiyetini kaybetmiş, imalat sanayi hakim sektör haline gelmiştir. Aynı dönemde hizmetlerdeki DYSY miktarı da hızla artarak imalat sanayini takiben ikinci sıraya yükselmiştir (Yavan, 2006, s.40).

1980'li yılların başlarından itibaren dünyada liberal ekonomik politikaların yeniden yükselişe geçmesi, piyasa ekonomisinin gelişmesi ve uluslararası üretimin giderek artması da doğrudan yabancı yatırımların istikrarlı bir artış eğilimine girmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde, daha öncesinde uluslararası piyasalara kapalı olan Çin ile Orta ve Doğu Avrupa bölgelerinin yabancı yatırımlara açılması, Japon şirketlerinin emek maliyetlerini azaltmak ve dış piyasaları ele geçirmek arzusuyla dışa dönük büyük ölçekli yatırımları, sınır ötesi birleşme ve satın alma anlaşmalarının artması, geliştirmekte olan bazı ülkelerin sanayileşerek artık yabancı sermaye ihraç eder duruma gelmesi, uluslararası düzeyde doğrudan yabancı yatırımların önemini kabul edilmesi ile dünya yatırım ikliminde büyük ölçüde iyileşme sağlanması ve son olarak bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde küreselleşmenin hızlanması söz konusu olmuştur (Dunning, 1988, s.84). Özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, bu ülkeye doğru da yabancı sermaye yatırımlarında artış gerçekleşmiştir. Çin, ucuz, yoğun ve nitelikli işgücü ile

DYSY'yi cezbeden ve bu yatırımlardan faydalanan en önemli ülkelerden biri olmuştur.

1980'li yıllarda, yükselen doğayı koruma akımının getirdiği yükler de ortaya çıkmıştır. Doğayı çok kirleten sanayi kolları (başta kimya sanayi) bu konuda yasal kısıtlaması olmayan veya az olan gelişmekte olan ülkelere taşınmaya başlamıştır. Çevre kirlenmesine neden olmaları sonucunda kendi ülkelerinde önemli kısıtlamalara ve kontrollere (dolayısıyla maliyet yükselmesine) maruz kalan bir kısım sanayiler, gelişmekte olan ülkelere transfer edilmiştir. Zira bu ülkelerde kendi ülkelerinden çok daha rahat koşullarda çalışma imkânı bulmuş, kontrol edilmeme ve çevreyi kirletmeleri dolayısıyla vergi, filtreleme gibi maliyetlerinden de kurtulmuşlardır. Gerçekten de gelişmiş ülkelerde yüksek maliyet taşıyan bu durum, gelişmekte olan ülkelere zayıf yasal düzenlemeler nedeniyle, 1980'li yıllardan sonra bu sektörlerde yatırımların istikametini büyük ölçüde etkilemiştir (Gedikli, 2011, s.109).

Daha önceki yıllarda yüksek gümrük duvarlarını aşamayan gelişmiş ülke şirketlerinin eskiyen teknolojiye ait donanımı bu korunmuş pazarlara taşınmaları da gelişmiş ülkelere doğru yatırımın artmasındaki bir başka etkidir. Böylece gelişmiş ülke şirketleri, hem gümrük duvarlarını üretim yoluyla aşmış hem de eski teknolojinin getiri süresini uzatarak kar haddini yükseltmeyi başarmıştır (Kazgan, 2005, s. 180–181).

II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lı yıllara kadar, genel olarak gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımcılara karşı şüphe ve güvensizlik duyulan bir ortamın geçerli olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımda yabancı yatırımların sömürgeciliğin bir aracı olduğu, yerli sanayiye öldüreceği ve uzun vadede daha ziyade döviz çıkışına yol açacağı inancının etkisi görülmektedir (DPT, 2000, s.3). Ancak 90'lı yıllara doğru durum değişmiş, gelişmekte olan ülkelerin birçoğu çeşitli düzenlemeler yoluyla uluslararası yabancı sermaye hareketlerinden daha fazla pay alma gayreti içine girmişlerdir. BM tarafından yapılan bir araştırmaya göre 90'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelere yatırım iklimiyle ilgili düzenlemelerin (toplam 750 adet) % 94,2'si DYSY lehine olmuştur (DPT, 2000, s.4). Sadece 2001 yılında ise 71 ülkenin DYSY kanunlarında 208 değişiklik yapılmış ve bunların 194'ü (% 93) daha fazla DYSY çekebilmek için gerçekleştirilmiştir (UNCTAD, 2002). Bu politika değişikliğinde bu

ülkelerin birçoğunun aldıkları dış borç ve kredilerin faizlerini bile ödeyememeleri etkili olmuştur (Karagöz, 2007, s.932).

1980 sonrası dünyada DYSY, dünya milli hasılatından ve dünya ticaretinden daha hızlı sürekli büyüme yakalamıştır. Örneğin 1981-1985 döneminde dünyadaki DYSY miktarı dünya milli gelirinden dört kat, dünya ihracatından ise 5 kat daha hızlı büyümüştür. Keza 1996-2000 arasındaki 5 yıllık dönemde DYSY, ihracatta 4 kattan fazla, milli gelirden ise 17 kattan daha fazla büyüme yakalamıştır (Yavan, 2006, s.42).

2000 yılında sınır ötesi şirketler arası devir ve birleşmelerin değeri 1.1 trilyon ABD Doları iken söz konusu tutar 2001 yılında 600 milyar ABD Dolarına düşmüştür. 2001 yılında gelişmiş ülkelere ve AB ülkelerine doğrudan sermaye girişlerinde bir önceki yıla göre %60 düzeylerinde bir azalma gerçekleşmiştir. Bu azalışın gerisinde yatan neden olarak, dünya ekonomisindeki daralma dışında Amerika Birleşik Devletlerinde yaşanan 11 Eylül saldırısının yarattığı güvensizlik ortamının da bir sonucu olarak uluslararası şirketlerin risk almak istememeleri gösterilmektedir. Diğer yandan söz konusu azalma gelişmekte olan ülkelere %15 düzeylerinde sınırlı kalmıştır. Bu oranlardan hareketle 2001 yılında uluslararası yatırımcının tercihini oransal olarak gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere doğru kaydırıldığı görülmektedir (Özkök, 2003, s.52).

Dünya Bankası rakamlarına göre, 2000 yılında doğrudan yabancı sermaye akımlarının toplamı 1.3 trilyon dolar olup; bunun 256 milyar doları (%18) gelişmekte olan ülkelere, 1.1 trilyon \$'ı (%63) ise gelişmiş ülkelere gitmiştir. 2008 yılında ise doğrudan yabancı sermaye akımlarının toplamı yaklaşık 1.7 trilyon \$'a yükselmiş; bunun 620 milyar \$'ı (%36) gelişmekte olan ülkelere, 962 milyar \$'ı (%56) ise gelişmiş ülkelere gitmiştir (Dökmen ve Aysu, 2010, s.29-30). Yabancı sermaye yatırımlarında çok önemli rol oynayan ÇUŞ'ların neredeyse tamamı sanayileşmiş ülke şirketleridir. Gelişmekte olan ülkeler arasında ise DYSY çekmek konusunda Çin yıllardır birinci konumdadır (Yılmaz, 2006, s.7).

Tablo 1-1. 2013 Yılı İtibariyle En Fazla DYSY Çeken Ülkeler

2013	Ülke	Miktar (Milyar \$)
1	ABD	187.528
2	Çin	123.911
3	Rusya Federasyonu	79.262
4	Hong Kong, Çin	76.633
5	Brezilya	64.045
6	Singapur	63.772
7	Kanada	62.325
8	Avustralya	49.826
9	İspanya	39.167
10	Meksika	38.286
11	İngiltere	37.101
12	İrlanda	35.520
13	Lüksemburg	30.075
14	Hindistan	28.199
15	Almanya	26.721
16	Hollanda	24.389
17	Şili	20.258
18	Endonezya	18.444
19	Kolombiya	16.772
20	İtalya	16.508
21	Tayland	12.946
22	Türkiye	12.866
23	Malezya	12.306
24	Kore Cumhuriyeti	12.221
25	İsrail	11.804

Kaynak: UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2014

Tablo 1-1’de 2013 yılında en fazla DYSY çeken ülkenin 187.528 milyar dolar ile ABD olduğu görülmektedir. 123.911 milyar dolar ile 2.sırada yer alan Çin’i ise 79.262 milyar dolar ile Rusya Federasyonu takip etmektedir.

Tablo 1-2. 2013 yılı itibariyle en fazla DYSY stoğuna sahip ülkeler

2013	Ülke	Miktar (Milyon \$)
1	ABD	4.935.167
2	İngiltere	1.605.522
3	Hong Kong, Çin	1.443.947
4	Fransa	1.081.497
5	Çin	956.793
6	Belçika	924.020
7	Almanya	851.512
8	Singapur	837.652
9	İsviçre	747.436
10	Brezilya	724.644
11	İspanya	715.994
12	Hollanda	670.115
13	Kanada	644.977
14	Avustralya	591.568
15	Rusya Fed.	575.658
16	İng. Virjin Adaları	459.342
17	İtalya	403.747
18	Meksika	389.083
19	İsveç	378.107
20	İrlanda	377.696

Kaynak: UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2014

Tablo 1.2’de ise 2013 yılında en fazla DYSY stoğuna sahip ülkelerin sıralaması görülmektedir. Söz konusu tablo incelendiğinde; ABD’nin, ikinci sırada yer alan İngiltere’ye göre üç kattan fazla DYSY stoğu ile ciddi bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1.4. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM TEORİLERİ

1960’lı yıllara kadar DYSY’nin açıklanışı, sermayenin düşük getiri sağlayan bölgelerden, yüksek getiri sağlayan bölgelere doğru hareket ettiğini ileri süren standart neoklasik sermaye hareketleri teorisi ile sınırlı bir görünüm arz etmekteydi. Bu yaklaşıma göre DYSY, portföy yatırımlarıyla aynı şekilde değerlendiriliyor ve sadece faiz oranlarındaki uluslararası farklılıklara ve getiri oranlarına bağlı olduğu kabul ediliyordu (Jones, 2006, s.28). Daha çok gelişmiş ülkeler arasındaki yatırımlar ve sermaye hareketlerini açıklamaya yönelik olan bu teoriler, faktör ve mal piyasalarında tam rekabet koşullarının geçerli olduğu varsayımına dayanmaktadır (Öztürk, 2004, s.114).

1960’larda ise firmaların eksik rekabet piyasasında faaliyet gösterdiği ve yatırım kararlarında rakiplerinin yatırım kararlarından etkilendiklerini öne süren yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Moosa, 2002, s.47). Eksik rekabet varsayımına dayanan teoriler arasında; tekel üstünlüğü, ürün hayat devreleri, oligopolistik tepki, içselleştirme ve bütünleştirici (eklektik paradigma) teori yer almaktadır.

1.4.1. Tam Rekabet Varsayımına Dayanan Teoriler

1.4.1.1. Getiri Oranlarındaki Farklılık

ABD ve Batı Avrupa ülkeleri arasında DYSY’nin arttığı 1950’li ve 1960’lı yıllarda oldukça popüler olan bir hipotezdir. Bu hipotez, bir firmanın amacının kar maksimizasyonu olduğunu varsayan geleneksel yatırım teorisinden çıkarılmıştır. Bu hipoteze göre DYSY, uluslararası sermaye yatırımlarının getirilerindeki farklılıkların bir fonksiyonudur. Bir firma yurt dışında yatırım yapma kararı verirken, bu yatırımın yurtdışındaki beklenen getirisi ile aynı yatırımın yurt içinde yapılması halinde elde edebileceği getiriyi karşılaştırarak kar maksimizasyonu çerçevesinde getirisi daha yüksek olan yatırımı seçmektedir (Öztürk, 2004, s.114). Bu hipotez ile ilgili eleştirilen nokta ise, sermaye hareketlerini sadece tek yönlü olarak açıklamadır. Sermaye akımlarının sadece sermayenin göreceli getirisinin düşük olduğu ülkeden yüksek olduğu ülkeye doğru hareket ettiğini varsaymakta, tersinin geçersiz olduğunu kabul etmektedir (Moosa, 2002, s.24).

1.4.1.2. Portföy Teorisi

1930’lu yıllardaki uluslararası sermaye hareketlerini açıklamak için geliştirilen bu yaklaşımın teorik çerçevesi, James Tobin ve H.M. Markowitz tarafından oluşturulmuştur. Bu hipoteze göre yatırım getirinin pozitif, riskin ise negatif bir fonksiyonudur. Yatırımcılar, portföylerini oluştururken hem sermayenin getirisini hem de risk faktörünü dikkate alırlar ve karşılaştıkları riskleri azaltmak için yatırımlarını değişik ülkeler veya sektörler arasında çeşitlendirme eğilimi gösterirler (Öztürk, 2004, s.114).

1.4.1.3. Piyasa Büyüklüğü Hipotezi

Bir ülkedeki ÇUŞ'un veya ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYİH) ile ölçülen piyasa büyüklüğünün doğrudan yatırımlar üzerinde belirleyici olacağı ileri sürülmektedir (Moosa, 2002, s.27).

Bu hipoteze göre, ev sahibi ülkedeki piyasanın büyümesi ile birlikte artan talep doğrudan yatırımlarda bir artışa yol açmaktadır. Talebin fazla olması hem firmanın satışlarını artıracak hem de maliyetlerin düşürülmesi açısından son derece önemli olan ölçek ekonomilerinden yararlanmasını sağlayacaktır (Batmaz ve Tekeli, 2009, s.21).

Klasik varsayımlara dayanan bu hipotezlerde, firmaya özgü nedenlerden çok, yatırım yapılan ülkelere özgü nedenler üzerinde yoğunlaşmıştır (Tekeli ve İlkin, 1987, s.20).

1.4.2. Eksik Rekabet Varsayımına Dayanan Teoriler

1.4.2.1. Tekel Üstünlüğü Teorisi

DYSY'ler ile ilgili ilk modern yaklaşım olan Tekel Üstünlüğü Teorisi, 1960'larda Stephan Hymer tarafından ortaya atılmıştır. Hymer ve Kindleberger tarafından geliştirilen bu teoride, ülkeye özgü faktörlerden çok, firmaya özgü faktörler üzerinde yoğunlaşmış, DYSY'nin yalnızca uluslararası faiz farklılıklarıyla açıklanamayacağı ileri sürülmüştür (Hymer, 1970, s.441-448). Hymer ve Kindleberger, uluslararası alanda yapılan doğrudan yatırımların nedeninin, piyasalardaki oligopolistik endüstriyel yapı olduğunu belirtmiş, yabancı firmaların bir ülkede bir üretim yeri kurmada ve işletmede yerli firmalarla karşılaştırıldığında ekonomik anlamda bazı avantaj ve dezavantajlara sahip olduğunu ve yabancı firmaların, mevcut ya da potansiyel yerli rakiplerin erişemeyecekleri bazı avantajları elde etmek için doğrudan yatırım yaptıklarını ifade etmişlerdir (Yapraklı, 2006, s.26).

Bu hipoteze göre firmalar; üretim teknolojisi, finansman, maliyet, ürün farklılaştırması ve üstün dağıtım ağı gibi yerli rakiplerin sahip olmadıkları avantajlara sahip oldukları takdirde DYSY'ye gireceklerdir (Barclay, 2000, s.19). Tekel üstünlüğü yaratan bu etkenler yabancı şirkete özgüdür ve dolayısıyla bu teoremi, yabancı sermaye yatırımlarını bu firmaların faaliyet gösterdikleri yabancı piyasalarda rekabetçi koşulların bulunmaması ile açıklar (Seyidoğlu, 2013, s.635).

Ancak bu teorik yaklaşım, yukarıda belirtilen avantajlara sahip olan yabancı firmaların neden doğrudan yatırım yaptıklarını tam açıklayamadığı yönünde eleştirilmiş ve çeşitli iktisatçılarda birçok yeni teorinin geliştirilmesine neden olmuştur (Yapraklı, 2006, s.26).

1.4.2.2. Ürünün Hayat Devreleri Teorisi

Doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş teorilerden birisi de 1966 yılında Raymond Vernon tarafından geliştirilen ürünün hayat devreleri teorisidir.

Bu teori, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD şirketleri tarafından Batı Avrupa'ya imalat sanayi sektöründe yapılan doğrudan yabancı yatırımları açıklamaktaydı. Modele göre ürünün ilk piyasaya çıkış evresi, olgunlaşma evresi ve düşüş evresi olmak üzere 3 evresi vardır. İlk piyasaya çıkış evresinde, ABD'de kişi başına düşen milli gelirin diğer gelişmiş ülkelere göre çok daha yüksek olması ve tüketicilerin yeni ürünleri denemeye daha istekli olmalarından dolayı emek maliyetleri yüksek olsa da, üretim faaliyeti yeni bir mal veya hizmetin icat edildiği gelişmiş bir ülkede başlar. İkinci evre olan olgunlaşma döneminde, alım gücü yüksek diğer ekonomilerden gelen talep karşısında ihracat artar ve sanayileşmiş bir ülkeye ilk doğrudan yatırım yapılır. Bu esnada, rakip Amerikan şirketleri ve yabancı şirketlerin ürünü taklit etmeye başlaması nedeniyle üretici firma patent alarak kendini korumaya çalışır (Vernon, 1968, s.198). Son evre olan düşüş aşamasında ise hem ürün hem üretim teknolojisi standart hale gelir ve artık ürün ve üretim tekniği diğer firmalarca kolayca taklit edilebildiğinden firmalar arasında fiyat rekabeti artar. İcatçı firma da dahil olmak üzere, üreticiler maliyetlerde azalmaya yol açacak yeni

buluşlar aramaya veya gelişmekte olan ülkelerde emek maliyetinde avantaj sağlayacak yatırımlar yapmaya zorlanırlar (Agarwal, 1980: 751).

Özetle bu teori; ürünün üretim faaliyetlerinin, icat edildiği ülkeden başlayarak diğer firmalar karşısındaki maliyet avantajının korunabilmesi için üretiminin, faktör maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere kaydırılması sürecini anlatmaktadır.

1.4.2.3. Oligopolcü Tepki Teorisi:

Oligopolistik tepki teorisi F.T. Knickerbocker'in, ABD ÇUŞ'larının doğrudan yatırımlarını incelediği çalışmalarında incelenmiştir. Knickerbocker, inceleme sonunda ABD ÇUŞ'larının oligopolistik bir endüstri yapısında faaliyet gösterdiklerini tespit etmiş ve doğrudan yabancı yatırımlara oligopolistik endüstriyel yapı içerisinde açıklık getirmeye çalışmıştır. Oligopolde birbirine etki edebilecek kadar az sayıda firma olduğundan bu piyasa yapısının temel özelliğini, firmalar arası karşılıklı bağımlılık oluşturur ve piyasadaki herhangi bir firmanın üretim, fiyat ve satış gibi kritik konularda aldıkları karar, diğer firmaları yakından ilgilendirmektedir. Oligopolistik endüstrilerde rakip firmalardan birinin yatırım yapması halinde, aynı endüstride faaliyet gösteren diğer şirketlerin de öncü şirketi izleyerek yatırım faaliyetine yönelmeleri oligopolistik tepkiden kaynaklanmaktadır (Kurtaran, 2007, s.371).

Buna göre, benzer mal ihraç eden iki firmadan birinin doğrudan yabancı yatırım yapması o ülkede piyasayı ele geçirerek öbür firmanın ihracatının azalmasına yol açabilir. Çünkü bu firma, doğrudan yatırımın avantajlarından faydalanarak (yabancı piyasada daha düşük maliyetle üretim yapmak, müşterilerine yakın olduğu için onlara satış sonrası hizmetleri sağlamak, yeni bilgi, beceri elde ederek ve değişik mal ve hizmetler üretmek gibi) rekabet üstünlüğü sağlayabilir (Knickerbocker, 1973, s.18).

Bu teori, yatırımlara karşılık verilmesinin (yani savunma yatırımlarının) nedenlerini araştırmakla birlikte lider işletmenin niçin yabancı sermaye yatırımı yaptığını açıklayamamaktadır (Root, 1990, s.627).

1.4.2.4. İçselleştirme Teorisi

P.J. Buckley ve M. Cason'un 1970'li yılların ikinci yarısında ileri sürdüğü ve J.H.Dunning ve A.M. Rugman'ın da katkıda bulunduğu bu teoriye göre, yurt dışındaki piyasaların birçok düzensizlik ve riskler içermesi firmaları, bu piyasalara DYSY yapma yoluyla içselleştirmeye yönlendirmektedir (Tekeli ve İlkin, 1987, s.22).

İçselleştirme güdüsü ise dört temel faktöre bağlıdır (Buckley, 2000, s.368). Bunlar;

- Ölçek ekonomileri ve iç piyasa yapısı gibi endüstriye özgü faktörler,
- Coğrafi mesafe ve kültürel farklılıklar gibi bölgeye özgü faktörler,
- Politik ve finansal koşullar gibi ülkeye özgü faktörler,
- Yönetim becerisi ve teknik know-how gibi firmaya özgü faktörlerdir.

Çok uluslu firmaların yaptığı içselleştirmeler:

1. Yatay olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların patent gibi firmaya özgü üstünlüklerini korumak için yaptıkları yatırımlar,

2. Düşey olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların bir malın (örneğin petrol) bütün üretim aşamalarını içermek için yaptıkları yatırımlar,

3. Riskin uluslararası alanda çeşitlendirilmesine ve dağıtımına dayanan yatırımlar şeklinde genellikle üç grupta toplanmaktadır (Tekeli ve İlkin, 1987: 23).

Bu teoriye göre içselleştirme, yabancı yatırımı gerçekleştiren firmaların buldukları piyasalardaki mevcut ticaret ve yatırımların verimliliğini azaltan, üretim süreçlerini olumsuz etkileyen piyasa aksaklıklarından kurtulmak ve bundan kazanç elde etmek için başka piyasalara yönelme çabalarıdır. İçselleştirmenin firmalara sağladığı faydalar; gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, ticaret engellerinin varlığı, sermaye hareketlerine konan sınırlamalar ya da ülkeler arasındaki vergi oranı farklılıkları gibi hükümet kontrollerinin etkilerini en aza

indirecek şekilde firma içi fiyat oluşturulabilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme olanağı şeklinde sıralanabilir (Agarwal, 1980, s. 753).

1.4.2.5. OLI Modeli

Jhon H. Dunning (1973) tarafından geliştirilen ve OLI paradigması olarak nitelenen eklektik uluslararası üretim teorisi, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin olarak en kapsamlı teorik çerçeveyi sunmaktadır. Bu teoride, çok uluslu firmaların ev sahibi ülkedeki yerel firmalar ile lisans anlaşmaları yapmak ya da farklı şekillerde ilişkiye girmek yerine doğrudan yatırıma yönelmesi, üç temel şarta bağlı olarak açıklanmaktadır. Buna göre firmalar ilk olarak, ev sahibi ülkedeki diğer firmalar karşısında üstünlük sağlayacak maddi ya da maddi olmayan varlıklara sahip olmak zorundadır. Firmaya özgü avantajlar ya da sahiplik avantajları (ownership-specific advantages-O) olarak ifade edilen bu üstünlüklerin olmaması durumunda, yabancı yatırımı gerçekleştirecek firmaların ev sahibi ülkedeki firmalar karşısındaki rekabetçi konumları azalacaktır. Diğer taraftan firmaların, sahiplik avantajlarını karlı yatırım fırsatlarına dönüştürecek mekanlara da gereksinimi bulunmaktadır. Mekana özgü avantajlar (location specific advantages-L) olarak ifade edilen bu üstünlükler, firmaların kendi ülkeleri dışında başka bir ülkeye yatırım yapmasını sağlamaktadır. Son olarak ise firmaların sahip oldukları üstünlükleri, kendi bünyelerinde içselleştirmeleri (internalization advantages-I) gerekmektedir (Dökmen ve Aysu, 2010, s.3030).

Firmanın sahip olduğu mülkiyet avantajları arasında marka, patent, ölçek ekonomileri, teknolojik üstünlükler, üretim ve yönetim modelleri yer almaktadır. Pazar büyüklüğü, hammadde kaynaklarına yakınlık, faktör maliyetleri ve bölgesel bütünleşmelere taraf olma gibi özellikler, yatırımcıların aradığı konumsal avantajlar arasında sayılabilir. İçselleştirme, yatırımcı firmanın, sahip olduğu patent ve marka gibi üstünlükleri koruyabilmek ve bu üstünlüklerin getirdiği üretici rantından faydalanabilmek amacıyla doğrudan yatırım kanalıyla ülke pazarına girmesidir. Bu sayede yatırımcı firma, üretim fonksiyonlarını bütünleştirmiş; üretim ve tedarik zincirinin maruz kalabileceği dışsal riskleri asgari düzeye indirmiş olacaktır (Tarı ve Bıdırdı, 2009, s.254).

Özetlenecek olursa, teorik bağlamda DYSY'leri etkileyen faktörler konusunda tam bir fikir birliği sağlanamamakla birlikte, teorilerin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu söylemek mümkündür (Yapraklı, 2006, s.28).

1.5. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİ DOĞRUDAN YATIRIM YAPMAYA YÖNELTEN SEBEPLER

Bir ülkeye giriş yapan DYSY birçok faktör tarafından belirlenmektedir. Bununla birlikte yatırımların yapılmasını sağlayan ve işletmeleri yatırıma teşvik eden en önemli faktör, karı maksimize etme düşüncesidir. Diğer bütün nedenler doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bu ana amaca bağlı olarak açıklanabilir. Girişimcinin, bir başka ülkede yatırım yapması için, beklediği karın kendi ülkesinde yapacağı yatırımlardan elde edeceği kardan daha fazla olması gerekir. Çünkü dışarıda iş yapmak, bir takım güçlükleri ve riskleri beraberinde getirmektedir (Tuncer, 1968, s.34).

ÇUŞ'ları doğrudan sermaye yatırımı yapmaya yönelten nedenlerle ilgili olarak literatürde üzerinde durulan belli başlı faktörler şunlardır:

1.5.1. Hammadde kaynakları

Hammadde kaynakları yeryüzüne dengeli bir şekilde dağılmış değildir ve bu hammaddelerin işletilmesine yönelik tesisleri (madenler vb.) bu kaynakların bulunduğu yerlerde kurma zorunluluğu bulunmaktadır. Geleneksel doğrudan yatırımlar da bu sebeple yapılmıştır. Geçen yüzyıl ve bu yüzyılın başlarında gelişmiş ülke sanayilerinin az gelişmiş ülkelere yaptığı yatırımlar hammadde ihtiyacının karşılanmasına yönelik olmuştur (Seyidoğlu, 2013, s.632).

1.5.2. Şirket ünvanı ve sırlarının korunması

Teknoloji, pazarlama ve yönetim gibi konulardaki değerli bilgilerini başka işletmelerle paylaşmak istemeyen yabancı işletmeler, kontrol güçlerini korumak için DYSY yoluyla piyasaya girmeyi tercih edecektir (Görgün, 2004, s.7).

Üretim sürecinde kullandığı formülleri korumak ve gizli kalmasını sağlamak amacını taşıyan firmalar ürettikleri ürünlerin lisanslarını yerel firmalara satmak yerine, doğrudan yatırım yaparlar. Çünkü, üretimde kullanılan formüllerde yapılabilecek bazı değişiklikler ile o ülkede benzer ürünlerin üretimi gerçekleştirilebilecek ve bu da o firma için büyük bir risk oluşturacaktır. 1960'lı yıllarda Coca Cola şirketi Hindistan'da kola üretimine başladığı halde, Hindistan Hükümetinden üretimde kullandığı formülü açıklaması yönünde gelen baskılar sonucunda, formülü açıklamak yerine Hindistan'daki fabrikasını kapatmayı tercih etmiştir (Özkök, 2003, s.51).

Ayrıca, ticari hayatta çok olumlu isim yapan işletmeler, lisans anlaşmaları yoluyla ürünlerinin aynı kalitede üretilmeyebileceğini düşündüklerinden kendi ürünlerinin kalitesine ve marka imajlarına zarar gelmemesi için ürünlerini yurtdışında da kendileri üretmeyi tercih etmektedirler (Görgün, 2004, s.7).

1.5.3. Ulusal piyasadaki yasal düzenlemelerden ve kısıtlamalardan kurtulma

Bir ülkedeki sağlık ve güvenlik standartları, çevre ile ilgili yasalar, çalışma standartları, antitröst yasaları gibi düzenlemeler doğal olarak firmaları etkilemektedir (Daniels, Radebaugh ve Sullivan, 2004, s.96).

Bankaların ve bazı imalat sanayi alt sektörlerinin uluslararası alana yayılmalarında yasal düzenlemeler önemli bir etkidir. Örneğin, ABD'de ve diğer sanayileşmiş ülkelerde bankacılık yasalarının getirmiş olduğu düzenlemeler, bunlardan kurtulmak üzere bankaları yurt dışında şubeler açmaya yöneltmiştir (Seyidoğlu, 2013, s.633-634).

Gelişmiş ülkelerde çevre kirliliğine neden olan bir kısım sanayiler de (çimento, kimya sanayi gibi) kendi ülkelerindeki yasal düzenlemelerin getirdiği ağır yükler nedeniyle üretimlerini geliştirmekte olan ülkelere kaydırmıştır.

1.5.4. İthalatçı ülkenin koyduğu tarife ve kotalardan kaçınma

Ülkelerin yerli sanayiye korumak için getirdiği kısıtlamalar karşısında, söz konusu ülkeye ihracat yapan işletmenin piyasayı kaybetme tehlikesi doğar (Candemir, 2009, s.662). Yatırım yapılan ülkenin ithalatta yüksek gümrük tarifeleri uygulaması, ithalata belli kontenjanlar uygulayarak çeşitli sınırlamalar getirmesi veya bazı malların ithalatını tamamen kısıtlaması, ihracatçı şirketleri pazarı kaybetmemek için bu ülkeye yatırım yapmaya zorlayabilir (Kutal ve Büyüksulu, 1996, s.35).

Amerikan yatırımlarının 1960'lı yıllarda Batı Avrupa'ya akışı bu nedenle ilgilidir. Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulup, dışta kalan ülkelere (ABD dahil) ortak gümrük tarifesi uygulanmaya başlanınca, Amerikan şirketlerinin bölgeye ihracatı bundan olumsuz bir biçimde etkilenmişti. O bakımdan, söz konusu şirketler yatırımlarını kitleler halinde Topluluk ülkelerine yapmaya başladılar (Seyidoğlu, 2013, s.633).

Japon otomobil şirketi Honda'nın 1980'li yılların başlarında, Amerika Birleşik Devletlerinin Ohio Eyaletinin Marysville şehrinde kuzey Amerikan piyasası için otomobil fabrikası kurmasındaki birinci sebep de, Japon otomobil üreticilerinin Amerikan piyasasına ihraç edebilecekleri otomobil miktarını sınırlayan 1981 yılında kabul edilen anlaşmada (Voluntary Restraint Agreement) yer alan sınırların aşılabilmesidir (Özkök, 2003, s.50). Yine, Carrefour'un 1970'lerdeki ilk uluslararası hamlesinin sebebi, Fransa'da büyümesini kısıtlayan Royer Yasası idi.

1.5.5. Üretim faktörlerinde dikey veya yatay entegrasyon

Dikey entegrasyon yatırımları, üretim sürecinin farklı aşamalarının farklı ülkelerde gerçekleştirilebilmesi için yapılan yatırımlardan oluşmaktadır. ÇUŞ'ların dikey entegrasyon yatırımlarına yönelmesinin temelinde, ülkeler arasında var olan faktör fiyatları farklılıkları yatmaktadır (Braconier vd., 2002, s.8). Dikey entegrasyon yatırımlarında gözlenen genel eğilim, üretim sürecinin emek yoğun olan kısmının ucuz ve niteliksiz işgücünün bulunduğu ülkelerde; idari birimler, araştırma geliştirme

(AR-GE) gibi bilgi ve teknoloji yoğun kısımlarının ise nitelikli işgücünün yeterli derecede bulunduğu ülkelerde yapılmasıdır (Göver, 2005, s.9-10).

Uluslararası piyasalara açılacak kadar yüksek verimliliğe sahip bir şirket, taşımacılık maliyetlerinin yüksek olması durumunda, büyük bir iç pazara sahip ya da büyük pazar potansiyeli olan bölgelere yakın ülkelerde üretim tesisi kurmayı tercih edecektir. Böylece o ülke ve çevresindeki pazarlardaki rakipleriyle rekabet edebilmesi mümkün olacaktır. Bu tür DYSY'ye yatay sermaye yatırımları denmektedir. Dünya çapında gerçekleştirilen DYSY'nin önemli bir bölümünü yatay yatırımlar oluşturmaktadır (Yılmaz, 2006, s.6).

İster dikey, ister yatay bütünleşme biçiminde olsun, belirli üretim aşamalarını çeşitli ülkelerde gerçekleştirmenin maliyet avantajı sağladığı durumlarda, faaliyetlerin farklı ülkelere yaygınlaştırılması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır (Kindleberger, 1969).

1.5.6. Oligopolcü piyasa yapısı

Birkaç büyük firmanın piyasaya egemen olduğu durumlarda, firmalardan birinin alacağı karar diğerlerini de etkileyecektir. Dolayısıyla biri dış yatırım yapınca, diğeri de piyasayı ona kaptırmamak için aynı yola başvurarak yatırım yoluyla dış piyasaya açılır (Seyidoğlu, 2013, s.633).

Örneğin Japon otomobil şirketi Honda, rakipleri olan diğer Japon otomobil üreticileri Toyota ve Nissan'a karşı avantaj elde etme düşüncesi ile şirket stratejisi olarak ABD'de doğrudan yatırım yapmış ancak, Toyota ve Nissan da Honda'yı takip ederek ABD piyasasına doğrudan yatırım yapmak suretiyle girmişlerdir (Özkök, 2003, s.50).

1.5.7. Yeni piyasa arayışı

Firmaların DYSY'ye yönelmelerinin önemli nedenlerinden birisi de, kendi ülkelerinde yatırım fırsatının az olması ve yatırımlardan elde edilen gelirlerin düşmesi nedeniyle yeni piyasa arayışına girmeleridir. Çünkü gelişmiş ülke piyasalarında üretim yapan işletmelerin birçoğunun, piyasalardaki doygunluk ve

verimlilik artışı nedeniyle karlılıkları düşmüştür. Özellikle temel endüstrilerde ileri derecede doygunluk ve normalin üstünde kapasitelerin kar tıkanıklığı yaratması göz önüne alınırsa DYSY yoluyla yeni piyasalara açılmak, işletmelere daha yüksek kar olanakları sağlamaktadır (Özalp, 1998, s.32). Örneğin, ABD’de fast food sektörü doygunluğa ulaştığında McDonalds ve Pizza Hut gibi şirketler Rusya, Japonya ve Hindistan gibi yeni pazarlara açıldılar. Bugün pek çok endüstride yeni nesil teknolojiler yüzünden ürün yaşam eğrileri kısalmakta, bu da firmaları ana ülke pazarıyla aynı anda uluslararası pazarlara yönelmektedir (Çalışkan, 2011, s.20).

1.5.8. Şirketin marka veya ünvanından yararlanmak istemesi

Bazen küresel olarak isim yapmış şirketler ünvanlarını ya da markalarını kullanarak satışlarını arttırmayı hedeflerler.

Örneğin, bankacılık sektöründe isim yapmış olmak çok önemlidir. Bir bankanın uluslararası üne sahip olması, tasarruf sahipleri üzerinde güven sağlayarak mevduatı artırıcı bir etki yapar. Nitekim, büyük bankaların hızla uluslararası nitelik kazanmasında bu faktör önemli bir paya sahiptir (Seyidoğlu, 2013, s.633).

1.5.9. Ucuz yabancı faktör kullanma isteği

Üretim faktörlerinin maliyetlerini düşürmek isteyen firmalar üretim faaliyetlerini özellikle işçilik maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere kaydırmaktadırlar. Örneğin, 1980’li yıllardan beri Amerikan şirketleri tarafından, Meksika sınırı yakınında iki binden fazla fabrika kuruldu ve bu fabrikalarda montajı yapılan ürünler tekrar ABD’ye ihraç edilmekteydi. Bu durum da, Meksika’da işçilik ücretlerinin ABD’ye göre çok düşük olması nedeniyle orada montaj yapmanın şirketler için çok daha avantajlı olmasından kaynaklanmaktadır (Çalışkan, 2011, s.21).

1.5.10. Müşterileri izleme

Kimi zaman yabancı pazarlara açılan büyük müşterileri takip etme ihtiyacı şirketleri uluslararası pazarlara yöneltebilmektedir. Japon otomobil üreticileri Honda, Toyota, Nissan, Mazda, Subaru ve Isuzu ABD’de fabrika kurduklarında, onların

Japon tedarikçi firmaları da bu ülkede tesis kurma yoluna gitmişlerdi (Phatak, Bhagat ve Kashlak, 2005, s.23). Yine, müşterileri yurt dışında yatırım yaptığında; bankalar, danışmanlık ve menkul kıymet aracı şirketleri o yerlerde şube ya da ofis açmayı tercih eden sektörler arasındadır (Seyidoğlu, 2013, s.634).

1.6. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN YATIRIM KARARLARINDA BELİRLEYİCİ OLAN FAKTÖRLER

ÇUŞ'ların doğrudan yatırım yapılacak ülkelerle ilgili olarak uluslararası yatırım kararlarını etkileyen faktörler çok çeşitlidir. Yabancı sermaye bir ülkede yatırımlarını gerçekleştirmek için o ülkeye özgü birçok durumun gerçekleşmiş olmasını bekler. Ancak, işletmelerin yatırım kararlarında belirleyici olan bu faktörlerin tanımlanması ve önemlerinin belirlenmesi, her bir ülkeye, sektöre ve firmaya özgü birçok değişkenin işin içine girmesi nedeniyle oldukça karmaşık bir iştir (Emen, 2006, s.18-19).

Birçok ülke üzerine yapılmış çok sayıda çalışmada da, DYSY'yi belirleyen değişkenlerin işaret ve büyüklüklerinin ülke ve sektörler göre farklılık arz ettiği görülmektedir. DYSY'nin farklı bakış açıları ile ele alındığı bu çalışmalarda elde edilen sonuçlardaki farklılık ise ülkelerin sahip olduğu ekonomik, politik ve sosyal şartların birbiri ile aynı olmamasından kaynaklanmaktadır (Tarı ve Bıdırdı, 2009, s.256). Bunun yanında, DYSY'nin belirleyicisi olarak farklı değişken takımlarının ortaya çıkmasında yöntemsel farklılıkların da etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle küresel olarak, DYSY girişlerini etkileyen faktörler konusunda kesin bir tanımlama yapmak mümkün görünmemektedir. Chakrabarti (2001) bu farklılıkların; bakış açısından, örneklem seçiminden, yöntemden ve analiz araçlarından kaynaklandığını belirtmektedir. Konuyu böylesine karmaşık hale getiren asıl etken ise, belirli bir değişkenin DYSY üzerindeki etkisinin yönü konusunda mevcut teorinin kesin bir tahmin ortaya koyamamasıdır (Moosa ve Cardak, 2006, s.200).

DYSY'nin belirleyicileri üzerine çok geniş ve aynı zamanda tartışmalı bir literatür bulunmakla birlikte yapılan çalışmalarda, yatırımcının karar alma sürecinde etkili olduğu ortaya konulan faktörler aşağıda başlıklar halinde belirtilmiştir.

1.6.1. Piyasa büyüklüğü ve piyasanın büyüme hızı

Piyasadaki talep potansiyelini gösteren nüfus ve tüketicilerin alım gücünü gösteren kişi başına düşen milli gelir ile ölçülen pazar büyüklüğü, doğrudan yabancı sermayeyi belirleyen önemli faktörlerin başında gelmektedir (Lim, 2001).

ÇUŞ, ev sahibi ülkenin piyasaının yeterince büyük olması durumunda, ülkenin bu potansiyelinden yararlanmak amacıyla ihracat yerine DYSY yapmayı tercih edecektir (Özalp, 1998, s. 180). Çünkü, pazarın geniş olması, ölçek ekonomilerinden dolayı piyasaya arz edilen malın maliyetini düşürmekte ve çıktı birim başına daha düşük maliyete neden olmaktadır (Lim, 2001).

1.6.2. İşgücü

Ülkelerin daha düşük birim işgücü maliyetlerine sahip olmaları, ÇUŞ'ların bu ülkelere yönelik doğrudan yatırım yapmasını teşvik eden unsurlar arasında yer almaktadır.

Özellikle emek yoğun endüstrilerdeki yabancı yatırımlar ve ihracat yönlü kurulan şubeler için işçilik maliyetleri büyük bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte, işçilik maliyetlerinin nispeten önemsiz olduğu, ücret farklılıklarının bir ülkeden diğer bir ülkeye çok az olduğu durumlarda bu defa işgücünün yeteneği ve verimliliği doğrudan yabancı yatırım kararlarında etkili olmaktadır (DPT, 2000, s.8).

1970'li yılların başından itibaren doğrudan yabancı yatırımları geliştirmekte olan ülkelere yönelten en önemli nedenlerin başında ucuz emek gelmiştir (Çinko, 2009, s.119). İşgücü piyasaları arasında görülen ciddi farklılıklar Meksika, Çin, Hindistan, Tayland, Malezya ve Endonezya gibi ücretlerin düşük olduğu ülkeleri DYSY konusunda avantajlı konuma getirmektedir (Özkök, 2003, s.50).

1.6.3. Coğrafi konum

Coğrafi yakınlık, doğrudan yabancı yatırım kararları için önemli bir belirleyicidir. Uzaklık arttıkça taşıma maliyetleri de buna paralel olarak artacağından

yatırımlar azalma eğilimi gösterecektir. Bu nedenle, taşıma maliyetleri ile doğrudan yabancı yatırım akışları arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur (Özyıldız, 1998, s.12).

Örneğin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti) en çok Alman, İtalyan ve Avusturyalı işletmeler yatırım yapmaktadırlar. Çünkü bu üç ülke de coğrafi anlamda bölgeye çok yakındır. Örneğin yine ulaşım maliyetleri göz önüne alınırsa, Meksika'da Amerikan işletmeleri Japon işletmelerine göre daha fazla yatırım yapmaktadır (Altomonte, 2000, s.80).

1.6.4. Politik istikrar ve bürokrasinin kalitesi

DYSY'lerde, yatırımdan beklenen kârların elde edilebilmesi genellikle uzun vadede gerçekleştiğinden güven ortamı yabancı yatırımcı için oldukça önemlidir (Karaköy, 2006). Bu nedenle, ev sahibi ülkeye yönelik politik risk kapsamında ele alınan hükümet istikrarı, yatırım kararlarını etkileyen ve yatırımların devamlılığını belirleyen yönü ile dikkat çekmektedir. Hükümet istikrarı; siyasi belirsizliği gidermesi, politikaların daha hızlı ve etkin bir şekilde uygulanmasına zemin hazırlaması, geleceğe ilişkin belirsizliği azaltması ve politika hedeflerinin ilerleyen zamanda değişmeyeceğine ilişkin olarak yatırımcılarda güvence oluşturması gibi gerekçelerle açıklanabilmektedir. Hükümet istikrarsızlığı ise, makroekonomik değişkenlerin yabancı yatırımcılar aleyhine değişmesine, dolayısıyla da ülkenin yabancı yatırımcılar açısından riskli olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle doğrudan yabancı yatırımlar geniş bir desteğe ve iktidarda uzun süre kalma kabiliyetine sahip hükümetlerin olduğu ülkeleri tercih etmektedir (Dökmen ve Aysu, 2010, s.30-35).

Ülke yönetiminde şeffaflığın en az olduğu ve genel olarak yönetimde gizliliğin ve yolsuzluğun hakim olduğu ülkeler, risk ve getirilerin önceden belirlenebilmesinde yetersiz kalacaklardır. Bu risk ve belirsizlik ortamı ise, ülkenin iş ve yatırım ortamı olarak değerlendirilmesini engelleyici bir faktör olmaktadır (Duran, 2002, s.63).

Ayrıca, ekonomik faaliyetlerle işletme faaliyetlerini engelleyen ya da yavaş işlemesine neden olan bürokrasi ve idari işlemlerin fazla vakit alması yabancı yatırımlar için önemli bir caydırıcı faktör oluşturabilir (Candemir, 2009, s.668). Yatırım kararı alındıktan sonra işletmenin ev sahibi ülkede kaldığı sürece tabi olacağı yasalar ve kurallar ile bunların sürekliliği ve uluslararası işlemlere uygunluğu da yine belirleyici faktörlerdendir. Mevzuatın sık sık değiştirilmesi ve ekonomiyle ilgili yasaların ve kararların beklenmedik zamanlarda değişim göstermesi, güveni zedeleyici bir faktör olmaktadır (Zengin 2003, s. 59).

1.6.5. Makro ekonomik istikrar

Makro ekonomik istikrar; ülke riskinin önemli bir unsuru olup düşük enflasyon, yüksek ve istikrarlı ekonomik büyüme, düşük işsizlik, düşük reel faiz oranları ve bütçe açıklarının kontrol edilebilir düzeyde olması anlamına gelir (Merlevede ve Schoors, 2004). Yatırımcıların ekonomik hedeflerine başarıyla ulaşabilmeleri için, kendi planlarını ne kadar iyi uygularlarsa uygulansınlar, başta kur, enflasyon ve faizle ilgili olanlar olmak üzere ekonomik gelişmelerin öngörülebilir sınırlar içinde gerçekleşmesi zorunludur (Kaymak, 2005, s.88).

Birden fazla ülkede faaliyet gösteren ÇUŞ'lar çok sayıda para birimi ile çalışmak durumunda olduklarından döviz kurlarındaki hareketlilik ve belirsizlikler, söz konusu firmaların hem kârlılığını hem de üretim yeri tercihlerini etkilemektedir (Kar ve Kara, 2004, s.71).

Yine enflasyonun yüksek ve dalgalı olduğu bir ekonomide ortaya çıkan belirsizlikler, yatırımların da reel getirisinin belirsiz olacağı anlamına gelmektedir. Yatırımların borçlanma yolu ile finanse edildiği bir ortamda enflasyondaki dalgalanmaların yol açtığı risk primi yatırım maliyetlerini de artıracaktır. “Net Şimdiki Değer” analizi ile yatırım kararı alan firmaların enflasyondaki dalgalanmalara bağlı olarak faiz dalgalanmaları ile karşı karşıya kalmaları ise yatırım kararlarının ertelenmesine yol açan bir unsur olacaktır (Pyndick ve Solimano, 1993, s.259).

Bir ülkede yüksek düzeyde bütçe açığı olması da, kötü yönetilen ve etkin olmayan bir kamu kesimi yapısını yansıttığından ÇUŞ'un tercih etmeyeceği bir yatırım ortamı anlamına gelmektedir (Uygur, 2012, s.101).

Bu istikrar unsurlarının büyük öneminden dolayı bugün dünyada yayınlanan ve yatırımcılara yatırım düşündükleri ülkeler hakkında ön bilgiler veren ülke risk raporlarında ekonomik, siyasi ve sosyal risklere özel ağırlık verilmektedir (Kaymak, 2005, s.89).

1.6.6. Dış ticaret açığı

Ticaret fazlası, ihracat potansiyeli olan dinamik ve sağlam bir ekonominin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle dış ticaret açığı, doğrudan yabancı yatırımların önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır (Chakrabarti, 2001, s.100).

1.6.7. Dışa açıklık

Bir ülkenin dışa açıklık derecesi genellikle, dış ticaret hacmi (ihracat+ithalat)/GSMH oranı ile ölçülmektedir (Kazgan, 1988, s.116). Bu oran, ticari sınırlamaların bir ölçüsü olarak yorumlanmaktadır. Açık ekonomilerin daha fazla yabancı yatırım çektiği, yaygın bir görüş olmakla birlikte ticari sınırlamalar, bazı doğrudan yabancı yatırımlarda pozitif bir etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin; yerel piyasalara hizmet etmeyi amaçlayan firmalar, eğer söz konusu ülkeye, ticari sınırlamalardan dolayı kendi ürünlerini ithal etmekte zorlanıyorsa o zaman bu ülkede şube kurmaya karar verebilir. Buna karşın ihracat yönlü yatırımlarda bulunan çok uluslu firmalar, daha açık bir ekonomide yatırım yapmayı tercih etmektedir (Gövdere, 1997, s.8).

1.6.8. Ekonomik entegrasyonlara üyelik

Başka bir pazarı hedeflemiş olsa da yabancı yatırımcılar gümrük birliği ya da serbest ticaret anlaşmaları yapmış bir ülkede yatırım yapmayı tercih edecektir. Özellikle faaliyetin niteliği gereği bazı girdileri dışarıdan getirmek zorunda kalacak

yatırımcılar için gümrüklerden kaynaklanacak maliyet artışı ya da zaman kaybı önem taşımaktadır (Kaymak, 2005, s.89).

1.6.9. Mali teşvikler

Ülkeler tarafından yabancı yatırımlardaki artışlar ve sağladıkları imkanlar görülmüş, hükümetler bu yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için kıyasıya rekabet içine girmişlerdir. Dünyanın birçok ülkesi yatırım cazibelerini arttırıcı politikalarının kalitesini her geçen gün arttırmakta, yatırım ikliminin iyileştirilmesine yönelik reformlar uygulamakta, en etkili enstrümanları geliştirmeye çalışmaktadır (Muter ve Kovancılar, 2004, s.2).

Uygulanan bu mali teşvikler, ülkede faaliyet gösteren yabancı firmaların diğer yerel firmalara göre rekabet gücünü artırmaktadır. Dolayısıyla, diğer tüm koşullar aynıyken, mali teşviklerin doğrudan yabancı sermaye üzerindeki net etkisinin pozitif olması beklenmektedir (Lim, 2001).

1.6.10. Vergi avantajları

Ülkeler arasında var olan vergi oranlarındaki farklılıklar, DYSY yapacak olan işletmenin kararını etkileyen önemli bir faktördür. Yatırım yapılan ülkede risk, istikrarsızlık vb. herhangi bir sorun yoksa vergi oranlarının düşük olduğu ülke, yatırım yapılması için tercih edilecektir (Candemir, 2009, s.662).

Burada vergi tabiri hem Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi gibi gelir üzerinden alınan vergileri hem de Damga Vergisi, Harçlar gibi dolaylı işlem vergilerini kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Zira bazı hallerde işlem vergileri gelir üzerinden alınan vergiler kadar etkili olabilmektedir. Öte yandan sermaye yatırımlarında yalnızca vergi oranları değil vergi idaresinin yaklaşımı, mevzuatın kolay anlaşılır ve uygulanabilir olması, vergi iadelerinin zamanında ödenmesi, vergi adaletinin ve eşitliğinin olması, vergisel bürokrasinin az olması gibi unsurlar da etken olmaktadır (İstanbul Sanayi Odası, 2002).

1.6.11. Özelleştirme uygulamaları

Özelleştirme, en yaygın ve kapsamlı tanımı ile; “Kamunun sahip olduğu ticari ve sınai teşebbüsler ile varlıkların mülkiyet, yönetim ve denetimlerinin tamamen veya kısmen özel kişi ve kuruluşlara devredilmesi “ anlamını taşımaktadır (Doğan, 2012, s.7). Özelleştirme ile yabancı yatırımcılar sabit bir yatırımı komple satın alabilecekleri gibi (direkt doğrudan yatırım), o yatırıma ait menkul değerlere yatırım yaparak, o kuruma sermayedar olarak da ortak olabilirler (Kar ve Tatlısöz, 2008).

1980’li yılların başından itibaren önem kazanan özelleştirme uygulamalarının, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkelerin geniş kapsamlı özelleştirmeye yönelmesiyle birlikte 1990 yılından itibaren önemi daha da artmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte hız kazanan ve pek çok ülkenin ekonomik gündeminde önemli bir yer tutan özelleştirme politikaları, doğrudan yabancı sermaye girişinin artırılması amacını da taşımaktadır (Candemir, 2009, s.668).

Bir ülkenin özelleştirme politikaları, hem devletin ekonomideki ağırlığı ile ilgili hem de serbest piyasanın işleyişi ile ilgili yabancı yatırımcıya fikir verdiğinden önem arz etmektedir. Özelleştirme programları, DYSY’nin giderek Latin Amerika, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine kaymasında önemli bir faktör olmuştur (Sabır, 2002, s.5).

1.6.12. Altyapı

Ev sahibi ülkenin iletişimi, ulaşımı ve dağıtımını kolaylaştıracak gelişmiş bir altyapısının olması, DYSY için bir başka önemli belirleyici faktördür. Ülkede organize edilmiş sanayi bölgelerinin olması ve ulaşım ağının gelişmiş olması, yatırım kararlarını verirken etkili olmaktadır. Bunların yanı sıra ülkede enerji ve iletişim harcamaları paylarının yüksek olması, DYSY’yi olumlu yönde etkilemektedir (Zhang, 2001, s.252).

Yatırım ortamını olumsuz etkileyen başlıca unsurlar ise Dünya Bankasının 2005 yılı Dünya Kalkınma Raporunda şu şekilde sıralanmıştır:

- Politika belirsizlikleri
- Makro düzeydeki istikrarsızlık
- Yüksek ve belirsiz vergi oranları
- Yolsuzluk ve rüşvet
- Finansman olanaklarının sınırlı, maliyetinin yüksek olması
- Yasa dışı olayların ve suç oranlarının yüksek olması
- Kötü yönetilen, adaletsiz vergi sistemi
- Eğitimli işgücü eksikliği
- Güvenilir olmayan mahkemeler ve yasal sistem
- Elektrik yetersizliği
- İşgücü piyasasının kurallarla katılaştırılması
- Ulaşım zorlukları
- Toprak ve yer sınırlamaları
- Haberleşme ve telekomünikasyondaki gerilik

Dünya Bankasının söz konusu raporunda yer alan yatırım ortamını olumsuz etkileyen bu unsurların, yatırımcının karar alma sürecinde etkili olduğu belirtilen hususlarla örtüştüğü görülmektedir.

1.7. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TARAF EKONOMİLER ÜZERİNE ETKİLERİ

Yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede sabit sermaye stokunun artmasına katkıda bulunması, teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmesi, istihdam yaratması, rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması gibi pek çok nedenle ülke ekonomilerine katkıda bulunmaktadır. Bu katılardan dolayı, dünyada yabancı sermaye yatırımlarının önemi gittikçe artmaktadır. Özellikle dış ticaretin büyümesi ve gelişmesiyle bu yatırımların büyüme ve kalkınma yönündeki etkisi de belirginleşmiştir. Dahası yabancı yatırımlar sadece yatırımın yapıldığı ülkede

büyüme ve kalkınma üzerinde etkide bulunmayıp yatırımı yapan ülke için de çeşitli avantajlar sağlamaktadırlar (Aydemir, Arslan ve Uncu, 2012, s.70).

1.7.1. Ev Sahibi Ülkenin Yabancı Sermayeden Kazanç ve Kayıpları

Sermaye birikimi, iktisatçılar tarafından, iktisadi kalkınmanın temel dinamiği olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarından birisi de sermaye birikimindeki yetersizliktir. Bu ülkelerdeki düşük gelir, yatırım ve tasarrufların düşük olmasına neden olmaktadır ve tüketimi daha da kısmak çoğu zaman olanaklı değildir (Kar ve Tatlısöz, 2008).

Gelişmekte olan ülkelerde iç tasarruf yetersizliği dolayısıyla fiziki yatırımların yeterince yapılamaması, nüfusun yüksekliği yanında emeğin gerekli vasıflardan yoksun olması, özellikle kamu sektörünün artan borç stoku ve teknolojik yetersizlik gibi sorunlar üretimin kalkınma için yeterli seviyelere ulaşmasının önünü tıkamaktadır (Arıman, 2003, s.8). Özellikle 1960-1980'li yıllarda kalkınma hedefini gerçekleştirmek isteyen gelişmekte olan ülkelerin, sanayileşme politikalarıyla birlikte yabancı sermayeyi çekebilmek için önemli mevzuat vb. düzenlemelere yöneldikleri görülmüştür (Balkanlı, 2002, s.15). Bu ülkelerin uzun dönemli sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlayabilmeleri için gereken sermaye gereksiniminin karşılanmasında uluslararası yatırımlara duyulan ihtiyaç aşikar olmakla birlikte, bu yatırımlarının niteliği, ekonomik büyümeye katkı yapabilmesi için gereken şartlar ve yarattığı büyüme etkisi tartışma konusudur (Gür ve Ertan, 2012, s.30).

Reel yatırım sermayeleri söz konusu olduğunda, gelişmekte olan ülkelerin beklentileri olan teknoloji transferi, istihdam olanaklarının yükseltilmesi ve ödemeler dengesine katkı yapılması gibi amaçların bir arada sağlanması olanaklı olmadığı gibi, bazılarında elde edilen kısmi avantajlar başka açılardan ekonomide denge bozucu sonuçlar doğurabilmektedir (Önder, 2012, s. 6).

1.7.1.1.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Faydaları

Her ne kadar üzerinde görüş birliğine varılmamış ise de, doğrudan yabancı yatırımların büyüme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek isteyen ülke

ekonomilerine faydaları konusunda birbiri ile kısmen ya da tamamen örtüşen ya da birbirini tamamlayan birçok görüş ifade edilmektedir (Kaymak, 2005, s.79).

Yatırımların sağladığı avantajların başında ilave dış kaynak gelmektedir. Bu kaynak, gerek ülkeye başlangıçta getirdikleri sermaye, gerekse elde ettiği kârların belli bir bölümünü yeniden yatırımlara yönlendirmesiyle buldukları ülkenin üretim kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Bal ve Göz, 2010, s.451).

Özellikle ödemeler dengesinde dış ticaret dengesizliği (genişletilmiş boyutuyla cari işlemler dengesizliği) sorunları çeken ekonomilerde, bir yanda çok uluslu yabancı sermaye girişi sayesinde ödemeler dengesinde döviz pozisyonunda bir rahatlama sağlanması; diğer tarafta bu yabancı sermayenin üretime geçmesi ile birlikte, daha önce ithal edilen malları yerli üretim faktörlerini de kullanarak üretir hale geldiğinde, ithalat yerine, üretir ve hatta ihraç eder hale gelmesi söz konusu olabilecektir (Balkanlı, 2002, s.15). Uluslararası nitelikteki bu yabancı firmaların dış piyasalar konusunda geniş deneyimleri ve yeryüzüne yayılmış satış ve pazarlama kanalları vardır. Bu olanaklar da ihracatın artırılması için önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir (Seyidoğlu, 2013, s.646).

Bir ekonomide üretim kapasitesinin artması toplam talebi etkilemekte ve yatırımları da teşvik ederek ekonomik büyüme ve istihdam artışına neden olmaktadır. Dolayısıyla yabancı yatırımlar, bir taraftan gelir ve tasarrufları artırarak ilave yatırımları teşvik etmekte diğer taraftan çıktıyı artırarak istihdam üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Ayrıca bir sektördeki yatırım artışları aynı sektörün alt sektörlerindeki yatırımları uyurarak ve/veya diğer sektörlerdeki ileri geri bağlantılar ile pozitif dışsal ekonomilere neden olmakta, sonuçta çıktıyı artırmaktadır. Üretilen mal ve hizmet artışı ise işgücü talebini artırmakta ve yeni istihdam olanakları ortaya çıkarmaktadır (Saray, 2011, s.383-384).

Yabancı sermaye yatırımlarının istihdam yönünden üzerinde durulması gereken bir başka etkisi de işgücünün niteliği üzerinde olabilir. Yabancı şirketler genellikle yatırım yaptıkları ülkelerin teknolojilerinden daha ileri teknolojiler kullanırlar. Bu nedenle de yeni alınan işçilerin bir eğitim sürecinden geçirilmeleri kaçınılmaz hale gelir (Gündoğan, 2002, s.77). Yabancı şirketler işçilerini gerek yatırım yaptıkları ülkede ve gerekse ana şirketin bulunduğu ülkeye göndererek

eğitime tabi tutmaktadırlar. Eğitilen işçilerin yabancı şirketlerden ayrılıp yerli şirketlerde çalışmaya başlamaları durumunda ekonomi açasından işgücünün eğitimine net bir katkı sağlamış olacaktır (Alpar, 1980, s.126).

Doğrudan yabancı sermaye akışının etkilerinden biri de, üst düzey teknoloji bilgisinin yerel firmalara aktarımıdır. Bilindiği gibi, ÇUŞ'ların sahip oldukları yüksek sermaye birikimi, söz konusu firmaların teknolojik yenilikler için ve araştırma geliştirme çalışmaları için büyük yatırımlar yapabilmelerine imkan vermektedir. Bu duruma ek olarak, söz konusu firmaların farklı ülke pazarlarında edinmiş oldukları deneyimler ve yerel bilgiyi transfer edebilme imkanları da, bu firmaların üst düzey bilgi birikimine ve teknoloji geliştirme yeteneğine erişmesini sağlamaktadır (Ansal ve Ekmekçi, 2007).

Üstelik yatırım yapan yabancı sermayeli kuruluşlar, teknik bilgi ile birlikte çoğunlukla yönetici ve teknisyen niteliğindeki personeli de yatırım yapılan ülkeye getirmeleri nedeniyle müteşebbislerin bilmedikleri teknik konuları ve işleri öğrenmelerine ve öğrendikleri alanlarda kendilerinin iş kurmalarına veya başka yerel firmalara transfer olmaları neticesinde, öğrendikleri teknolojiyi yerel firmalara aktarmalarına önayak olabilirler. Ayrıca, modern teknoloji ve işletmecilik bilgisinin yanında, üstün yönetim tekniklerinin aktarılması, üretimde ve pazarlamada da verimliliğin önemli ölçüde artmasını sağlar. Tüm bunlar sonucunda daha yüksek bir büyüme oranı yakalanabilir (Gedikli, 2011, s.130-131).

Ayrıca, yabancı sermaye yerli ekonomiye dinamizm kazandırır ve iç rekabeti artırır. Yerli sanayinin tekelci bir yapıya sahip olması durumunda yabancı firmaların piyasaya girişi, tekelciliği kırarak kaynak verimliliğinin artmasına ve iç fiyatların düşmesine neden olabilir (Seyidoğlu, 2013, s.646). Bunların yanında, yabancı sermayenin ülkeye girmesiyle birlikte, aynı sektörde faaliyet gösteren ve rekabet etmeye zorlanan yerel şirketlerin, eskiye göre daha etkin olmaya zorlanarak, teknik bilgi düzeyinin, yönetim tekniklerinin olumlu yönde gelişmeleri yönünde gelişmeler söz konusu olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yerel firmaların rekabette başarısız olup, piyasadadan tamamen dışlanmalarının önüne geçilebilmesidir (Gedikli, 2011, s.132).

Yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine getirdiği faydalar bunlarla sınırlı değildir. Yabancı sermaye beraberinde iç pazarlardaki standartları yükseltmekte ve yan sanayilerin gelişimine katkıda bulunarak güçlü tedarikçi zincirlerinin oluşturulmasını sağlamaktadır (Halis vd., 2007, s.305). Etkin bir vergi sisteminin uygulanabildiği durumlarda ise, yabancı sermayenin sağladığı karlar ev sahibi ülke hükümeti için önemli bir vergi kaynağı oluşturabilir (Seyidoğlu, 2013, s.646).

1.7.1.2.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dezavantajları

DYSY'lerin çoğu büyük ölçekli ÇUŞ'lar tarafından gerçekleştirildiğinden bu şirketlerin sahip olduğu rekabet gücü yerli firmaları piyasa dışına itebilmektedir. Bu durum ise yerli piyasanın körelmesine ve ÇUŞ kökenli ve oligopolistik bir yapının ortaya çıkmasına yol açabilir (Gedikli, 2011, s.141).

Yabancı yatırım lehine yapılan düzenleme ve desteklemelerle zaman içinde tüm piyasa birkaç ÇUŞ'un yerel şubelerine kalır. DYSY veya lisans/patent anlaşmaları sayesinde gelişmekte olan ülkede üretilen katma değer önemli bir kısmının açık veya gizli kâr olarak gelişmiş ülkelere aktarılması sonucunda, yatırımın gerçekleştirildiği ülkenin ödemeler dengesi açıkları artarken, kar transferleri küresel gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır (Gündoğan, 2002, s.25).

Bir plana bağlı olmadan kabul edilen yabancı sermaye, ana sektörleri ele geçirerek ekonomiyi denetimi altına alabilir. Bu ise ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye sokabilir. Bu durumda belirli amaçlara yönelik para, maliye ve dış ticaret politikası uygulama serbestliği de kalkar, bağımsız bir sanayileşme politikası da uygulanamaz (Seyidoğlu, 2013, s.647).

Yabancı şirketler, genellikle yatırım yaptıkları ülkedeki nitelikli işgücünü çekmek amacıyla, o ülkedeki ortalama ücretlerin üzerinde ücret öderler. Bu durumda ise işgücünün belirli bir bölümü yüksek ücret alarak refah düzeylerini yükseltmiş olacaktır. Ancak işsizliğin yaygın olduğu ve büyük bir işgücü grubunun düşük ücret düzeylerinde çalıştığı bir ortamda, yabancı şirketler tarafından istihdam edilen

nitelikli işgücüne ülke ortalamasının çok üzerinde ücret ödenmesinin, sosyal yapı içerisinde ayrıcalıklı bir işçi grubu yaratarak ekonomideki ücret yapısını daha da bozacağı ileri sürülebilir (Alpar, 1980, s.124). Yabancı sermaye şirketlerinin sermaye yoğun teknolojiler kullanması, az işçi çalıştırmaları ülkenin işsizlik sorunlarını daha da artırabilir. Buna yabancı işletmelerle rekabet edemedikleri için piyasadan çekilen yerli işletmelerin doğurduğu işsizliği de eklemek gerekir (Seyidoğlu, 2013, s.648).

Yabancı sermayenin doğurabileceği sakıncalardan biri de transfer fiyatlandırması olarak adlandırılır. Çok uluslu bir şirketin farklı ülkelerdeki iki şubesi veya bir şubesi ile ana merkezi arasında yapılan mal ve hizmet ticaretinde uygulanan fiyatlara transfer fiyatlandırması adı verilir. Çok uluslu işletmenin bir şubesi, ana merkezden veya başka bir şubeden satın aldığı mala çok yüksek, sattığı mala da çok düşük fiyatlar uygulayabilir. Böylece karlar yurt dışına, örneğin vergi oranı düşük bir ülkedeki (vergi cenneti ülkeler) şubeye aktarılır. Böylece ev sahibi ülke hem vergi kaybına uğrar, hem de bu ülkeden dışarıya bir anlamda sermaye kaçırılmış olur. O yüzden, transfer fiyatlandırması konusu, ev sahibi ülke hükümetleri ile yabancı sermaye şirketleri arasında daima önemli bir anlaşmazlık konusu olmuştur (Seyidoğlu, 2013, s.648).

Değinilen avantaj ve dezavantajları karşısında DYSY çekmek isteyen ülkeler için bulunacak en iyi çözüm ise, yabancı sermayeyi engellemektense belirli şartlarda hedef sektörlerle sermaye girişi sağlamaktır. Çünkü DYSY kısa dönemde ortaya çıkabilecek bazı problemlere rağmen, uzun dönemde hem yatırımcı hem de ev sahibi ülkeye kazandıracaktır. Bilgiye dayalı, rekabet edilebilir ortamlar yaratmak, uygun yasal düzenlemelerle birlikte gerek yerli ve gerekse yabancı yatırımların ekonomiye olumlu katkı yapması olasılığını artıracaktır (Bayraktar, 2003, s.19).

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ REKABETİ

2.1.VERGİ REKABETİ KAVRAMI VE TEORİSİ

Sosyal amaçlar dışında hemen bütün işletmelerin temel amacı olan kar, yapılan faaliyet ve/veya üretilen mal ve hizmetin satılması sonrasında elde edilen toplam hasıllardan toplam maliyetin düşmesi sonucu elde edilen değerdir. Vergiler de, işletmelerin net kara ulaşmak için toplam hasıllardan indirdikleri kalemlerden birisidir ve beklenen karın tahmin edilmesinde önemli bir unsur teşkil eder (Gencel, 2007, s.223-224).

Bu çerçevede vergi, ekonomik faaliyetler üzerinde bir yük oluşturduğundan küreselleşme süreci, yatırım kararlarında vergi oranlarını önemli bir faktör haline getirmiş ve ulusal vergi politikaları, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmenin önemli bir teşvik aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Temelli ve Yakar Önal, 2012, s.6).

2.1.1. Vergi Rekabeti Kavramı

1980’li yıllardan önce gelişmekte olan ülkelerde DYSY’ye karşı oluşan olumsuz tavır bu yıllardan itibaren yerini yabancı sermayeden pay alma rekabetine bırakmıştır. Bu bağlamda pek çok ülke DYSY’ye kapılarını açmakla kalmamış, sermayeyi kendi ülkesine çekmek için rekabete girişmiştir (Bal, 2010, s.453). Bu rekabet ortamında yabancı sermayeyi topraklarına çekebilmek için, şirketlerin vergi yükünü düşürme yolunda yarışa girmeleri ise “uluslararası vergi rekabeti” (tax competition) kavramını küresel ekonominin önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir (Ersel, 2012, s.24). Özellikle 1990 sonrasında, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında vergi rekabetinin hızla arttığı gözlenmiştir (Temelli ve Yakar Önal, 2012, s.6). Bu bağlamda vergi, kamu finansmanının ötesinde bir işlev yüklenerek ülkelerin rekabet gücünü etkileyen bir unsur olarak tartışılmaya ve

yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmenin bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Önal ve Temelli, 2012, s.208).

Uluslararası vergi rekabeti kavramı; idarelerin vergi koyma egemenliği yetkisini, diğer idarelere göre kendi idaresini mobil ekonomik araçlar açısından daha cazip hale getirecek biçimde kullanarak, diğer idareler üzerinde bir etki yaratması olarak tanımlanabilir (Uzunali, 2012, s.132).

Daha geniş bir biçimde tanımlanacak olursa vergi rekabeti, firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünü artırmak isteyen idari birimlerin vergilendirme yetkisine sahip olduğu alanlarda rakip idari birimlere kıyasla mükelleflerin vergi yüklerini azaltmak veya düşük tutmak suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri (özellikle kalifiye işgücü ve sermaye) için kendi idari birimlerini cazip hale getirme çabasıdır (Aktan ve Vural, 2004, s.2).

Sermayenin ülkeler arasında akışkanlığı emeğe oranla çok fazla olduğu için sermayeden alınan vergiler, ülkeler arasındaki vergi rekabetinden çok daha fazla etkilenmektedir (Ersel, 2012, s.25). Vergi rekabetinde idarelerin kullandığı araçlar sadece vergi oranları değil, genel olarak bir vergi politikası biçimidir (Uzunali, 2012, s.132). Hareketli sermayeyi ülke sınırları içine çekmek isteyen ülkelerin ilk başvurdukları vergi politikası ise vergi oranı indirimleri ve vergisel teşviklerinin verilmesi yönündedir (Armağan ve İçmen, 2012, s.146).

Ülkeler, vergi rejimleri kapsamında verginin konuları, yapıları, oranları, matrahları, muafiyet ve istisnaları gibi mali araçlardan sıkça yararlanmaktadırlar (Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2011, s.297-298). Uygulamada ise genellikle doğrudan yatırımları etkilemek üzere kurumlar vergisi oranlarında indirimine gidilmektedir (Oktayer, 2007, s.77). Vergi rekabeti için kullanılan araçlar tüm ülkelerde birbirine benzerlikler gösterirken, vergi rekabetinin etkileri tüm ülkeler için aynı olmamaktadır. Bu etkiler; bazı ülkelerde vergi gelirinin azalması, vergi adaletinin bozulması, vergi yükünün hareketsiz üretim faktörleri üzerine kayması vb. olumsuz yönde gerçekleşirken bazı ülkelerde de vergi gelirleri ve doğrudan yabancı sermayede artış veya istihdam düzeyinde yükseliş şeklinde görülebilmektedir (Armağan ve İçmen, 2012, s.146). Bu nedenle OECD ve AB, rekabet sonucu ortaya çıkan dezavantajları gidermek için çalışmalar yapmaktadır. Bu süreçten,

uyguladıkları vergi politikaları nedeni ile fayda sağlayan bazı ülkeler ise işin doğası gereği bunlara karşı çıkmaktadır (Öz ve Yaraşır, 2009, s.5).

Öte yandan vergi yükünün, ÇUŞ'un üretim yeri seçimindeki unsurlardan sadece birisi olduğuna dikkat etmek gerekir. Dolayısıyla bu tür şirketlerin ödeyeceği vergiye bakarak üretim yeri belirlediklerini söylemek yanıltıcı olacaktır. Buna karşılık diğer koşullar aynıyken şirketlerin daha düşük vergi ödedikleri yerlere yönelmeleri beklenir (Ersel, 2012, s.33).

2.1.2. Vergi Rekabeti Teorisi

Vergi rekabeti ilk defa 1956 yılında Charles Tiebout tarafından geliştirilen bir iktisadi kavramdır. Vergi rekabeti teorisi çerçevesinde Tiebout, yerel idareler tarafından sunulan kamu malları ve bunların finansmanı açısından idareler arası rekabeti, modeline temel almıştır. Buna göre bir yerel idare yerleşenlerini kaybetmemek için onların tercihlerine (kamu malları talebine) uygun hizmetler sunmak ve vergi düzeyini de buna göre düzenlemek durumundadır. Aksi halde, yerleşenler gerek kamu hizmetleri gerekse vergilendirme açısından kendi tercihlerine uygun diğer idare alanlarına geçerek kendileri açısından etkinlik ve rasyonaliteyi gerçekleştireceklerdir (Wilson, 1999, s.270).

Tiebout modeli yakından incelendiğinde bu modelin; bireylerin idareler arasında tam bir hareket kabiliyetine sahip oldukları, her bir idare tarafından sunulan kamu mal ve hizmetlerinin çeşitliliği ile idarelerin vergi sistemleri hakkında detaylı bir şekilde donatıldıkları, taşınma maliyetinin bulunmadığı gibi bir takım gerçekleşmesi zor varsayımları bünyesinde bulundurduğu görülmektedir. Yine teorinin sadece bireyler dikkate alınmak suretiyle ortaya atılmış olması diğer bir zayıf noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle model, birçok eleştiriye maruz kalmış ve konuyla ilgili kişilerce zamanla genişletilmesine gayret edilmiştir (Pinto, 2003, s.21-22).

Vergi rekabeti üzerine kurulan bu modeller başlangıçta bir ülke içindeki bağımsız vergilendirme yetkisine sahip eyalet veya yerel idareleri esas alırken, daha sonraları ülkeler arası vergi rekabeti boyutuna taşınmıştır. Önemli bir kısmı

matematiksel modellerden oluşan bu çalışmalarda, özellikle vergi rekabetinin sosyal refah üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Söz konusu modellerden bir kısmında, temel aldıkları varsayımlara göre vergi rekabetinin etkinlik sağladığı sonucuna varılırken, diğerlerinde (özellikle haksız vergi rekabeti koşullarını veri alan çalışmalarda) vergi rekabetinin etkinlik sağlamadığı, kaynak kullanımı ve dağılımında bozucu etki yaptığı ve toplam olarak vergi hasılatını dolayısıyla kamu hizmetlerinin düzeyini düşürdüğü sonucuna varılmıştır (Wilson, 1999, s.269-304).

2.2. VERGİ REKABETİ TÜRLERİ

2.2.1. Taraf Olanlar Açısından Vergi Rekabeti

Vergi rekabeti, vergi rekabetine taraf olan aktörlerin büyüklükleri göz önüne alınarak yatay vergi rekabeti ve dikey vergi rekabeti olarak incelenebilmektedir.

Yatay vergi rekabeti, aynı düzeydeki iki ya da daha çok hükümetin vergi rekabetidir. Örnek olarak, iki yerel ya da iki ulusal hükümetin hareketli vergi kaynağını vergilendirmeleri ve bunlardan bir tanesinin aldığı verginin diğerinin vergi gelirlerine etkide bulunması verilebilir. **Dikey vergi rekabeti** ise farklı düzeylerdeki iki hükümetin (yönetimin) vergi rekabetidir. Dikey vergi rekabetine örnek olarak da federal hükümet ve eyaletlerin aynı vergi kaynağını vergilendirmesi sonucunda bir bölgede uygulanan verginin diğerindeki vergi miktarını etkilemesi verilebilir. Özetle yatay vergi rekabeti farklı devletler arasında, dikey vergi rekabeti daha çok federal hükümetler ve eyaletler arasında gerçekleşen vergi rekabetleridir (Goodspeed, 1998, s.581).

2.2.2. Ortaya Çıkardığı Etkiler Açısından Vergi Rekabeti

Literatürde vergi rekabeti, kimi iktisatçılara göre yararlı, kimilerine göre ise zararlıdır. Bu nedenle, vergi rekabetini ortaya çıkardığı etkiler açısından yararlı ve zararlı vergi rekabeti şeklinde incelemek de mümkündür.

2.2.2.1. Yararlı Vergi Rekabeti

Vergi rekabetini savunanlar, özellikle kurumlar vergisi alanındaki indirimlerle yabancı sermaye akımlarındaki artışlar arasında doğrudan ilişki olduğunu söylemektedirler (Öz ve Yaraşır, 2009, s.9). Böylece vergi rekabeti ile yabancı sermaye yatırımlarının artması durumunda söz konusu ülke, yabancı yatırımların ülkesine gelmesinin avantajlarından yararlanacaktır.

Vergi rekabeti sonucunda oluşan düşük vergi oranları, ekonomik aktivite düzeyini arttırarak vergi matrahının büyük ölçüde genişletilmesine neden olacağından, bu ölçüde de toplam vergi gelirlerinin yükseltilmesi söz konusu olabilecektir (Çak, 2008, s.8).

Ayrıca, vergi oranlarındaki indirim sayesinde mükelleflerin vergi yükünde düşmeler söz konusu olacak (Armağan ve İçmen, 2012, s.148) ve bireylerin tasarruflarını arttırmak suretiyle refah seviyelerinde bir artışa neden olacaktır (Çak, 2008, s.8).

Ülkeler, vergi rekabeti nedeniyle mükelleflere diğer ülkelerin sağladığı avantajları sunarak, gelir toplama performansında bir artış yaratmak, kamu harcamalarının verimliliğini ve kalitesini arttırmak, mali disiplini sağlamak gibi amaçlarla da karşılaşmaktadır (Öz ve Yaraşır, 2009, s.19).

Tiebout Hipotezine dayanarak vergi rekabetini savunanlar, vergi rekabeti dolayısıyla vatandaşların, daha iyi hizmet sunan yerleşim bölgelerini tercih edebileceklerinden yerel yönetimlerin, bir taraftan vergi oranlarını azaltırken, diğer taraftan sınırlı vergi kaynakları ile daha iyi hizmet sunma gayreti içerisinde olacaklarını diğer bir deyişle vatandaşların istek ve tercihlerine karşı daha duyarlı olma ihtiyacını hissedeceklerini belirtmektedirler (Aktan ve Vural, 2004, s.15).

Vergi rekabetini savunan kesimlerin görüşlerinden biri de, rekabetin her türlüşünün iyi olduğudur. Bu görüşe göre rekabeti engellemek yerine, rekabetin bizzat içerisinde yer almak gerekir. Vergi rekabeti olmazsa gelişmişler daha da gelişecek, gelişmekte olan veya az gelişmişler ise ya yerinde sayacak ya da daha da gerileyeceklerdir (Teather, 2002, s.58).

Vergi rekabetinin yararlı olduğu yönündeki görüşler arasındaki gerekçelerden bir diğeri ise ulus devletlerin vergileme yetkilerini kötüye kullanmalarının önüne geçilmesi olmaktadır (Teather, 2002, s.58).

2.2.2.2. Zararlı Vergi Rekabeti

Birçok açıdan yararlı olarak nitelendirilen vergi rekabeti, eğer ölçsüz bir biçimde ülkelerin vergi oranlarını dibe doğru bir yarışa sürüklüyorsa ve bu suretle vergilendirilebilir matrahların vergi dışına kaydırılmasına neden oluyorsa, artık zararlı bir duruma gelmiş olarak nitelendirilebilir (Buchanan ve Musgrave, 2001, s. 256).

Ancak vergi rekabetinin hangi sınırdan itibaren zararlı olduğunu belirlemek pek de kolay değildir (Öz, 2012, s.118). Uygulamada bir ülke tarafından yürürlüğe konan spesifik bir vergi önleminin yararlı vergi rekabeti mi yoksa zararlı vergi rekabeti mi sayılacağını belirlemek oldukça zordur (Pinto, 2002, s.3).

Bununla birlikte, zararlı vergi rekabeti ile ilgili olarak gerek akademik çalışmalarda gerekse uluslararası anlaşma ve model çalışmalarında bazı kriterler geliştirilmiştir. Bu kriterler şöyle açıklanabilir (Öncel ve Öncel, 2003, s.10):

Sıfır veya çok düşük oranlı tercihli vergi rejimi oluşturmak:

Kurulan bu sistem (rejim), dışarıdan sermaye akımını yönlendirici unsurlar taşır. Bu vergilendirme düzenlemeleri genel vergi yasalarının içinde yer alabileceği gibi idari uygulamalarda veya vergi sisteminin dışında özel bir vergi düzenlemesi olarak da görülebilir. Bu vergilendirme rejimi, ülkenin vergi sisteminde genel düzenleme şeklinde yer alsa da söz konusu alanlardaki yatırımlara esasen iç talep olmadığından veya yeterli kaynak bulunmadığından sistem kendiliğinden dış kaynaklara özgü hale gelmektedir.

Dış sermaye veya yatırımlara ayrımcı vergi rejimi uygulamak:

Dış kaynaklı sermaye ve yatırımları çekmek amacıyla, genel vergi sisteminin dışında gerek vergi matrahının gerekse uygulanacak vergi oranının belirlenmesi ile

ilgili olarak mükellefiyet sınırlarının saptanması bakımından ayrı ve özel bir vergi rejimi oluşturmak da haksız vergi rekabetinin önemli ölçeklerinden biridir.

Kapalı (çevrili) alan rejimi uygulaması (Serbest Bölgeler):

Ülkeler, uluslararası piyasalara açık ancak kendi iç ekonomilerine kapalı olan serbest bölgeler gibi çevrili alanlar oluşturarak bu bölgelerde uyguladığı teşvik edici önlemlerin zararlı etkilerinden kendi ekonomilerini korumuş olmaktadır. Kapalı bölge uygulaması, sunan ülkeye fazla bir mali yük oluşturmazken, yararlananlar açısından da söz konusu alanın fiziki ve mali alt yapısından yararlanma imkanı vermektedir.

Uluslararası bilgi değişimi konusunda boşluk oluşturmak:

Bir kısım ülkelerin diğer ülkelerle, egemenlik kriterini dikkate alarak veya isteksiz davranarak bilgi alışverişinde bulunmaması veya bu konuda çok sınırlı işbirliğine girmesi, söz konusu ülkeler açısından, potansiyel vergi rekabetinde bulunduğu veya bulunacağı konusunda gösterge kabul edilebilir.

Vergi matrahının belirlenmesinde yapay önlemler:

Özellikle yabancı sermaye ve yatırımlara dönük konulardaki vergi matrahının belirlenmesinde, diğer gelir unsurlarına uygulanmayan vergi muafiyeti veya indirimi uygulanması da haksız vergi rekabeti kriterleri arasında yer almaktadır.

Zararlı vergi rekabeti birtakım ekonomik, mali, sosyal ve siyasal sorunlar yaratabilmektedir (Giray, 2005, s.111). Zararlı vergi rekabetinin neden olduğu sorunlar şöyle sıralanabilir:

Zararlı vergi rekabeti, vergi gelirlerinde azalmaya (mali bozulma) neden olmaktadır. Günümüzde vergi mükellefleri vergi tabanlarını daha az vergi talep eden ülkelere kaydırarak yüksek vergi ödemekten kaçınabilmektedir. Bu durum ülkelerin bağımsız mali politikalar izlemelerini zorlaştırmakta (Aktan ve Vural, 2004, s.1-15) ve ülkeler, vergi oranlarını indirme noktasında baskı hissetmektedirler. Vergi oranlarının ve vergi matrahlarının aşınması ise o ülkede vergi gelirlerinin düşmesine yani mali bozulmaya neden olmaktadır (Armağan ve İçmen, 2012, s.149).

Vergi rekabeti, kamu harcamalarında azalmaya ve refah devletinin zarar görmesine de yol açabilir. Vergi gelirlerindeki azalma, devletlerin yaptıkları kamu harcamalarının finansmanı için gerekli olan kaynağın azalmasına yol açabilir. Bu durum da öncelikle kamu harcamalarının kalitesinde bir azalmaya, zamanla ülkenin refah sisteminde sorunlara neden olabilmektedir (Pinto, 2003, s.11).

Bir diğer sorun, vergi yükünün dolaysız vergilerden dolayı vergilere kaymasına yol açmasıdır. Vergi rekabeti vergi yüklerinin bir kısmını gelirden tüketime, bir kısmını da hareketliliği yüksek olan sermaye gelirlerinden hareketliliği görece az olan ücret gelirlerine kaydırır. Vergi rekabetinden dolayı birçok ülkede şahsi gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarının indirildiği, gelir vergisi tarifelerindeki dilim sayısının azaltıldığı ve dilim aralığının daraldığı, üniter gelir vergisinin gözden düştüğü ve fiili olarak sedüler vergilemeye dönüldüğü gözlenmektedir. Bu çerçevede dolaysız vergilerden dolayı vergilere kayan vergi yükü, yansıtılabilme olasılığı görece yüksek olan KDV'nin ağırlığının artmasına yol açmıştır. Diğer bir deyişle tüketim temelli vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının sürekli arttığı görülmektedir (Temelli ve Yakar Önal, 2012, s.6-7).

Bu durum, vergilemede eşitlik ilkesini zedeleyerek özellikle vergi yükünün dağılımında yatay ve dikey eşitliği bozabilecektir. Ayrıca, vergi mükellefleri arasında da ayrıma yol açarak yabancı vergi ödeyicilerinin yerlilere göre daha az vergilendirilmesine yol açabilmektedir (Armağan ve İçmen, 2012, s.150).

Küreselleşmeye rağmen bulunduğu ülke sınırları içinde faaliyet göstermeye devam eden küçümsenemeyecek miktarda sermaye söz konusudur. Burada da temel sorun, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için sermaye üzerinden alınan vergileri düşürücü yönde düzenlemeler yapılması durumunda bunların “yerli” sermayeyi de kapsamasından kaçınmanın kolay olmamasıdır (Ersel, 2012, s.30).

2.2.2.2.1. Vergi Cennetleri

Günümüzde okyanus ya da atmosfer gibi, “dünya vergi tabanı” da (world tax base) bir tür “ortak mülk” (commons) haline gelmiştir. Dünya vergi tabanı, mülkiyet hakları açıkça oluşturulmadığı için, her bir ülkenin, diğer ülkelerin zararına

kendilerine avantaj sağlamak üzere sömürmeye çalıştıkları ortak bir kaynak durumundadır. Özellikle küçük bir ülke, küreselleşme öncesi dönemde mümkün olmayan yöntemleri kullanarak diğer ülkelerin vergi tabanlarına saldırabilir (Temelli ve Yakar Önal, 2012, s.6). Vergi sığınağı (tax havens) olarak da bilinen bu vergi cenneti (tax heavens) ülkeler, zararlı vergi rekabetinin en uç örnekleridir (Öncel ve Öncel, 2003, s.16).

OECD'nin finansal ve doğrudan yatırım kararları üzerinde bozucu etkisi olan ve ulusal vergi tabanlarına zarar veren zararlı vergi rekabetini önlemek için kriterler (ölçekler) geliştirilmesine yönelik olarak 1998 yılında yayınladığı, Zararlı Vergi Rekabeti: Yükselen Global Bir Konu (Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue) adlı raporda, vergi cennetlerini tanımlayan 4 faktör bulunmaktadır (OECD, 1998, s.23).

Bu rapora göre, düşük oranda vergi uygulanması ya da hiç vergi uygulanmaması, yabancı ülkelerin vergi idareleriyle bilgi değişiminin olmaması, vergi rejiminin şeffaf olmaması ve fiilen faaliyette bulunulmaması (şirketlerin ekonomik faaliyetlerinin gerçek bir ekonomik faaliyet olmaktan ziyade kağıt üzerinde gerçekleşen nitelikte olması) söz konusu ise bu ülke vergi cenneti olarak değerlendirilebilecektir.

Vergi cenneti kavramı son yıllarda kullanılsa da vergi cennetlerinin ortaya çıkışı verginin ortaya çıkışı ile aynı döneme denk düşer. Antik Yunan'da tüccarlar ithal edilen ürünlerden alınan yüzde 2'lik vergiden kaçınmak için mallarını Atina'nın açığındaki adalarda depolarlardı. Modern vergi cennetlerinin en eskisi ise İsviçre olarak kabul edilir. Bu ülke diğer bölgelerden kaçan sermaye için güvenli ve maliyeti daha düşük bir sığınma yeri olagelmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında güvenli ada olarak sermaye çeken İsviçre savaş sonrasında savaştan kaçan ülkelerin vergi oranlarını artırmaları üzerine bu durumunu daha da pekiştirmiştir (Aktan ve Vural, 2004, s.11). İkinci Dünya Savaşından sonra sosyal devlet anlayışı ve devletin ekonomi içerisindeki payının ne olması gerektiği konusundaki yaklaşımların bir uzantısı olarak yüksek vergi oranları, birçok gelişmiş ülkede vergi mükellefleri üzerindeki vergi yükünün artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan artan kamu harcamaları, gayrisafi hasıla içerisindeki vergi gelirleri payının artmasını gerektirmiştir. Bu ve

benzer nedenler, yüksek gelir grubuna giren gelir vergisi mükellefleri ile ÇUŞ'ların daha az vergi ödeme arayışına neden olmuş ve 1920'li yıllardan itibaren dünya ekonomisi içinde var olmaya başlayan vergi cenneti ülkelerin sayı ve önemlerinin bu dönemde artması sonucunu doğurmuştur. Özellikle 1960'lı yıllar vergi cenneti olarak kabul edilen ülkelerin altın çağı olarak kabul edilmektedir (Öz, 2012, s.82). 1970'lerden itibaren ise ABD bankaları Karayipler'de biriken euro-dolarlar için bu bölgede banka şubesi açmaya başlamış ve kıyı bankacılığı, kara para aklamak ve vergiden kaçınmanın en güvenli ve en az maliyetli aracı olarak dünyada hızla yayılmıştır (Aktan ve Vural, 2004, s.11).

Vergi cenneti olarak bilinen ülkelere göz atıldığında, bu ülkelerin fiziksel olarak çok küçük oldukları hatta bir kısmının adının ve haritadaki yerinin dahi bilinmediği söylenebilir. Bu ülkeler, gerek küçük olması, gerekse istihdam ve doğal kaynakların azlığı nedeniyle, proje olarak fiziki yatırımları özendirmez. Ancak, vergilemede sağlanan avantajlarla, fon yatırımları ve finansal hizmetler bakımından, büyük bir cazibe ortamı yaratılarak, bu ülkeleri çok büyük miktarda paranın ve sermayenin sığındığı merkezler durumuna getirmiştir (Akbulut, 2007).

Çok düşük vergi oranlarına sahip olan ve diğer ülkelerde elde edilen gelirleri vergiden kaçırmaya olanak sağlayacak şekilde sahte vergisel adresler temin eden vergi cennetleri, birçok saygın olarak bilinen ÇUŞ'lara vergiden kaçınma imkânı tanıyan yasal ortam sunmakta ve kendilerine yönelen finansal sermaye üzerinden aldıkları cüz'i vergi ve ücretlerden gelir elde etme imkanına kavuşmaktadırlar (Aktan ve Vural, 2004, s.11).

Kişi ya da kurumların asıl olarak faaliyette bulunduğu ülkelerde elde edilen gelirlerin kağıt üzerinde vergi cennetlerinde elde edilmiş gibi gösterilmesi ise gelirin asıl elde edildiği ülkelerin hazinesini vergi kaybına uğratmaktadır (Şentürk, 2013, s.121). Bu suretle de vergi cenneti olarak kabul edilen bu ülkeler, haksız vergi rekabeti yaratmaktadır.

2.2.2.2.2.Tercihli Vergi Rejimleri

OECD 1998 yılı Raporunda, vergi cennetlerine ilişkin değerlendirmelerde olduğu gibi tek bir tanım yerine, üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimlerin tanımlanması ve teşhis edilmesi amacıyla kullanılabilir temel ve yardımcı faktörler ortaya koymuştur. Temel faktörler şunlardır: 1- Verginin olmadığı veya çok düşük efektif bir verginin olduğu bir ortam 2- Efektif bilgi değişiminin olmaması 3- Şeffaflıktan yoksunluk 4- Rejimin izole edilmiş olması (Bazı vergi rejimleri, kısmen veya tamamen ilgili ülkenin iç pazarından izole edilmiş durumdadırlar. İzole edilme; herhangi bir rejimin açıkça veya üstü kapalı olarak yerleşik mükelleflerin yararlanmasına kapalı tutulması veya iç pazarda faaliyet göstermelerinin engellenmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir.) Bu temel faktörlerin yanı sıra aşağıdaki yardımcı faktörler de bir vergi rejiminin zararlı bir uygulama içinde olduğunun göstergesi olarak kullanılabilir. Bunlar; vergi matrahının çeşitli nedenlerle olması gerekenden daha dar olarak tanımlanması, transfer fiyatlamasına ilişkin uluslararası standartların iç mevzuatta hayata geçirilememesi, vergilemeyi yatırım kararlarında ana faktör olarak öne çıkaran rejimlerin varlığı, bazı bilgilerin gizliliğine ilişkin düzenlemelerin mevcudiyeti, vergi matrahının veya uygulanacak vergi oranının müzakere edilebilirliğine ilişkin düzenlemelerin varlığı sayılmaktadır (Taş ve Karaca, 2004, s.432-434).

Tercihli vergi rejimlerini vergi cennetlerinden ayıran en önemli faktör, vergi cenneti ülkelerde gerçekte herhangi bir iktisadi faaliyetin yürütülmeyip, işlemlerin kâğıt üzerinde gerçekleştirilmesine karşılık, tercihli vergi rejimlerde finansal hizmetlere ve vergi farklılıklarına duyarlı sermaye yatırımlarının yürütülmesidir (Hoşyumruk, 2003, s.50-51).

OECD bünyesindeki ülkeler incelendiğinde, tercihli vergi rejimlerinin genellikle sigorta, finans, leasing, fon yönetimi, ayrıcalıklı bölgeler (serbest ticaret bölgeleri gibi), bankacılık, deniz taşımacılığı gibi alanlarda söz konusu olduğu ve bu alanlarda yabancı sermayeye tam mükelleflere uygulanmayan vergisel teşvikler uygulandığı görülecektir. Uygulanan bu tercihli rejimler, diğer ülkelerin vergi düzeylerini olumsuz yönde etkilemekle birlikte yabancı sermayenin vergiden kaçınması için büyük fırsatlar sunmaktadırlar (Günaydın ve Benk, 2004, s.395).

Tercihli vergi rejimleri bu özellikleri nedeniyle kendi ekonomilerine yarar sağlarlarken, başka ülke ekonomileri ve vergi matrahları için tehlike arz eden negatif bir mali dışsallığa sahiptirler (Çak, 2008, s.12).

2.2.2.2.3. Transfer Fiyatlaması

Çok uluslu bir şirketin farklı ülkelerdeki iki şubesi veya bir şubesi ile ana merkezi arasında yapılan mal ve hizmet ticaretinde uygulanan fiyatlara transfer fiyatlandırması (transfer pricing) adı verilir (Seyidoğlu, 2013, s.648).

Bir başka tanıma göre ise transfer fiyatlaması, bir işletmenin doğrudan veya dolaylı olarak kar paylaşımı itibariyle bağlantılı olduğu, aynı çıkar grubu içinde bulunduğu iştirakleri, bölümleri, ortaklıkları, alt birimleri veya ana merkez gibi birimleri arasındaki mal veya hizmet alış ve satışları ile benzeri işlemlerde uyguladıkları fiyatlamadır (Öncel ve Öncel, 2003, s.10-17).

Transfer fiyatlarının gerçeğinden farklı olarak değiştirilmesiyle (manipülasyonu yoluyla), göreceli olarak vergi mükellefiyeti yüksek olan ülkelerde oluşan karlar ve dolayısıyla vergi matrahları, vergi matrahları daha düşük olan veya o konuda hiç vergi uygulamayan ülkelere doğru kaydırılmaktadır. Kuşkusuz bu durumda ülkeler arasında haksız vergi rekabeti oluşmaktadır (Öncel, 2003, s.13-14).

ÇUŞ'lar gittikçe daha fazla ülkede yerleşen şubeleri ile daha büyük paralar içeren transferlerde bulunmaktadır. Bu nedenle, transfer fiyatlamasının etkileri hem ÇUŞ'ların karları hem de ülkelerin vergi matrahı için giderek daha önemli hale gelmektedir. Transfer fiyatlama metotları, ÇUŞ tarafından bir ülkede rapor edilen karın miktarını ve daha sonra da ilgili ülkenin vergi gelirlerini doğrudan etkileyebilmektedir (Günaydın ve Benk, 2004, s.398).

Örneğin yüksek vergi oranı uygulayan ülkedeki ana şirketin, biri düşük oranlı vergilerin uygulandığı bir ülkede, diğeri yüksek vergilerin uygulandığı başka bir ülkede olmak üzere iki bağlı şirketi bulunduğu bir durumda, vergi yükü fiyatlandırma yoluyla ayarlanabilecektir. Bu şirketler karlarının, düşük vergi oranı uygulayan ülkedeki bağlı şirkette toplanmasını sağlamak için amaç birliği içine gireceklerdir. Yüksek vergi oranı uygulayan ülkede bulunan ana şirket, mallarını son

derece düşük fiyatlarla düşük vergi oranlı ülkedeki bağlı şirketine satmakta; bu şirket de aynı malları çok yüksek fiyatlardan yüksek vergi uygulayan ülkedeki diğer bağlı şirkete aktarmaktadır. Bu yolla, ana şirket düşük fiyatlar nedeniyle, düşük gelir beyan ederek vergi yükünü azaltmaktadır. Bağlı şirketlerden yüksek vergi oranı olan ülkedeki bağlı şirket, mal alımında ödediği yüksek fiyatlar nedeniyle maliyetleri yükselttiğinden düşük gelir beyan etmekte ve düşük vergi ödemektedir. Düşük vergi oranı olan ülkedeki bağlı şirket ise düşük fiyatlarla alıp yüksek fiyatlarla sattığı mal üzerinden büyük kar elde etmektedir. Kar bu şirket bünyesinde toplandığı halde vergi yükü düşük kalmaktadır. Benzer mekanizma mal alım satımının yanında hizmetlerde, faiz ve komisyon gibi gider unsuru olabilecek işlemlerde de söz konusu olabilmektedir (Işık, 2005, s.31).

Transfer fiyatlarının özellikle ülkelerin vergi matrahlarını erozyona uğratması, birçok ülkenin ve OECD gibi ekonomik birliklerin bu konuda çeşitli uygulamalar başlatmasına neden olmuştur (Çak, 2008, s.40).

Transfer fiyatlaması konusu, vergi idarelerinin vergi denetiminde en çok önem verdiği ve inceleme yaptığı alanlardan birini oluştururken, bu sorunun çözümü için OECD 1995 yılında "Vergi İdareleri ve Çok Uluslu Şirketler İçin Transfer Fiyatlaması Rehberi"ni yayımlamıştır. Bu rehberde; vergi idareleri arasında işbirliğinin geliştirilmesi, çifte vergilendirmenin önlenmesi ve üye ülkeler arasındaki mal ve hizmet satışlarında bedel olarak "emsal bedel" ya da "piyasa fiyatı"nın esas alınması gibi önerilerde bulunulmuştur (Bilici, 2004, s.606).

2.3. ZARARLI VERGİ REKABETİNE KARŞI ÖNLEME ÇALIŞMALARI

1980'li yıllarda yurtdışına sermaye ihraç eden ülkelerin birey ve kurumları, vergi cenneti olarak kabul edilen ve diğer özellikleri yanında belirgin şekilde düşük vergi oranları uygulayan ülkelerin sunmuş oldukları olanakları kullanarak yerleşik oldukları ülkelerin vergi matrahlarının azalmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda gelişmiş ülkelerin vergi idareleri, vergi cennetleri ile mücadele amacıyla bir dizi önlem almaya başlamış ancak, ülkelerin kendi coğrafi sınırları içerisinde aldıkları bu önlemler, çoğunlukla istenilen sonucun alınamamasına hatta başarısız

olunmasına neden olmuştur. Bu nedenle, devletlerin tek taraflı ve kendi egemenlik alanları içerisinde alacakları önlemler yerine diğer devletlerin vergi idareleri ile ortaklaşa hareket etmesi gereksinimi belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, 1990'lı yılların ortalarında gelişmiş ülkeler, zararlı vergi rekabeti olarak tanımlanan konularda OECD (Organisation of Economic Co-operation and Development) ve AB'nin çalışmalar yapması kararı almışlardır (Öz, 2012, s.82).

2.3.1. OECD Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

OECD bünyesinde zararlı vergi rekabetine yönelik ilk çalışmalar 1996 yılında OECD Bakanlar Konseyince bu konuda bir rapor hazırlanmasına karar verilmesi ile başlamıştır. Bu doğrultuda OECD Mali İşler Komitesince, 1998 yılında yapılan Bakanlar Konseyine “Zararlı Vergi Rekabeti: Yükselen Bir Global Konu” başlıklı bir rapor sunulmuştur (Öz ve Yaraşır, 2009, s.24).

Rapor üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, mevcut uluslararası vergileme düzenlemelerinin altında yatan temel ilkelerin ve küreselleşme sürecinin bu düzenlemeler üzerinde kurduğu baskı yollarını değerlendirirken, ikinci bölüm vergi cennetlerinin ve belirli tercihli vergi rejimlerinin, devletlerin kendi vergi sistemlerinin bütünlüğü üzerindeki tahrip edici etkilerini analiz etmektedir. Üçüncü ve son bölümde ise, vergi cennetleri ve zararlı tercihli vergi rejimleriyle mücadelede kullanılacak bazı önlemler önerilmektedir. Bu önlemler yerel yasalar, vergi anlaşmaları ve yoğun uluslararası işbirliği bağlamında ele alınmaktadır. Bu bölüm ayrıca zararlı tercihli vergi rejimleri kılavuzunu ve vergi cennetlerini saptama prosedürünü sunarak bir komite gözetiminde zararlı vergi rekabeti uygulamaları üzerine bir forum oluşturulmasını tavsiye etmektedir (Çak, 2008, s.24).

Söz konusu forumun; raporda belirtilen takvime uygun olarak vergi cenneti ülkeler listesi belirlemesi, üye ülkelerde tercihli vergi rejimlerinin incelenmesi ve üye olmayan ülkelerin çalışmalara dahil edilmesi ile ilgili faaliyetlerde bulunması öngörülmüştür. Forum'un yaptığı çalışmalar, çeşitli tarihlerde yayınlanan raporlarla kamuoyuna duyurulmuştur. Bugüne kadar “Zarar Verici Vergi Rekabeti Forumu” nun yaptığı çalışmaların sonuçlarıyla ilgili olarak yayınlamış olduğu raporlar aşağıdaki gibidir (Öz, 2012, s.85):

- 2000 yılında yayınlanan “Küresel Vergi İşbirliğine Doğru: Zarar Verici Vergi Uygulamalarını Tanımlama ve Elimine Etmede İlerlemeler Raporu(2000 yılı Raporu)
- 2001 yılında yayınlanan “Zarar Verici Vergi Uygulamaları Projesi 2001 Yılı İlerleme Raporu (2001 yılı Raporu)
- 2004 yılında yayınlanan “Zarar Verici Vergi Uygulamaları Projesi: 2004 Yılı İlerleme Raporu (2004 yılı Raporu)
- 2006 yılında yayınlanan “Üye Ülkelerde 2006 İlerleme Raporu (2006 yılı Raporu).

1998 yılı Raporunda, bir ülkenin vergi cenneti olma ölçütleri belirlenmiş ve yapılan çalışmalar sonucunda 41 ülkenin vergi cenneti olma ölçütlerine uyduğu tespit edilmiştir. 2000 yılı Raporunda bu ölçütlere uyan ve yayınlanacak listede yer alması muhtemel ülke ya da rejimlerin OECD ile işbirliğine gitmeleri ve bunu kamuoyu önünde taahhüt etmeleri durumunda bu listede yer almamaları kararlaştırılmıştır. Bu ülkelerden altısı (Bermuda, Cayman Adaları, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Mauritius ve San Marino) öneriye olumlu yanıt verdiğiinden söz konusu 2000 yılı Raporunda yer almamıştır (Öz, 2012, s.90-91).

Bu listede aşağıdaki 35 ülkenin ismi yer almaktadır: Andora, Angilla, Antigua and Barbuda, Aruba, Bahama, Bahreyn, Barbados, Belize, British Virgin Islands, Cook Island, Dominica, Gibraltar, Grenada, Guernsey and Sark/Alderney, Isle of Man, Jersey, Liberya, Lihteştayn, Maldiv Cumhuriyeti, Marsal Adaları Cumhuriyeti, Monako, Montserra, Nauru Cumhuriyeti, Netherland Antilles, Niue, Panama, Samua, Seyşel Cumhuriyeti, St. Lucia, The Federation of St.Christopher Nevis, St. Vincent and the Grenadines, Tonga, Turk & Caicos, US Virgin Islands, Vanuatu Cumhuriyeti (Öncel ve Öncel, 2003, s.16).

Ayrıca Rapor yayınlandıktan sonra üç ülke (Tonga, Barbados ve Maldiv Cumhuriyeti) vergi cenneti olma ölçütlerine uymadıkları gerekçesiyle bu listeden çıkartılmışlardır. 2000 yılı Raporunda, 1998 yılı Raporunda belirlendiği üzere vergi cenneti ülkelerin 31.12.2005 tarihine kadar zarar verici vergi uygulamalarını sona erdirmeleri öngörülmüştür. OECD, 2000 yılından sonra ayrıca 2001 ve 2004 yılları Raporlarında bu ülkelerle ilgili olarak yapılan çalışmalara yer vermiştir. 2005 yılı

sonuna kadar bu ülkelerden 33'ü OECD ile işbirliğine gitme taahhüdünde bulunurken, 5 ülke (Marshal Adaları Cumhuriyeti, Liberya, Andora, Lihteştayn, Monako) OECD ile işbirliğine gitme yolunda herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda bu ülkeler de işbirliğine gitme taahhüdünde bulunmuş ve 2009 yılı itibariyle, 2000 yılı Raporu listesinde yer alan ülkelerden OECD ile işbirliğine gitme taahhüdünde bulunmayan ülke kalmamıştır (Öz, 2012, s.90-91).

Bu ülkeler ilk olarak, vergi mahremiyeti ilkesini zedeledikten, bilgi değişimine gideceklerini ve ülkelerindeki hesap sahiplerini gerektiğinde açıklayacaklarını ifade etmişlerdir. Bilgi değişimi konusunda OECD'nin, 18 Nisan 2002 tarihli "Vergi Konularında Etkin Bilgi Değişimi İçin Anlaşma Modeli" bulunmaktadır. Bu çerçevede OECD'nin Gelir ve Servetin Vergilendirilmesi İle İlgili Anlaşma Modelinin 26. maddesi de "Bilgi Değişimi Model Anlaşması" göz önünde tutularak yeniden yazılmıştır. Model, bir vergi idaresi tarafından doğrudan veya bir yargı organı aracılığıyla, belirli bir konuya ilişkin talep edilen banka bilgilerinin karşı tarafa sağlanmasını öngörmektedir. Bilgi talebinin ticari ve mesleki sırların açıklanmasını içerecek şekilde yapılması durumunda, talebin reddine imkan tanınmaktadır. Ayrıca sağlanan bilginin sadece ihtiyaç duyulan amaca yönelik olarak kullanılacağı da hüküm altına alınmıştır. Taahhütte bulunan ülkeler bu anlaşma modelini imzalamalarının yanında ikinci olarak da şeffaflık prensibine uyma taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu çerçevede örneğin; "hamiline yazılı hisse senetleri" uygulamasının yürürlükten kaldırılması, isimsiz (anonim) banka hesapları uygulamasına son verilmesi gibi ilkelere uyum gösterilecektir. Bu şekilde OECD'ye göre, bir ülkenin vergi cenneti özelliğini taşıyıp taşımadığı, o ülkenin vergi rejiminden daha çok, işbirliği seviyesine bağlanmış olmaktadır (Bilici, 2004, s.611-612).

OECD, uluslararası zarar verici vergi rekabeti ile ilgili çalışmalarını başlatırken sadece vergi cenneti ülkeleri hedef almamış, aynı zamanda OECD üyesi ülkelerde mevcut zarar verici vergi uygulamalarına tespitini ve bunların sona erdirilmesini de hedeflemiştir. Ancak bu rejimler için farklı bir terminoloji kullanılmış ve bu rejimler, "tercihli vergi rejimleri" olarak tanımlanmıştır. Bu ayrımın temel farklılık, vergi cenneti kavramı ile ülkelerin vergi sistemlerinin bir bütün olarak ele alınması, buna karşılık tercihli vergi rejimi kavramı ile üye ülkelerin vergi sistemlerinde yer alan

bazı rejimlerin dikkate alınması esasına dayanmıştır (Öz, 2012, s.92). Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda 29 OECD üyesi ülkeden 47 rejimin, potansiyel olarak zarar verici tercihli rejim kapsamında olduğu tespit edilmiş ve bu rejimler 2000 yılı Raporunda yer almıştır. Daha sonra OECD üyesi ülkelerde tercihli rejimlerin zararlı olup olmadığının değerlendirilebilmesi için rehber niteliğinde “Uygulama Notu” hazırlanarak, bu rehberde yer alan ilkeler çerçevesinde üye ülke rejimleri değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalardan hareketle varılan sonuçlar, OECD’nin 2004 ve 2006 yılı Raporlarında belirtilmiştir (Öz, 2012, s.94).

2008 yılı başından itibaren uluslararası vergi kaçakçılığı, uluslararası saydamlık standartları ve bilgi değişiminin uygulanması politik gündemde yüksek öncelikli konular olmaya başlamıştır. OECD’nin bu çabaları G20 gibi diğer forumlarda geniş destek görmüş ve Vergi Konularında Bilgi Alışverişi İçin Bir Model Anlaşma gelişmesine yol açmıştır (Kızıлтаş Uzunali, 2012, s.137). 09 Mart 2011 tarihli OECD Vergisel Amaçlar İçin Saydamlık ve Bilgi Değişimi Üzerine Global Forum, vergi rekabetinin zararlı etkilerinin önlenmesine yönelik olarak vergilendirme kapsamındaki bütün unsurların, olayların, işlemlerin, kişilerin, malların doğru ve sistemli kayıt altına alınmasına, güvenli ve belirli süre saklanmasına ve gerek duyulduğunda bilgi değişimine konu olabilmesine önem vermiştir ve çalışmalarını bu doğrultuda yoğunlaştırmıştır. Bu koşulların sağlanması için 90’ın üzerinde ülke izlenmeye alınmış ve söz konusu ülkelerin hemen hepsinde vergisel amaçlar için saydamlık ve bilgi değişimi konusunda bir ilerleme kaydedilmiştir (Kızıлтаş Uzunali, 2012, s.160).

OECD düzenlemelerinin, uluslararası hukuk yönünden bir yaptırım gücü olmayıp, tamamen diyaloga ve konsensusa dayalı çalışmalardır. Ancak, yaptırım gücü bulunmamasına rağmen işbirliğine yanaşmayan ülkelere karşı uygulanabilecek çeşitli savunma önlemleri öngörülmüştür (Bilici, 2004, s.611-612).

Zararlı vergi uygulamalarına ilişkin OECD çalışmalarına karşı "rekabetin her türlüşünün iyi olduğuna ilişkin" ideolojik itirazın ardından yapılan en önemli itiraz, niteliği itibarıyla çok taraflı bir işbirliği organizasyonu olan OECD'nin, üyeleri dışındaki ülkelere ilişkin çeşitli yaptırımlar belirleyebilme/uygulayabilme yetkisinin olup olmadığı konusunda ortaya çıkmaktadır. OECD bünyesinde yürütülen

çalışmaların, bağımsız ülkelerin vergi sistemlerine ve vergi politik alana müdahale anlamına geldiği sıkça ifade edilmektedir. Özellikle vergi cennetlerine ilişkin çalışmalar ise "güçlülerin", OECD aracılığıyla, "güçsüzlere" politika dikte etmeye çalışmasından ibaret olduğu vurgulanmaktadır (Taş ve Karaca, 2004, s.441).

2.3.2. Avrupa Birliği Bünyesinde Yürütülen Çalışmalar

Daha sıkı bir entegrasyonu başaran ve amaçlayan Avrupa Birliğinde 1977'de mal ve hizmetlerden alınan vergiler açısından bir uyum çalışması başlatılsa da sermayeyi vergilendirme açısından uyum çalışmaları ancak son yıllarda sonuç vermeye başlamıştır (Odabaş ve Savaşan, 2004, s.855).

Avrupa Birliği bünyesinde son yıllarda zararlı vergi rekabetinin etkilerinin azaltılmasına yönelik girişimlerin daha çok kurumlar vergisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu amaca yönelik olarak hazırlanan çalışmalardan en kapsamlısı, 2002 yılında yayınlanmış ve AB bünyesindeki farklı efektif kurumlar vergisi oranlarının belirlenmesi ile sınır ötesi ekonomik aktiviteleri engelleyici vergisel uygulamalar ve bunların çözümleri konularına hitap eden, 772 sayfalık komisyon raporudur (Çak, 2008, s.30).

Bir yandan üye ülkelerdeki vergi mevzuatlarının uyumlaştırılması yönünde çalışan Avrupa Birliği, diğer yandan zarar verici vergi rekabeti ve tercihli vergi rejimlerinin sonlandırılması ile de yakından ilgilenmektedir. AB Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi 2 Haziran 2003 tarihli toplantısında, üye ülkelerde tespit edilen 66 adet zararlı vergi uygulamasının aşamalı olarak (en geç 2012 tarihinde olmak üzere) sona erdirilmesini öngören direktifi kabul etmiştir. Zararlı uygulamalar genellikle, vergi avantajları sunarak şirketlerin vergi merkezlerini veya yatırımlarını kendi bölgesine çekmeyi amaçlamaktadır. Fransa'nın deniz aşırı departmanları, İspanya'nın Kanarya Adaları ile Ceuta ve Melilla, İngiliz egemenliğine ait Cebelitarık, Finlandiya'nın Aland Takım Adaları bu özellikte olan yörelerdir. Bizzat İrlanda, İspanya, Yunanistan, Lüksemburg ve Fransa gibi ülkelerde de benzeri uygulamalar bulunmaktadır (Bilici, 2004, s.612-613).

2.4. ULUSLARARASI VERGİ REKABETİNDE KULLANILAN TEŞVİK ARAÇLARI

Literatürde teşvik kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanır. Teşvikler gelişen ülkelerde çoğunlukla yatırım, üretim ve ihracat faaliyetlerinin plan ve program hedeflerine uygun yer, tutar ve sürelerde gerçekleşmesini sağlamaya yönelik politika uygulamalarıdır (İncekara, 1995, s.9).

Tablo 2-1. Vergi Rekabetinde Kullanılan Teşvik Araçları

1- Aynı Teşvikler	• Arsa-Arazi Tahsisi• Bina Temini
2- Nakdi Teşvikler	Karşılıksız • Hibeler• Primler Karşılıklı • Uygun Koşullu Krediler (düşük faiz, uzun vade)
3- Vergi Teşvikleri	Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri • Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi• Vergi Muafiyeti• Zarar Mahsubu• Hızlandırılmış Amortisman• Yatırım İndirimi• Bazı Harcamaların Vergiden Düşülmesi• Vergi Kredisi (finansman fonu) KDV Teşvikleri • Sermaye Mallarına KDV İstisnası• Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünlere düşük KDV oranı Gümrük Vergisi Teşvikleri • Makine-teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti• Gümrük Vergisi İadesi
4- Garanti ve Kefaletler	• Kredi Garantileri• Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı• Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası
5- Diğer Teşvikler	• Altyapı hazırlanması• Ucuz enerji desteği• Yatırım öncesi hizmetler; finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, Pazar araştırması, hammadde ve alt yapı durumu, üretim prosesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar• Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar

Kaynak: (Duran, 2003, s.27)

Yatırımlara yönelik olarak kullanılan teşvik araçlarını aynı teşvikler, nakdi teşvikler, vergisel teşvikler, garanti ve kefaletler ve diğer teşvikler olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırma temelinde kullanılan araçlar ise Tablo 2-1’de verilmektedir.

Diğer taraftan vergi rekabeti uygulamasında kullanılan teşvik araçları, genel amaçlı ve özel amaçlı teşvik uygulamaları olarak iki grupta incelenebilmektedir.

Genel amaçlı teşvikler, ülke sınırları içindeki yerleşik olan ve/veya olmayan tüm vergi ödeyicilerinin elde ettikleri tüm vergilendirilebilir gelirlere uygulanan teşvik türüdür. Özellikle gelir ve kurumlar vergisi oranlarında olmak üzere tüketim ve servet vergilerinde genel bir indirim uygulanması veya bazı vergilerle ilgili stopaj uygulamalarının şahıs ve tüm şirketler için gelirin türüne bakılmaksızın kaldırılması genel amaçlı teşvik uygulamalarına örnektir (Pinto, 2003, s. 4).

Özel amaçlı teşviklerde ise, bir sınırlama söz konusudur. Bu sınırlama; bazı gelir türleri veya sektörler için olabileceği gibi yine belli kategorideki vergi ödeyicileri için yapılmış olabilir. Bu tür teşviklere örnek olarak, yalnızca imalat ve finans sektörüne uygulanan vergi oranı indirimi, sadece yabancıların kazançlarına uygulanan vergi indirimi veya yerleşik olmayanların faiz gelirlerine uygulanan stopaj vergisinin kalkması özel amaçlı teşvik uygulamasına örnektir (Pinto, 2003, s. 4).

Vergi teşvik araçlarını, dolaysız vergilere ilişkin vergi teşvikleri ve dolaylı vergilere ilişkin teşvikler olmak üzere iki grupta incelemek de mümkündür. Dolaysız vergilere ilişkin teşvik araçları; gelir vergisi ve daha önemlisi kurumlar vergisine ilişkin olarak tanınan vergi ayrıcalıklarıdır ve bu grupta vergi tatili, yatırım indirimi, yatırım kredisi ve hızlandırılmış amortisman uygulaması yer almaktadır. Dolaylı vergilere ilişkin vergi teşvikleri ise gümrük vergisi istisnası ve katma değer vergisi gibi genel satış vergilerine ilişkin istisnaları akla getirmektedir (Akkaya, s.66).

Vergi rekabetinde kullanılan çok sayıda vergisel teşvik yöntemi bulunmakla birlikte günümüzde vergi oranı indirimleri başta olmak üzere vergi tatili uygulamaları, bazı vergilerin tamamen yürürlükten kaldırılması, azalan bakiyeler usulünde (hızlandırılmış) amortisman uygulamaları, her türden yatırım teşvikleri ve faiz gelirleri gibi bazı gelir unsurlarına tanınan vergi muafıkları ve istisnaları en çok

kullanılan yöntemlerdir. Ayrıca vergi matrahının daraltılmasında kullanılan her türden vergisel ayrıcalık da vergi rekabetinde kullanılan araçlar arasındadır. Literatürde vergisel ayrıcalıkların birçoğu belirli bir makro amaç doğrultusunda gerçekleştirildiğinden vergisel teşvikler şeklinde de anılmaktadır. Hatta vergi rekabeti konusunda teşviklere özel önem atfeden bazı yazarlar vergi rekabeti yerine “teşvik rekabeti” kavramını kullanmayı tercih etmektedirler (Saraç, 2006, s. 125).

Aşağıdaki Tablo 2-2’de 1992-2008 yılları arasında DYSY’ye yönelik yapılan düzenleyici değişikliklere yer verilmiştir. Ülkelerin DYSY konusunda mevzuatlarında gerçekleştirdikleri değişiklikler incelendiğinde; 1992-2008 yılları arasında, 2.650 değişiklikten 2.377’sinin DYSY çekmeye ve daha liberal bir yatırım ortamı sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Diğer 273 değişiklik ise, DYSY’leri kısıtlayıcı düzenlemeleri içermektedir (Bal ve Göz, 2010, s.453).

Tablo 2-2. DYSY Yasal İklimindeki Değişiklikler (1992-2008)

Yıllar	DYSY Rejiminde Değişiklik Yapan Ülke Sayısı	Yasal Değişiklik Sayısı	DYSY’ın Lehine	DYSY’ın Daha Az Lehine
1992	43	77	77	0
1993	56	100	99	1
1994	49	110	108	2
1995	63	112	106	6
1996	66	114	98	16
1997	76	150	134	16
1998	60	145	136	9
1999	65	139	130	9
2000	70	150	147	3
2001	71	207	193	14
2002	72	246	234	12
2003	82	242	218	24
2004	103	270	234	36
2005	92	203	162	41
2006	91	177	142	35
2007	58	98	74	24
2008	55	110	85	25
Toplam		2.650	2.377	273

Kaynak: UNCTAD (2009)

2.4.1. Vergi Oranlarında Yapılan İndirimler

Uluslararası vergi rekabetinde kullanılan teşvik yöntemlerinin en başında kurumlar vergisi oranlarında yapılan indirim gelmektedir. Kurum kazançları üzerinden alınan dolaysız bir vergi olan kurumlar vergisi, işletmenin yatırım kararlarını etkileyen faktörlerden olup yatırım projelerinin değerlendirilme sürecine katılan bir unsurdur (Gencel, 2007, s.223-224).

Bir vergide mükellefiyeti doğrudan belirleyen iki temel unsur verginin oranı ve matrahıdır. *Vergi oranları* artırılarak veya azaltılarak vergi mükellefiyeti genişletilebilir veya daraltılabilir. Diğer taraftan *verginin matrahı* da muafiyet, istisna veya indirimler artırılarak veya gelir tanımından bazı gelir unsurları çıkarılarak daraltılabilir ve diğer şartlar veriyken böylece vergi mükellefiyeti de daraltılmış olur. Bunun tersi bir uygulamayla muafiyetler, istisna ve indirimler azaltılarak, gelir tanımı genişletilerek vergi matrahı ve dolayısıyla mükellefiyet artırılabilir (Öncel, 2005, s.11).

Bu nedenle *kanuni vergi oranlarının*, yatırımların teşvik derecesini yeterince yansıtmadığı görüşü ileri sürülmektedir. Çünkü kanuni oran, vergi matrahını dikkate almamaktadır. Oysa vergi rekabetinin etkisi büyük ölçüde vergi oranlarının uygulandığı vergi matrahının tanımına bağlıdır (Giray, 2005, s.95). Efektif vergi oranı; vergi istisna, muafiyet ve indirimleri ile vergi teşvikleri gibi vergi harcamalarını da hesaba alacak şekilde kurumlar vergisi matrahını dikkate alan fiili bir orandır. Efektif oran, kurum bazında ödenen vergilerin gerçek yükünü göstermesi açısından yasal orana kıyasla uluslararası karşılaştırmalarda önem kazanmaktadır (Öncel, 2005, s.15).

Birçok ülke 1980 ve 1990'lar boyunca kurumlar vergisi oranını düşürmüş ancak vergi ayrıcalıklarını kaldırarak vergi matrahını önemli ölçüde genişletmiştir. Bunun neticesi olarak birçok ülkede kurumlar vergisi geliri artmış ve kurumlar vergisi yükü düşmemiştir (Devereux, Griffith ve Alexander, 2002, s.457).

2.4.2. Vergi Tatilleri

Gelişmiş ülkelerde kullanılmayan ancak gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan bir vergi teşvik türüdür (Tekin, 2006, s.305). Bu vergi ayrıcalığından yararlanma hakkına sahip olan firmaların yaptıkları yatırımlardan elde ettikleri gelirlerden dolayı belirli bir süre (vergi tatili boyunca) vergi ödememesi anlamını taşımaktadır (Akkaya, 2003, s.67).

Vergi tatilleri, nitelikli yatırımcıların karmaşık vergi kanunları ve düzenlemelerinin yanı sıra yolsuzlukların getirdiği yük ve bürokrasiden kurtularak yatırım yapmalarını kolaylaştırır (Tekin, 2006, s.305). Buna karşılık vergi tatilleri bir ülkeden ya da bölgeden diğerine taşınması oldukça kolay olan "*footloose*" olarak belirtilen oldukça serbest ve kısa dönemli endüstrilere ve şirketlere daha cazip gözükmemekte özellikle uzun dönemli yatırım projeleri için bu oranda cazip olmamaktadır (Muter ve Kovancılar, 2004, s.348).

2.4.3. Hızlandırılmış Amortisman

İşletmede kullanılan sermaye mallarının değerlerinin bir kısmı ekonomik, fiziki veya teknolojik anlamda değer kaybına uğrar. Amortisman, değer kaybının gerçekleştiği kısmın gider olarak indirilmesi esasına dayanır. Hızlandırılmış amortisman uygulamaları ise amortisman tabi varlıkların iktisadi ömürleri süresince uğrayacakları değer kayıplarının başlangıçta daha büyük oranlarda, daha sonraları ise giderek azalan oranlarda gider olarak indirilmesini öngörür (Tekin, 2006, s.307). Böylece bu teşvik ile firmaların amortisman tabi kıymetlere yaptıkları harcamaları daha kısa sürede amorti edebilmelerine, yani gider yazabilmelerine olanak tanınmaktadır (Akkaya, 2003, s.67).

2.4.4. Yatırım İndirimi ve Yatırım Kredisi

Özellikle endüstrileşmiş ülkelerin çoğunda kullanılan bir diğer teşvik, tüm yatırım alanlarında ya da hükümetin gelişmesini istediği yatırım alanlarında yatırım indirimi veya vergi kredisi uygulanmasıdır. Yatırım indirimi sermaye maliyetini düşürmek amacıyla sağlanan ve yapılan yatırımın tamamının veya belli bir oranının

vergilendirilebilir gelirden indirilmesi uygulamasıdır (Muter ve Kovancılar, 2004, s.350).

Yatırım kredileri ise bu teşvikten yararlanabilecek işletmelerin yapacakları yatırım harcamalarının oran olarak ne kadarının vergi mükellefi için hesaplanacak vergi miktarından indirilebileceğini belirleyen bir teşvik aracıdır. Doğal olarak, aynı oranda uygulanması düşünülüyorsa yatırım kredisi alternatifinin, yatırım indirimi seçeneğine göre yatırımcılar açısından teşvik edici etkisi daha yüksek olacaktır (Akkaya, 2003, s.67).

2.5.VERGİ REKABETİ UYGULAMALARI

1980'li yıllardan itibaren DYSY'yi kendi ülkelerine çekebilmek için büyük bir rekabet içine giren dünya ekonomileri, kurumlar vergisinin işletmeler açısından karlılığı etkileyen en önemli maliyet unsurlarından biri olması nedeniyle özellikle kurumlar vergisi oranlarında indirim yapmak suretiyle yeni düzenlemeler yapma yoluna gitmişlerdir (Susam ve Oktayer, 2012, s.175).

Batı dünyasında en temel reform dalgası 1980'lerin ortalarında gerçekleşmiş ve bu eğilim 1990'lı yıllar boyunca da devam etmiştir. 1980'lerin başlarında ortalama %48 olan yasal kurumlar vergisi oranları 1990'ların sonlarında %35'e düşürülmüştür (Devereux, Griffith ve Alexander, 2002, s.451).

Tablo 2-3. OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları (1981-2014)

Ülkeler	1981	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	Fark
Avustralya	46	46	39	36	34	30	30	30	30	30	30	-16
Avusturya	55	55	30	34	34	25	25	25	25	25	25	-30
Belçika	48	45	41	40,2	40,2	34	34	34	34	34	34	-14
Kanada	50,9	49,4	41,5	42,9	43,6	34,5	29,5	28	26	26	26,5	-24,4
Şili	-	-	-	-	15	17	17	20	18,5	20	20	5
Çek Cum.	-	-	-	41	31	26	19	19	19	19	19	-22
Danimarka	40	50	40	34	32	28	25	25	25	25	24,5	-15,5
Finlandiya	61,5	61,8	44,5	25	29	26	26	26	24,5	24,5	20	-41,5
Fransa	50	50	42	36,7	37,8	35	34,4	33,33	33,33	33,33	33,33	-16,7
Almanya	60	60	54,5	55,1	52	38,9	30,1	29,37	29,48	29,55	29,58	-30,4
Yunanistan	45	49	46	35	40	32	24	20	20	26	26	-19
Macaristan	-	-	40	18	18	16	19	19	19	19	19	-21
İzlanda	-	-	-	-	30	18	15	20	20	20	20	-10
İrlanda	45	50	43	38	24	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	-32,5
İtalya	36,3	46,4	46,4	53,2	37	33	27,5	31,4	31,4	31,4	31,4	-4,9
Japonya	-	-	50	50	40,9	39,5	39,5	40,69	38,01	38,01	35,64	-14,4
Kore	-	-	-	-	30,8	27,5	24,2	22	24,2	24,2	24,2	-6,6
Lüksemburg	-	-	-	-	37,5	30,4	28,6	28,8	28,8	29,22	29,22	-8,28
Meksika	42	42	36	34	35	30	30	30	30	30	30	-12
Hollanda	48	43	35	35	35	31,5	25,5	25,5	25	25	25	-23
Y.Zelanda	45	45	33	33	33	33	30	30	28	28	28	-17

Norveç	50,8	50,8	50,8	28	28	28	28	28	28	28	28	-22,8
Polonya	-	-	-	40	30	19	19	19	19	19	19	-21
Portekiz	49	55,1	40,2	39,6	35,2	27,5	26,5	25	25	25	25	-24
Slovak	-	-	-	40	29	19	19	19	19	19	23	-17
İspanya	33	35	35	35	35	35	30	30	30	30	30	-3
İsveç	57,8	56,6	53	28	28	28	26,3	26,3	26,3	26,3	22	-35,8
İsviçre	33	31,9	30,6	28,5	24,9	21,3	21,1	18,75	18,31	18,06	18,01	-15
Türkiye	50	40	46	25	33	30	20	20	20	20	20	-30
İngiltere	52	40	34	33	30	30	28	26	24	23	21	-31
Amerika	49,7	49,8	38,7	39,6	39,3	39,3	39,2	40	40	40	40	-9,7
OECD	47,6	47,8	41,3	36,2	33	28,2	25,9	25,4	25,15	25,32	24,11	-23,5

Kaynak: OECD ve KPMG'den alınan verilerden derlenmiştir.

Tablo 2-3'den de görüldüğü gibi OECD ülkelerinin birçoğu kurumlar vergisi oranlarında önemli indirimlere gitmişlerdir. 1981 yılında %47,6 düzeyinde olan kurumlar vergisi ortalama oranı 1995 yılında %36,2, 2005 yılında %28,2, 2014 yılında ise %24,11'e kadar gerilemiştir. Tabloya ülkeler bazında baktığımızda her ülkede farklı oranlarda indirimler gerçekleşmiş olmakla birlikte ilk sırayı %72'lik indirim oranı ile İrlanda'nın aldığı görülmektedir.

İrlanda 1980'den 2000'li yıllara kadar kurumlar vergisi oranını %50'den %24'e ve 2003'de %12,5'e indirmiştir. Buna paralel olarak gelir vergisinde de aynı dönemde önemli ölçüde indirime gitmiş ve tarifenin üst sınırını %60'dan %42'ye düşürmüştür. Belirtilen vergi düzenlemeleri sonucunda İrlanda, İtalya ve Japonya başta olmak üzere birçok yabancı ülkeden doğrudan yatırımları kendi ülkesine çekmeyi başarmıştır (Öncel ve Öncel, 2003, s.7). Yaklaşık 4 milyon nüfuslu İrlanda'nın vergi rekabeti uygulamaları sonucu yıllar içinde gösterdiği hızlı büyüme ve ulaştığı yüksek refah düzeyi birçok ülke için oldukça özendirici olmuştur (Susam ve Oktayer, 2012, s.176).

Kurumlar vergisi alanında en büyük indirimi gerçekleştiren ülke olan İrlanda'yı Finlandiya (%67), İsveç (%62), Türkiye (%60), İngiltere (%59,6) ve Avusturya (%55) izlemektedir. Vergi rekabeti nedeniyle kurumlar vergisi oranlarında yaptığı indirim açısından son sırada yer alan ülke İspanya'dır. 2014 yılı itibariyle OECD ülkeleri arasında en düşük kurumlar vergisi oranını uygulayan ülkenin yine İrlanda (%12,5) olduğu görülmektedir. En yüksek oranlar ise Amerika (%40), Japonya (%35,64), Belçika (%34) ve Fransa (%33,33) tarafından uygulanmaktadır.

Diğer taraftan kurumlar vergisindeki indirim gerek OECD ve AB ülkelerinde gerekse Latin Amerika ve Asya Pasifik ülkelerinde çok az farkla eş zamanlı gerçekleşmiştir (Öncel, 2005, s.13). Artık günümüzde kurumlar vergisi oranlarını %20'nin altına indirmeye çalışan ülkelerin sayısı gittikçe artmaktadır (Öz ve Yaraşır, 2009, s.10).

1999 yılında dünya genelinde %32 düzeyinde olan kurumlar vergisi ortalaması 2014 yılında %23,64 düzeyine gerilemiştir. 2014 yılında Afrika ortalaması (%27,85), Amerika ortalaması (%27,96), Asya ortalaması (%21,91), Avrupa Birliği ortalaması (%21,34) ve Avrupa ortalaması (%19,68) düzeyindedir (www. kpmg.com).

Kurumlar vergisinde olduğu gibi kişisel gelir vergisi oranlarında da düşme eğilimi söz konusudur. OECD'nin çoğunluk sanayileşmiş ülkelerinde kişisel gelir vergilerindeki ortalama üst vergi oranı 1980'den bu yana %20 oranında düşürülmüştür (Giray, 2005, s.107). Çek Cumhuriyeti, 2003 yılında en yüksek gelir dilimine %32 oranını uygularken, 2008 yılından itibaren bu oranı %15'e çekmiştir (Susam ve Oktayer, 2012, s.179).

Vergi rekabetinin bir sonucu olarak, servet üzerinden alınan vergilerin de kaldırıldığı veya azaltıldığı görülmektedir. Örneğin 1990'larda Norveç ve İsveç servet vergilerini düşürmüş, Danimarka, Hollanda, Avusturya ve Almanya ise tamamıyla kaldırmıştır (Giray, 2005, s.107).

Gerek kurumlar vergisinde gerekse kişisel gelir vergisinde yaşanan bu gerilemelerde Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinin birbirlerinin vergi oranlarından etkilenmelerinin de payları bulunmaktadır. Gerçekten de özellikle 2000'li yıllardan

sonra söz konusu ülkelerin birbirlerinin vergi oranlarındaki değişmelere ne şekilde reaksiyon verdikleri hususunda ayrı bir literatür oluşmuştur. Besley, Griffith ve Klemm'in 2001'de, Altschuler ve Goodspeed'in 2002'de, , Devereux, Lockwood, Redoano'nun ise 2004 yılında yaptıkları çalışmalar ülkelerin birbirlerinin vergi oranlarındaki değişikliklere gösterdikleri tepkileri ölçmeye çalışan ampirik çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra vergi hasılatlarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranlandıkları yaklaşımlar değerlendirildiğinde; özellikle OECD ve AB tarafından ısrarla öne sürülen düşen vergi oranlarının vergi hasılatında da gerilemelere yol açtığı şeklindeki hipotezin pek de geçerli olmadığı ifade edilebilir (Çak, 2008, s.17-18).

2.6. VERGİ REKABETİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK ÇALIŞMALAR

DYSY'nin ülke ekonomileri için öneminin artmasıyla birlikte, son yıllarda DYSY ile ilgili yapılan ampirik çalışmalarda da büyük bir artış gözlenmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmında DYSY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilirken, diğer bir kısmında DYSY girişlerinde hangi faktörlerin etkili olduğu incelenmektedir. Bilindiği gibi bu faktörlerin belirlenmesi DYSY girişini artırmak isteyen ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, birçok ekonomi için DYSY girişlerinde etkili olan faktörlerin analizi yapılmıştır (Lebe ve Ersungur, 2011, s.326).

Analizi yapılan bu faktörlerden biri de vergisel teşviklerdir. Vergi politikalarının ve teşviklerin bazı yabancı yatırımları bazı dönemler oldukça önemli bir biçimde etkiledikleri açıktır. Teşviklerin yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri incelenirken öncelikle yabancı yatırım türlerine dikkat etmek gereklidir. Bu amaçla yapılan çalışmalar incelendiğinde, giyim ve imalat sektöründeki firmalar gibi ihracat merkezli firmalar uluslararası pazarda daima yüksek bir rekabet içerisinde bulduklarından maliyeti artırıcı bütün etkenlere karşı son derece hassas olmaktadır. Dolayısıyla bu tür firmalar vergisel teşviklere en fazla reaksiyon gösteren yabancı yatırımlar içerisinde yer almaktadırlar. Coyne tarafından vergisel teşviklerin etkilerini inceleyen çalışmaya göre küçük işletmeler büyük firmalara nazaran teşviklere karşı daha duyarlıdırlar. Çünkü bu tür firmalar vergiden

kaçabilmek için karmaşık finans ve insan kapasitesine sahip değildirler. Dolayısıyla vergi, küçük işletmeler için önemli bir maliyet unsurudur. Oman tarafından yapılan çalışmada; özellikle otomotiv sektöründe faaliyet gösteren büyük firmaların yatırıma başlamadan önce ev sahibi ülke ile sağlayacağı vergisel avantajları görüştikleri ve yapılan gizli anlaşmalarla yatırıma başladıkları ifade edilmiştir (Halis vd., 2007, s.306-307)

Kurumlar vergisinde yapılan indirimlerin DYSY üzerindeki etkilerine ilişkin literatür incelendiğinde de farklı yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır. Bu literatürden bazıları özetle şöyledir:

Hartman (1982), Amerika Analiz Bürosunun verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, verginin finansman şekline bakılmaksızın DYSY üzerindeki etkisinin oldukça güçlü olduğu sonucuna varmıştır. Bartik (1985), ABD'yi oluşturan 50 eyaletin her birine yönelik yeni fabrika yatırımı gerçekleşmesi ihtimalini açıklamak üzere diğer değişkenler yanında kurumlar vergisi oranlarını da kullandığı çalışmasında, önemli negatif elastikiyet değerleri tespit etmiştir. Boskin ve Gale (1988), Hartman'ın denklemini Feldstein ve Jun'dan aldıkları güncellenmiş vergi oranları ve getiri oranı serilerini kullanarak yeniden değerlendirerek yaptıkları çalışmalarında, Hartman'ın niteliksel bulgularının sağlam olduğu sonucuna varmıştır. Slemrod (1990), Hartman'ın ABD'deki toplam DYSY modelini, ortalama vergi oranı yerine yeni yatırımlar üzerindeki marjinal efektif vergi oranını kullanarak güncelleştirmiş ve ABD'nin efektif vergi oranının yeni transfer edilen fonlarla finanse edilen DYY üzerinde negatif etkide bulunduğunu tespit etmiştir (Şişman ve Öztürk, 2010, s.60-61).

Grubert ve Mutti 1991 yılında 33 ülkeyi kapsayan çalışmalarında ÇUŞ'ların düşük kurumlar ve dış ticaret vergisi kombinasyonu olan ülkelere karlarını aktardıkları hususunda bulgular elde etmişlerdir. Hines ve Rice 1994 yılında yaptıkları ve 73 ülkeyi kapsayan benzer bir çalışmada şirket karlarının vergi indirimlerine tepki verdiğini rapor etmişlerdir. Yine Swenson'un 1979-1991 yıllarını esas alan başka bir çalışmasında farklı sektörlerde faaliyet gösteren ÇUŞ'ların vergi değişikliklerine olan tepkisi ölçülmüş ve bazı sektörlerin vergi oranında yapılan değişikliklere daha hassas olduğu vurgulanmıştır. Mutti'nin 2003 yılında 47 ülkeyi

kapsayan çalışmasında da günümüzde doğrudan yabancı sermayenin kurumlar vergisi oranlarına göstermiş olduğu hassasiyetin geçmiştekinden daha fazla olduğu ve artarak devam ettiği belirtilmektedir (Çak, 2008, s.17-18).

Şişman ve Öztürk (2010) tarafından G-8, BRIC, gelişen Asya ve gelişen Amerika ülke gruplarında ve Türkiye’de 1985-2009 yılları arasında uygulanan kurumlar vergisi oranları ile bu ülkelere yönelik DYSY akımlarının gösterdiği eğilim incelenmiş, küresel ekonomik konjonktürden veya ülkelerin spesifik koşullarından kaynaklanan dalgalanmalar hariç tutulduğunda genel eğilimin kurumlar vergisi oranları için azalış yönünde, DYSY için ise artış yönünde olduğu sonucuna varılmıştır.

Yine Young, Newlon, Papke, Cummins ve Hubbard, Loree & Guisinger, Shah ve Slemrod, Jackson & Markowski, Yulin & Reed, Hines, Cassou, Shang-Jin Wei, Chen, Martinez-Vazquez ve Wallace, Devereux ve Griffith, Billington, Altshuler, Hines ve Jaffe, Morisset ve Pirnia, Stöwhase, Hubert ve Pain, Gorter ve Parikh, Bénassy-Quéré, Fontagné ve Lahréche-Révil, Desai, Foley ve Hines Jr., Stöwhase tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda bu iki parametre arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu sonucuna vardıkları görülmektedir (Şişman ve Öztürk, 2010, s.69).

Morisset ve Pirnia ise farklı bir şekilde, 1984, 1994, 1995 ve 1997 yıllarında yapılan bazı anketlerin sonuçlarını değerlendirdikleri çalışmalarında, vergisel teşviklerin DYY üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını söylemektedirler (Çak, 2008, s.17-18) Wheeler & Mody, Jun, Devereux ve Freeman, Buettner, Buettner ve Ruf tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda da iki parametre arasında önemli bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna varmışlardır (Şişman ve Öztürk, 2010, s.69).

Sonuç olarak, vergi rekabetinin uluslararası yatırımları çekme hususunda önemli bir faktör olup olmadığı hala ilgili literatürde kesinlik kazanmış değildir (Çak, 2008, s.17-18). Bununla birlikte yapılan ampirik çalışmaların basitleştirici varsayımlarının yol açtığı kısıtlara karşın vergi rekabeti, DYSY ilişkisini açıklamayı hedefleyen tüm bu çalışmalar farklı ülkeleri, farklı zaman dilimlerini, farklı ekonometrik teknikleri kullanarak gerçekleştirilmiş olsalar da uygulanmakta olan

kurumlar vergisi oranları ile gerçekleşen DYSY arasında ters yönlü ilişki bulunduğu sonucuna varan çalışmalar sayıca üstünlük taşımakta (Şişman ve Öztürk, 2010, s.68) ve DYSY ile vergi oranları arasında doğru orantılı bir korelasyonun olduğu kabul görmektedir (Öz ve Yaraşır, 2009, s.13).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE VERGİ REKABETİ

3.1. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Türkiye’de DYSY’lerin oldukça eski bir geçmişi vardır. Osmanlı Devletinde, kapitülasyonlar çerçevesinde faaliyet gösteren yabancı sermaye şirketlerine özel imtiyazlar tanınırdı (Seyidoğlu, 2013, s.657). 1838 yılında İngiltere ile imzalamak zorunda kaldığı “Balta Limanı Ticaret Anlaşması” ile Osmanlı Devleti, kapitülasyonların da ötesine geçerek Batılılara son derece liberal haklar tanıdı ve iktisadi bağımsızlığını büyük ölçüde kaybetti. Bu anlaşma, dışa karşı indirilen gümrük duvarları ile Osmanlı Devletini Batılıların açık bir pazarı yapıyor ve Devletin dış ticaretten sağlamış olduğu vergi gelirlerini de ortadan kalkıyordu. Türkiye, Anlaşmadan hemen hemen bir asır sonra (91 yıl) yani 1929 yılında gümrüklerine hakim olabilmiştir (Karluk, 1983, s.39-42).

Osmanlı Devletinin ilk borçlanma teşebbüsü ise 1850 yılında Fas, İspanya ve Hollanda’dan 100 bin kese akçelik borçlanma için yapılan anlaşmadır. 1874-1875 yıllarında Osmanlı Devleti bütçesinin gerçek geliri 17 milyon lira, yıllık dış borç ana para ve faiz ödemeleri gideri 13 milyon lira idi (Uras, 1979, s.93-94). Osmanlı Devletinin Batıdan almış olduğu borçların zamanla aşırı derecede çoğalması ve borç ödemede karşılaşılan güçlüklerin sonucu olarak tarihte “Düyunu Umumiye-i Osmaniye” diye anılan meşhur idare, Muharrem Kararnamesi ile 1881’de hukuken vücuda getirilmiştir. Borçlar ödeninceye kadar memleketin tabi kaynaklarının gelirleri bu idare tarafından yönetilmiştir. Türkiye’de Düyunu Umumiye ile birlikte yabancılar bugünkü anlamda işletmeciliğe de başlamışlardır. Düyunu Umumiye tuz işletmesini kendi üzerine almış, tütün tekeli işletmesi ise Osmanlı Bankası, Credit Anstalt (Avusturya) ve S.Bleichröder (Almanya) tarafından ortaklaşa kurulan “Reji

İdaresi” isimli mültezime verilmiştir. İngiliz ve Fransız Sermayeli Osmanlı Bankası zamanla Ereğli Kömür Madenlerinin işletilmesini, Şam-Hama, İzmir-Kasaba, Selanik-İstanbul demiryolları ile İstanbul ve Beyrut liman işletmeleri ve İstanbul elektrik, su, tramvay işletmesine hakim olmuştur. Almanya, 1888 yılında Deutsche Bank aracılığıyla Bağdat Demiryolu Projesine girerek 1889’da “Anadolu Osmanlı Şimendifer Kumpanyası” isimli şirketi kurmuştur. Amerika Birleşik Devletleri “Chester Projesi” ile Doğu Anadolu’ya demiryolu getirmek bunun için ise hattın iki yanında 40’ar kilometrelik şeritler içindeki petrol ve maden kaynaklarının işletilmesi tekeli istemiştir (Karluk, 1983, s.42-44).

I. Dünya Savaşı öncesinde, 1914 yılı başında, Osmanlı Devletine Türkiye sınırları içerisine yapılan DYSY’lerin %63,1’i sadece demiryollarına aittir. Bunu %12,7’lik pay ile bankacılık-sigortacılık sektörü yatırımları takip etmektedir. Daha sonra ortalama %5’lik paylar ile ticaret, sanayi ile su, havagazı, elektrik, tramvay, telefon ve şehir içi deniz taşımacılığı gibi belediye hizmetleri almaktaydı. Bunları da daha geriden liman yapımı ve maden çıkarımı izlemekteydi (Yavan ve Kara, 2003).

Cumhuriyetin onuncu yılı için yapılan bir çalışmaya göre ise Osmanlı Devletinden Cumhuriyete intikal eden yabancı sermaye, Misak-ı Milli sınırları içinde 94 kuruluşu kontrol ediyordu (Uras, 1979, s.100). Tablo 3-1’de de 1923 yılında bu 94 kuruluşun sektörler itibariyle sayıları ve yatırılmış sermayeleri görülmektedir.

Tablo 3-1 Türkiye’de Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı (1923)

Sektörler	Firma Sayısı	Yatırılmış Sermaye (milyon sterlin)	%
Demiryolları	7	39,2	62
Bankalar	23	10,2	16
Liman işleri ve Belediye işleri	11	5,0	8
Ticaret	35	3,6	6
Madencilik	6	3,0	5
İmalat	12	2,4	3
Toplam	94	63,4	100

Kaynak: Yavan ve Kara, 2003.

3.1.2. Cumhuriyet Dönemi:

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni yöneticiler yabancı sermayeye, ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak kaydıyla hoşgörü ile bakmışlardır. Atatürk, Cumhuriyetin ilanından önce ve sonra çeşitli tarihlerde vermiş olduğu demeç ve söylevlerinde geçmişteki acı tecrübelerle rağmen yabancı sermaye konusunda peşin yargıdan uzak ve dogmatik kalıpların dışındadır (Karluk, 1983, s.45).

Bu dönemde İzmir İktisat Kongresi'nin liberal anlayışı çerçevesinde ülkeye belli ölçülerde yabancı yatırım girdiği gözlenmiştir. Ancak Osmanlı döneminden farklı olarak yabancı yatırım girişleri bağımsız değil, Türk vatandaşları ile ortaklık kurularak gerçekleştirilmiştir. Yabancı yatırımların, 1920-1930 yılları arasında kurulan 201 Türk Anonim şirketinden 66'sında yer aldığı saptanmıştır. Yabancı sermayeli ortaklıkların toplam sermaye içindeki payı ise yüzde 43 (31,5 milyon TL) dolayında olmuştur. Sektörel olarak da yabancı sermayeli ortaklıklar; sanayi, dokuma, gıda, çimento, elektrik ve havagazı kollarında yoğunlaşmıştır (Koçtürk ve Eker, 2012, s.39).

Ancak, Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı şirketlere, Cumhuriyet yasalarına tabi olmaları koşuluyla çeşitli güvenceler verilmişse de bu arada yapılan millileştirmeler ve yabancı şirketlere özel imtiyaz tanınmaması ülkeye istenilen ölçüde yabancı sermayenin gelmemesine neden olmuştur (Seyidoğlu, 2013, s.657).

1929 yılında yaşanan “Büyük Durgunluk” (Great Depression) sonrası ise Türkiye’de devletçi uygulamalara gidilmiş ve ekonomi politikası bakımından yabancı yatırımları teşvik, göreceli olarak önemini yitirmiştir. Yine aynı dönemde, GÜ’lerin GOÜ’lere yatırım yapma istekleri de önemli ölçüde azalmıştır (Tezel, 2002, s.200-201). 1939 yılında İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla da 1945’e kadar sermaye hareketleri savaş amaçları dışında tamamen durmuştur. (Tuncer, 1968, s.70). Böylelikle 1950’lere kadar ülkeye takdire değer DYSY girmemiştir (Tezel, 2002, s.200-201).

II. Dünya Savaşı’nın bitiminden sonra ülkenin ekonomi politikaları da önemli ölçüde değişmiş ve DYSY’yi teşvik edici politikalar izlenmeye başlanmıştır. 22.05.1947 tarihinde çıkarılan 13 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında

Karar, Cumhuriyet döneminde yabancı sermaye konusundaki ilk düzenlemedir. 1950 yılında 5583 sayılı Kanun ve 1951 yılında 5821 sayılı Kanun çıkarılmış olmakla birlikte bu Kanunlar yabancı sermayeyi gerçek anlamda teşvik eden kanunlar değildir (Karluk, 1983, s.46-47). "13 sayılı Karar", yabancı sermayenin döviz olarak getirilmesi ve tarım, sanayi, ulaştırma, turizm gibi alanlara yatırılmasını öngörmektedir. Hükümet, yabancı yatırımı ülkenin kalkınmasına yararlı ve ihracatı artırıcı nitelikte bulursa, oluşan karın uygun bir bölümünün yurtdışına aktarılmasına izin verebilecektir. 5583 sayılı Kanunla Türkiye'ye gelen yabancı sermayeye transfer garantisi verilmiş ve dışarıdan borç almak isteyen Türk girişimcilere de bu borçların faizini transfer hakkı sağlanmıştır. 5821 sayılı Kanun ile ise yabancı sermayeli şirketlere, toplam karlarının %10'unu transfer hakkı tanınmıştır (Koçtürk ve Eker, 2012, s.39).

18.01.1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı Özel Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ise yabancı sermaye konusunda önemli bir kanundur. Çıkarıldığı tarihte dünyadaki en liberal DYSY kanunlarından bir tanesi olan bu Kanun, 2000'li yıllara kadar çeşitli değişikliklerle rağmen varlığını korumuştur (Karluk, 1983, s.50). Bu Yasa ile yabancı sermayenin faaliyette bulunabileceği alanlarla ilgili kısıtlamalar kaldırılmış ve yabancı sermaye işletmelerinin yerli özel girişimcilere açık olan tüm alanlarda faaliyette bulunabileceği kabul edilmiştir. Buna rağmen, Türkiye yabancı sermayeyi cezbetmede başarılı olamamıştır (Koçtürk ve Eker, 2012, s.39).

1960'dan sonra da DYSY'yi teşvik edici politikalar kısmen de olsa sürmüştür. Fakat bürokrasinin bu yatırımları engellediği düşüncesi de mevcuttur (Bu dönemde kurulan Devlet Planlama Teşkilatının özellikle 1966 yılı programıyla önemli kısıtlamalar getirilmiştir). 1970'lerde ise bir taraftan yurt içi ve dışında görülen istikrarsızlıklar diğer taraftan da GOÜ'lerin genelinde (özellikle Güney Amerika ülkeleri) DYSY karşıtı tutumların etkisi nedeniyle yine ülkeye yeterli DYSY çekilememiştir. Bu bakımdan 1970'lerde GOÜ'lerdeki genel eğilim DYSY karşısında kısıtlayıcı politikalar izlemek yönünde olmuştur. Dolayısıyla 1960-1980 döneminde de Türkiye'ye önemli miktarda DYSY girdiğini söylemek güçtür (Saray, 2011, s.391).

1950-1974 döneminde ABD doları üzerinden verilen 286 milyon dolarlık izne karşılık, Türkiye'ye 137,9 milyon dolar tutarında yabancı sermaye girmiştir. Toplam

girişlerin toplam izinlere oranı %48'dir. Gelen yabancı sermayenin sektörler arasında dağılımında ise kimya sektörü 24 milyon dolar ile başta gelmekte, onu taşıt araçları sanayi 23,1 milyon dolar ve lastik sanayi 17,5 milyon dolar ile izlemektedir. 1950-1974 döneminde Türkiye'ye gelen yabancı sermaye içinde ABD 33,2 milyon dolar ile ilk sırada yer alırken ABD'yi Almanya 19,7 milyon dolar, Hollanda 16,2 milyon dolar, İtalya 15,8 milyon dolar ve İsviçre 14,6 milyon dolar ile takip etmektedir (Uras, 1979, s.165-167).

Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de 1980'li yılların başına kadar uygulanan ithal ikameci sermaye birikimi modelinin arkasından 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte, müdahaleci mekanizmalar kaldırılarak piyasa mekanizması hakim kılınmıştır (Meriç ve Ay, 2004, s.323). Bu kararlar ile ekonomik liberalizasyon sürecine giren Türkiye'de, 1981 yılında faiz oranlarındaki sınırlamaların kaldırılması ve 1984 yılında döviz alım ve satımının serbestleştirilmesini, 1989 yılında kambiyo kontrollerinin tamamen kaldırılması izlemiş ve böylece Türk finans piyasaları da uluslararası sermaye hareketlerinin etki alanı içine girmiştir (Kar ve Tatlısöz, 2008). Yine bu bağlamda, 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusunun yapılması, 1995 yılında AB ile Gümrük Birliği'ne girilmesi, Orta Doğu ülkeleriyle ve 1989 sonrasında eski sosyalist ülkelerle ekonomik ilişkilere ivme kazandırılması ve uluslararası mal ve hizmet akımlarının serbestleşmesini amaçlayan uluslararası anlaşmalara uyum sağlanması çerçevesinde 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olunması önemli gelişmeler arasında ön plana çıkmıştır. Bu sürecin bir diğer önemli özelliği, 1980 öncesi döneme damgasını vuran ve önceden belirlenmiş sektör öncelikleri doğrultusunda uygulanan seçici sanayileşme politikalarının yerini giderek sektörler ve özel, kamu ve yabancı yatırımcılar arasında fark gözetmeyen "yansız" sanayileşme politikalarına bırakmış olmasıdır (Şenses ve Taymaz, 2003, s.2).

1980 sonrası dönemi önceki dönemden ayıran ikinci temel özellik, devletin ekonomi alanındaki rolünde gözlenen belirgin değişikliktir. Devletin rolünün hızla azaltıldığı bu süreçte; fiyat kontrollerinin ve sübvansiyonların kaldırılması, dış ticarete ve iç ve dış finans piyasalarında sağlanan liberasyon, faiz oranları ve döviz kuru üzerindeki denetimin çok büyük ölçüde azaltılması, kamu yatırımlarının hızla düşmesi ve kamu işletmelerinin ve bankalarının özellikle 1990 sonrası dönemde

özelleştirilmesi sürecinin hız kazanması, sanayi kuruluşlarının yabancılara satılması ve/veya şirket evlilikleri sürecinin hızlanması ve bu yolla sanayi üretim ve yatırımlarında devletin yerini yerli ve yabancı özel sermayeye bırakması en temel halkaları oluşturmuştur (Şenses ve Taymaz, 2003, s.2). 1980-1990 döneminde DYSY girişi yıllık ortalama olarak 1954-1980 döneminin yaklaşık altmış katıdır (Saray, 2011, s.391). Ancak yine de, ağır dış borçlar, mali krizler, ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanamaması istenen sonuçların alınmasını engellemiştir (Seyidoğlu, 2013, s.658).

Bu dönemde dolaysız yabancı sermaye girişlerini artırmaya yönelik yeni bir yöntem olarak “yap-işlet-devret” modelinden de yararlanılmaya başlanmış, bu yöntemle özellikle altyapı yatırımları ve temel hizmetler alanında bazı projeler gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Aliğa Termik Santrali, Ankara Metrosu, Atatürk Hava Limanı, Dünya Ticaret Merkezi gibi projeler bunlar arasındadır (Seyidoğlu, 2013, s.658).

Tablo 3-2. Türkiye'ye DYSY Giriş (Fili Giriş) (1980-2003)

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE (MİLYON ABD \$)	YATIRIM BELGELERİNİN TOP.YAT. TUTARI (MİLYAR TL)	YABANCI SERMAYELİ FİRMA SAYISI (KÜMÜLATİF)(**)	FİRMALARIN TOPLAM SERMAYESİ (MİLYAR TL - KÜMÜLATİF)	FİLİ GİRİŞ (MİLYON \$)
1980	97,00	76,87	78	28.390	35
1981	337,51	72,16	109	47.400	141
1982	167,00	218,14	147	100.196	103
1983	102,74	199,22	166	147.109	87
1984	271,36	312,28	235	254.775	162
1985	234,49	1.168,16	408	464.981	158
1986	364,00	3.099,74	619	707.164	170
1987	655,24	3.179,53	836	960.035	239
1988	820,52	5.468,27	1.172	1.597.103	488
1989	1.511,94	9.507,35	1.525	4.847.832	855
1990	1.861,16	18.249,28	1.856	7.943.775	1.005
1991	1.967,26	15.893,98	2.123	13.101.036	1.041
1992	1.819,96	17.976,36	2.330	23.441.214	1.242
1993	2.063,39	70.136,27	2.554	36.737.050	1.016
1994	1.477,61	37.202,36	2.830	62.449.964	830
1995	2.938,32	328.447,82	3.161	113.013.790	1.127
1996	3.835,97	1.250.652,13	3.582	235.971.182	964
1997	1.678,21	624.461,10	4.068	458.968.459	1.032
1998	1.646,44	1.016.653,54	4.533	823.560.554	976
1999	1.699,57	1.599.520,36	4.950	1.446.503	817
2000	3.477,42	7.883.004,85	5.328	3.063.464	1.719
2001	2.725,28	2.568.750,00	5.841	6.184.411	3.288
2002	2.242,92	1.535.599,00	6.280	10.092.737	590
2003(*)	1.207,99	2.161.400,68	6.511	12.605.285	150(***)
TOPLAM	35.203,30	19.151.249	---	---	18.085

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

(*) Haziran ayı itibari ile (***) Birikimli (***) Ocak-Mayıs ayı itibari ile

Açıklama : 17.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermayeli şirketlerin ve şubelerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin izin sistemi kaldırılmış olduğundan izine dayalı istatistikler bu tarihten sonra yayımlanmamaktadır.

Tablo 3-2'de görüldüğü üzere 1980 sonrası dönemde DYSY konusunda yapılan mevzuat değişiklikleri, yabancı yatırımlarda hiç görülmediği kadar artışlara yol açmıştır. Bu teşviklere rağmen, demokrasinin bir süre askıya alınmış olması

nedeniyle DYSY yeteri kadar artmamış, ancak 1983 genel seçimler sonrası demokratik seçimler sonucu yeni hükümetin iktidara gelmesiyle yabancı yatırımlarda artış görülmüştür (Güven, 2008, s.79).

1980'li yıllarda doğrudan yabancı yatırımlar daha çok gelişmiş ekonomiler arasında şekillenirken, 1990'lı yıllardan sonra gelişmekte olan ekonomilere yönelmiş, portföy yatırımları ve yabancı doğrudan yatırımlar önemli ölçüde artış göstermiştir. Türkiye ekonomisi de, bir gelişmekte olan ekonomi olarak, 1990'lı yılların başında, artmaya başlayan yabancı yatırımlardan payını almıştır (Bozkurt, 2009, s.72).

Türkiye'ye, 1990'lı yıllarda gelen yıllık DYSY miktarı, ortalama 1 milyar dolar civarında olmakla birlikte küresel doğrudan yatırım girişleri içindeki payı düşük seviyelerde seyretmiştir (Tarı ve Bıdırdı, 2009, s.254). DYSY girişi, 1994 ekonomik krizinin, 1997 yılında Güneydoğu Asya'da başlayan ve 1998'de Rusya'da patlak veren ve küresel boyut kazanan finansal krizin etkisiyle düşme eğilimi göstermiştir. 1999'da yaşanan Marmara Depremi, Türkiye'nin en önemli sanayi bölgesini vurmuş ve DYSY daha da gerilemiştir. 1999 yılı sonunda IMF ile Stand-By anlaşmasının imzalanması ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının hayata geçirilmeye başlanması, enflasyon ve faiz oranlarını düşürmede izlenen politikaların başarılı sonuçlarının alınması, 2000 yılındaki GSM ihalesinin başarılı bir biçimde sonuçlandırılması 2001'de Cumhuriyet tarihinin en büyük yabancı sermaye girişinin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak 2001 krizi 2002 yılındaki girişleri azaltmıştır. 2002'de genel seçimler sonucu iki partili meclis ve tek partili güçlü hükümetin iktidara gelmesi siyasi istikrarın oluşmasını sağlamıştır. Hükümetin Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde göstermiş olduğu performans ve almış olduğu yol yabancı yatırımcıların dikkatini bir kez daha Türkiye üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır. 2003 ve izleyen yıllarda Türkiye'ye giren DYSY miktarı kısa süre önce hayal edilmesi mümkün olmayan rakamlara ulaşmıştır. Dünya finans piyasalarında, türev piyasalarda kredi imkanının genişlemesi ile bollaşan kredilerin de DYSY'deki artışta önemli etkisi olmuştur (Güven, 2008, s.79).

Tablo 3-3.Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)(Milyon \$)

Yıllar	Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Toplam (Net)	Uluslararası Doğrudan Sermaye	Sermaye (Net)	Giriş	Çıkış	Diğer Sermaye*	Gayrimenkul (Net)
2003	1.752	754	737	745	-8	17	998
2004	2.785	1.442	1.092	1.190	-98	350	1.343
2005	10.031	8.190	8.134	8.535	-401	56	1.841
2006	20.185	17.263	16.982	17.639	-657	281	2.922
2007	22.047	19.121	18.394	19.137	-743	727	2.926
2008	18.269	15.332	14.698	14.733	-35	634	2.937
2009	7.597	5.777	5.630	5.694	-64	147	1.820
2010	9.086	6.592	6.221	6.256	-35	371	2.494
2011	16.136	14.123	14.146	16.137	-1.991	-23	2.013
2012	13.283	10.647	10.126	10.759	-633	521	2.636
2013	12.357	9.308	9.298	9.866	-568	10	3.049
2014	12.143	7.822	8.445	8.699	-254	-623	4.321

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı web sitesinden alınan veriler derlenmiştir.

* Uluslararası Sermayeli Firmaların Yabancı Ortaklarından Aldıkları Kredi

2006 yılında Türkiye'ye yapılan DYSY miktarı rekor düzeyde artış göstermiştir. Türkiye'deki yabancı yatırımcılar, özelleştirme ve banka birleşmelerini kısa vadede kâr elde edilen, verimli alanlar olarak gördüğü için ağırlıklı olarak yatırım tercihlerini de bu yönde kullanmışlardır (Aydemir, Arslan ve Uncu, 2012, s.83).

2008 yılında başlayan küresel krizin ortaya çıkardığı güven bunalımı, ülkeler arası sermaye akımlarını olumsuz etkilemiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye girişleri 2008 ve 2009 yıllarında azalmıştır. Türkiye'de de 2008 yılından itibaren DYSY girişleri düşme eğilimine girmiştir (Susam ve Oktayer, 2012, s.194).

2008 yılında Çek Cumhuriyeti menşeli Avrupa'nın yedinci büyük enerji şirketi CEZ'in, Akenerji'nin %37,4 oranında hissesini satın almasına istinaden ödenen 386 milyon dolarlık tutar 2009 yılındaki en büyük uluslararası doğrudan yatırım

girişimidir. Eczacıbaşı-Zentiva Sağlık ve Eczacıbaşı-Zentiva Kimyasal Ürünleri ile İzmit Gaz Dağıtım hisselerinin satışları diğer büyük girişim olmuştur.

2010 ve 2011 yıllarında ise toparlanma gösteren DYSY'ler, 2012 yılında bu defa başta AB ülkeleri kaynaklı olmak üzere birçok ülkede yaşanan belirsizlikler ve makroekonomik dalgalanmalara yönelik endişeler nedeniyle bir önceki yıla göre gerileme göstermiştir (Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2012, s.1). Türkiye'de de 2012 yılından başlayan düşme eğilimi 2013 ve 2014 yıllarında da devam etmiştir.

Anadolu Efes'in hisselerinin %24'ünün 1,9 milyar doları karşılığında İngiltere menşeli SAB Miller'a satışı, TAV Havalimanları Holding'in hisselerinin %38'inin Fransa menşeli Aeroports de Paris'e 1,1 milyar dolar bedelle devredilmesi, Acıbadem Sağlık Hizmetleri'nin hisselerinin %75'inin yaklaşık 400 milyon dolar bedelle Malezya menşeli Integrated Healthcare Holdings'e devredilmesi, Polimer Kauçuk Sanayi ve Pazarlama A.Ş.'nin hisselerinin bir kısmının Eaton Corporation'a 371 milyon dolar karşılığında satışı, Mustafa Nevzat İlaç Sanayi'nin hisselerinin %99'unun Amgen şirketine 700 milyon dolar karşılığında satılması ve Eurobank Tekfen'in hisselerinin bir kısmının 192 milyon dolar bedelle Kuveyt menşeli Burgan Bank'a satışı 2012 yılının en önemli sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleridir (Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2012, s.17-18).

Türkiye'nin DYSY girişleri açısından dünyadaki durumuna baktığımızda, 2013 yılı rakamlarına göre 22.sırada olduğu ve %0,9 pay aldığı, gelişmekte olan ülkelere yapılan DYSY girişlerinde ise 11.sırada ve aldığı payın %1,7 olduğu görülmektedir. En fazla DYSY stoğu olan ülkeler sıralamasında ise 33. sırada yer almaktadır (UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2014).

Tablo 3-4. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı

(Milyon \$)

Sektörler	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	48	81	32	43	47	61
Madencilik ve Taşocakçılığı	89	136	146	213	242	449
İmalat Sanayii	1.640	924	3.597	4.343	2.207	2.891
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	219	124	650	2.201	400	557
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	78	94	148	376	60	139
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	336	120	348	579	272	495
<i>Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	220	64	76	32	5	4
<i>Elektrikli Optik Aletler İmalatı</i>	59	177	464	143	607	918
<i>Motorlu Kara Taşıtı , Römork ve Yarı-Römork İmalatı</i>	224	38	93	121	97	124
<i>Diğer İmalat</i>	504	307	1.818	891	766	654
Elektrik, Gaz ve Su	2.158	1.827	4.295	924	2.370	1.326
İnşaat	209	310	301	1.427	178	232
Toptan ve Perakende Ticaret,	389	435	709	221	377	1.165
Oteller ve Lokantalar	55	113	122	16	59	20
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	230	183	222	130	300	136
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	817	1.621	5.883	2.084	3.415	1.535
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	210	241	300	173	128	227
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	105	112	232	546	106	200
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	316	273	298	639	437	457
Toplam	6.266	6.256	16.137	10.759	9.866	8.699

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

DYSY girişlerinin 2009-2014 yılları arasında sektörlere göre dağılımına bakıldığında, yıllar itibariyle sıralama değişiyor olsa da ilk üç sırayı; “imalat sanayi”, “mali aracı kuruluşların faaliyetleri” ve “elektrik, gaz ve su” sektörünün paylaştığı görülmektedir. Bununla birlikte 2012 yılında “inşaat” sektörünün 1.427 milyon dolar, 2014 yılında ise “toptan ve perakende ticaret” sektörünün 1.165 milyon dolar ile büyük bir sıçrama yaşandığı göze çarpmaktadır.

Tablo 3-5. Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı (2013-2014)

Sektörler	2013	2014	(Şirket Sayısı)
			(1954-2014) Genel Toplam
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	39	63	627
Madencilik ve Taşocakçılığı	23	10	684
İmalat Sanayii	317	311	5.688
<i>Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı</i>	16	9	547
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	17	30	533
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	37	46	645
<i>Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	27	28	482
<i>Motorlu Kara Taşıtı , Römork, Yarı-Römork İm.</i>	10	9	278
<i>Diğer İmalat</i>	210	189	3.203
Elektrik, Gaz ve Su	147	124	1.094
İnşaat	311	299	3.702
Toptan ve Perakende Ticaret,	1.630	1.906	14.595
Oteller ve Lokantalar	83	88	2.061
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	394	432	3.947
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	25	12	386
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	639	586	6.653
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	173	188	2.091
Toplam	3.781	4.019	41.528

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Uluslararası sermayeli şirketlerin 1954-2014 tarihleri arasında sayılarının sektörlere göre dağılımına bakıldığında; 41.528 adet uluslararası sermayeli şirketin 14.595 adedinin toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyet göstererek önemli bir paya sahip olduğu, 6.653 adet ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetlerinin, 5.688 adet ile ise imalat sanayinin toptan ve perakende ticaret sektörünü takip ettiği görülmektedir. İmalat sanayinde faaliyette bulunan uluslararası sermayeli şirketlerde kimyasal madde ve ürünleri imalatı birinci sırada yer alırken, bunu gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı ve tekstil ürünleri imalatı izlemektedir. 2014 yılında ise yine ilk iki sırayı 1.906 şirket ile toptan ve perakende ticaret ve 586 şirket ile gayrimenkul

kiralama ve iş faaliyetleri paylaşırken 432 şirket ile ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 3-6. Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı

(Şirket Sayısı)				
Yıl	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1954-2008 (Birikimli)	14.936	3.622	495	19.053
2009	2.181	550	66	2.797
2010	2.658	522	81	3.261
2011	3.620	632	94	4.346
2012	3.614	575	82	4.271
2013	3.484	210	87	3.781
2014	3.770	186	63	4.019
Genel Toplam	34.263	6.297	968	41.528

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2014 yılı Aralık ayı sonu itibariyle 35.231 adet uluslararası sermayeli şirket ve şube kurulmuş olup, 6.297 adet yerli sermayeli şirkete de uluslararası sermaye iştiraki gerçekleşmiştir. Toplamda 41.528 adet uluslararası sermayeli şirket ülkemizde faaliyette bulunmaktadır.

**Tablo 3-7. Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı
(2013-2014)**

(Şirket Sayısı)

Ülkeler	2013	2014	(1954-2014)
			Genel Toplam
AB Ülkeleri	1.355	1.142	19.339
Almanya	417	338	6.036
Hollanda	161	123	2.440
İngiltere	163	118	2.768
İtalya	101	82	1.207
Diğer AB Ülkeleri	513	481	6.888
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	346	296	4.350
Afrika Ülkeleri	204	239	1.198
Kuzey Amerika	131	101	1.804
A.B.D.	102	82	1.507
Kanada	29	19	297
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	25	13	216
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.372	1.922	11.179
Diğer Asya	318	273	3.011
Çin Halk Cum.	72	82	650
Güney Kore Cum.	28	23	263
Diğer	218	168	2.098
Diğer Ülkeler	30	33	431
Toplam	3.781	4.019	41.528

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

41.528 adet uluslararası sermayeli şirketin ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise AB ülkeleri ortaklı girişim sayısının 19.339 adet ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. AB ülkeleri ortaklı uluslararası sermayeli şirketlerin içinde Almanya 6.036 adet şirket ile birinci sırayı alırken, onu İngiltere (2.768 adet) ve Hollanda (2.440 adet) izlemektedir.

Tablo 3-8. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon \$)						
Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014
AB Ülkeleri	4.942	4.737	11.495	7.303	5.272	5.512
<i>Almanya</i>	497	597	665	491	1.968	693
<i>Avusturya</i>	1.019	1.584	2.418	1.519	647	50
<i>Fransa</i>	617	623	999	86	217	280
<i>Hollanda</i>	717	486	1.425	1.381	918	2.017
<i>İngiltere</i>	350	245	906	2.044	300	1.046
<i>İtalya</i>	314	25	111	154	146	490
<i>Diğer AB Ülkeleri</i>	1.428	1.177	4.971	1.628	1.076	936
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	306	202	1.093	622	1.128	1.054
Afrika Ülkeleri	2	0	0	0	221	42
A.B.D.	260	323	1.403	439	326	325
Kanada	52	55	20	32	16	0
Orta -Güney Amerika ve Karayipler	19	6	62	20	1	0
Asya	673	928	2.055	2.337	2.899	1.766
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	361	473	1.558	1.593	2.286	1.231
<i>Körfez Ülkeleri</i>	209	388	195	940	880	425
<i>Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri</i>	78	45	1.359	653	1.406	788
Diğer Asya Ülkeleri	312	455	497	744	613	535
Diğer Ülkeler	12	5	9	6	3	0
Toplam	6.266	6.256	16.137	10.759	9.866	8.699

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 3-8’de ise 2009-2014 yılları arasında Türkiye’ye giren DYSY miktarının ülke gruplarına göre dağılımını görmek mümkün. 2014 yılında 8.699 milyon dolar DYSY girişinin 5.512 milyon dolarının AB ülkelerinden geldiği görülmektedir.

3.2. TÜRKİYE’YE YABANCI KAYNAK GİRİŞİNİN NEDENLERİ

Türkiye, dünyanın gelişmekte olan en büyük 20 pazarından biridir. Hem ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik altyapı olanakları, hem de insan kaynakları açısından, cazip koşullara sahiptir. Kolayca eğitilebilen niteliksiz işgücünün yanı sıra, çok iyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve ortaklık yapabilecek dinamik bir girişimci kesime sahiptir. İşgücü ve üretim faktörleri maliyetleri de diğer ülkelere göre nispi olarak daha ucuzdur (Aydemir, Arslan ve Uncu, 2012, s.79).

Bunun yanında Türkiye'nin ön plana çıkmasında, ülkenin ekonomik ve siyasi performansı, coğrafi konum ve geniş pazar imkânı gibi dinamiklerinin yanı sıra Ortadoğu, Kafkasya ve Avrupa Bölgesi için lojistik konumda olması da etkili olmuştur (Lebe ve Ersungur, 2011, s.323). Ayrıca, Bölgedeki diğer ülkelerde benzeri şirketleri almış olan bir yatırımcı Türkiye'deki şirketi de alarak bölgesel bir güç kurmayı planlayabilir (Susam ve Oktayer, 2012, s.191).

YASED'e (Uluslararası Yatırımcılar Derneği) göre;

1-Türkiye'nin büyük ve büyüyen iç piyasa yapısı,

2-Olgun ve dinamik özel sektör

3-Bölgedeki öncü rolü,

3-Serbest ve güvenli yatırım ortamı,

4-Kalifiye ve düşük maliyetli işgücü,

5-AB ülkeleriyle Gümrük Birliği üyeliği,

6-Gelişmiş altyapısı,

7-Kurumsal ekonomi

8-Rekabetçi vergi sistemi

ülkeyi yabancı sermaye için çekici hale getiren unsurlardır.

Candemir (2006)'in yaptığı anket çalışmasının sonuçlarına göre, yabancı yatırımcıların Türkiye'ye yatırım yapmalarını belirleyici faktörler;

1. Türkiye'nin pazar olarak çekici olması
2. Kalifiye işgücünün kolay temini
3. Diğer pazarlara coğrafi yakınlık
4. İşgücü maliyetinin düşük olması
5. Yan sanayinin yeterince gelişmiş olması
6. Girdi maliyetlerinin düşük olması

7. Devlet teşvikleri

olarak sıralanmıştır.

Çak (2008) tarafından Türkiye'yi DYSY için cazip hale getiren faktörlerin neler olduğu ve bunların önem dereceleri ile ilgili 300 firma, 150 akademisyen ve 50 bürokratla yapılan anket araştırması sonuçlarına göre söz konusu sıralama; makroekonomik ortam, politik ve kurumsal ortam, yatırım yeri avantajları, vergisel avantajlar ve endüstriyel ortam olarak gerçekleşmiştir.

Oktayer, Susam ve Çak (2008) tarafından hazırlanan ve Türkiye'de yerli ve yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını belirleyen faktörlerin araştırıldığı çalışmada, İstanbul'da faaliyet gösteren 840 yerli ve yabancı firmanın anket değerlendirmelerine göre; yatırımcıların yatırım kararlarını belirlemede en önem verdikleri husus ekonomik faktörler olarak belirlenmiş ve faktörler önem sırasına göre şu şekilde sıralanmıştır; 1.Ekonomik faktörler (%17,7) 2.Sektörel faktörler (%17,5) 3.Pazar payına ilişkin faktörler (%17,3) 4.Vergisel faktörler (%14,8) 5.Siyasi faktörler (%12,7) 6.Yasal çerçeve ve düzenlemeler (%12) 7.Bürokratik faktörler (%8). Dördüncü sırada yer alan vergisel faktörlerin belirleyicileri arasında ise genel vergi indirimleri %30,4'lük payla yatırımcılar tarafından birinci sıraya konulmuştur. Vergi muafiyetleri ikinci sırada yer alırken, Türk vergi sisteminin yapısı üçüncü sırada, vergi rekabeti için uygulanan diğer politikalar dördüncü sırada yer almıştır (Susam ve Oktayer, 2012, s.196).

Vergil ve Çeştepe (2006) tarafından Türkiye için yapılan çalışmanın sonuçlarına göre ise dışa açıklık ve doğrudan yabancı yatırım akımları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, çalışmada ekonomik istikrarsızlığın Türkiye'ye gelen DYSY'yi olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Eryiğit ve Eryiğit (2007), 1996-2006 döneminde 17 ülkeden (ABD, Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Lüksemburg, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Kanada, Yunanistan) Türkiye'ye gelen DYSY üzerindeki etkileri belirlemeye çalışmıştır. Analiz sonuçlarına göre; işgücü ücretleri, döviz kuru, faiz oranı ve ülkeler arasındaki mesafe Türkiye'ye gelen DYSY miktarını negatif yönde; bütçe açığı, çalışan nüfus miktarı ve ülkelerin GSMH oranları ise DYSY miktarını pozitif yönde etkilemektedir (Lebe ve Ersungur, 2011, s.327-328).

3.3.TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA YÖNELİK UYGULANAN TEŞVİKLER VE VERGİ REKABETİ

3.3.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Düzenlemeler

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Amerikan Dış Ekonomik Politika Komisyonu Başkanı Randall yönetiminde hazırlanan ve 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, ülkemizde yatırım teşvik politikalarına ait önemli bir yasal düzenleme olmuştur (Yılmaz, Çak ve Şeker, 2008, s.84).

17 Haziran 2003’de ise 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiş ve 6224 sayılı Kanunun yerini almıştır. 1954’den 2003’e gelinceye kadar, yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak gösterilen reform çabalarına rağmen, bu süreçte ortaya çıkan kavram ve uygulama farklılıklarını gidermedeki ve yatırımcıların haklarını uluslararası standartlarda korumadaki eksiklik, bu Kanununun çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. Dünyanın en liberal mevzuatlarından biri olarak kabul edilen söz konusu Kanunun çıkarılmasından sonra Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli şirket sayısında büyük artış görülmüştür (Güven, 2008, s.80-81).

4875 sayılı Kanun ile yabancı yatırımcıya eskiden olduğundan daha avantajlı hak ve imkanlar sağlamak, yabancı yatırımcının yerli yatırımcıdan farkını en aza indirmek, yabancı yatırımcının başvurması gereken bürokratik prosedürü azaltmak suretiyle nihai olarak yabancı yatırımcıyı Türkiye’de yatırım yapmaya özendirmek ve teşvik etmek amaçlanmıştır. Söz konusu Kanun iki temel değişiklik getirmiştir. Bunlardan ilki, DYSY için Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nda yer alan izin ve onay sisteminden vazgeçilerek bunun yerine bilgilendirme sistemine geçilmiştir. İkinci olarak, yatırım ve yatırımcı tanımlarının kapsamı genişletilmiş ve uluslararası standartlardaki tanımlara uyulmuştur (Demir Gökyayla ve Süral, 2004, s.136).

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun 17.06.2003 tarihinde yürürlüğe girmesinden hemen sonra, 20.08.2003 tarihinde Kanunun uygulama şeklini gösteren “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği” ve 29.08.2003 tarihinde de yabancı yatırımlarda istihdam edilecek yabancı uyruklu kilit personelin çalışma izinleri hakkında “Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir (Yılmaz, 2006, s.175).

DYSY'yi artırmaya yönelik bir takım faaliyetler de söz konusudur. Bu çalışmalara aşağıda yer verilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2012, s.63-72):

- Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK)

2001 yılında Bakanlar Kurulu Prensipl Kararı ile kabul edilen “Türkiye’de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı” çerçevesinde yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

- Yatırım Danışma Konseyi (YDK)

YDK, yatırımların önündeki engellerin azaltılması, Türkiye’nin uluslararası alanda yatırım yeri olarak imajının güçlendirilmesi ve yatırım ortamının iyileştirilmesi alanında hükümet tarafından yapılan çalışmalara uluslararası bir bakış açısı kazandırılması amacıyla Türk Hükümeti ve Dünya Bankası işbirliğiyle ve dünyanın önde gelen ÇUŞ yöneticilerinin katılımıyla oluşturulan bir platformdur.

YDK, 2004 yılından bu yana yıllık olarak toplanmakta ve her toplantı sonunda tüm YDK üyelerinin imza koydukları sonuç bildirimleri kamuoyuna duyurulmaktadır. Bu bildirimlerde yer alan YDK tavsiyeleri, YOİKK çalışmalarına girdi sağlayan ve gündem oluşturulmasına katkıda bulunan etkenler arasında öncelikli konumdadır.

- Türkiye Tecrübe Paylaşım Programı

Türkiye’nin yatırım ortamının iyileştirilmesi alanında elde ettiği kurumsal bilgi birikimini, talep eden ülkelerle paylaşmak amacıyla 2008 yılında oluşturulmuştur.

- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları (YKTK)

Türkiye’nin yatırım ilişkilerinin yoğun olduğu veya bu ilişkilerin gelişmesine yönelik potansiyele sahip olduğu düşünülen ülkelerde imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmalarının temel amacı, taraf ülkeler arasında ekonomik işbirliğini, sermaye ve teknoloji akımını artırmak, yatırımlar için elverişli koşullar oluşturmak ve karşılıklı yatırımların ev sahibi ülkelerin hukuk düzeni içinde tabi olacağı muamelenin sınırlarını tespit etmektir.

2012 yılı itibariyle Türkiye'nin 88 ülkeyle imzalamış olduğu YKTK Anlaşmaları uluslararası yatırımcılar açısından kritik bir öneme sahip olmakla birlikte, kar transferlerinin güvence altına alınması, ev sahibi devletçe yapılması muhtemel kamulaştırma işlemlerinin şartlarının belirlenmesi ve yatırımcı ile ev sahibi devlet arasında ortaya çıkacak uyuşmazlık durumunda uluslararası tahkime başvurulması gibi "olmazsa olmaz" hükümler içermektedir.

3.3.2. Türkiye'de Vergi Rekabetine İlişkin Düzenlemeler

3.3.2.1. 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

10/06/1949 tarih ve 7229 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, altmış yıla yakın bir süre yürürlükte kaldıktan sonra yerini 21/06/2006 tarih ve 26205 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'na bırakmıştır. Bu Kanun ile birlikte kurumlar vergisi oranı %20'ye düşürülmüş ve bu indirim Türkiye'yi OECD üyesi ülkeler içerisinde kurumlar vergisi oranının en düşük olduğu on ülke arasına sokmuştur (Çelikkaya, 2010, s.38). Ayrıca, yeni Kanunla vergi sistemimize transfer fiyatlandırması suretiyle örtülü kazanç dağıtımı, kontrol edilen yabancı kurum kazançlarının vergilendirilmesi, vergi cennetlerine ilişkin yeni düzenlemeler getirilerek örtülü sermaye kavramı yeniden düzenlenmiş ve objektif kriterlere bağlanmıştır (Ekinci, 2007, s.289).

3.3.2.1.1. Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazancı

5520 sayılı yeni Kurumlar Vergisi Kanunu ile vergi sistemimize dahil edilen yeniliklerden biri kontrol edilen yabancı kurumlara ilişkin düzenlemelerdir. Vergi rekabetini bozucu davranışları önlemek amacıyla yapılan bu düzenleme, aynı zamanda vergi güvenlik müessesesidir. Bu düzenlemeye göre; tam mükellef gerçek kişi ve kurumların doğrudan veya dolaylı olarak ayrı ayrı ya da birlikte sermayesinin veya kar payının ya da oy kullanma hakkının en az % 50 sine sahip olmak suretiyle kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin kurum kazançları, dağıtılsın veya dağıtılsın;

a) İştirakin toplam gayrisafi hasılatının %25 veya fazlasının faaliyet ile orantılı sermaye, organizasyon ve eleman istihdamı suretiyle yürütülen ticari, zirai veya serbest meslek faaliyeti dışındaki faiz, kar payı, kira, lisans ücreti, menkul kıymet satış geliri gibi pasif nitelikli gelirlerinden oluşması,

b) Yurt dışındaki iştirakin ticari bilanço karı üzerinden % 10'dan az oranda gelir ve kurumlar vergisi benzeri vergi yükü taşıması,

c) Yurt dışında kurulu iştirakin ilgili yıldaki toplam gayrisafi hasılatının 100.000 YTL karşılığı yabancı parayı geçmesi, şartlarının birlikte gerçekleşmesi halinde, Türkiye'de kurumlar vergisine tabi olacaktır (Ekinci, 2007, s.289).

Vergi sistemimizde vergi kayıp ve kaçığına yol açan ve vergiden kaçınmada kullanılabilen bu yerlerdeki iştiraklere ilişkin işlemlerin düzenlenmesi amacıyla kontrol edilen yabancı kurum uygulaması vergi mevzuatımız kapsamına alınmıştır. Bu düzenleme ile uluslararası vergi uygulamalarındaki gelişmelere paralel olarak ticari ve sinai mahiyette olmayan yatırımlarını yurt dışında düşük vergi oranlı ülkelere yönlendiren mükellefler ile Türkiye'de yatırım yapan mükellefler arasındaki vergi eşitsizliğinin giderilmesi amaçlanmaktadır (Sariaslan, 2010, s.345).

3.3.2.1.2. Transfer Fiyatlandırması

5520 sayılı Kanun ile Türkiye'de uzun yıllardır uygulanan "örtülü kazanç ve sermaye dağıtımı" müessesesi yerine, "transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı" başlıklı, uluslararası normlara uygun yeni bir düzenleme getirilmiştir. Getirilen bu düzenleme ile mevcut örtülü kazanç dağıtım sistemi uygulamadaki birçok eksik ve yanlışlığı giderilmiş ve bu sistemin çeşitli belirsizliklerinin mükellef ve mali idare arasında yıllarca yarattığı ihtilaflara son vermeye çalışılmıştır. Yeni düzenleme ile kazanç dağıtımının daha objektif kurallara bağlanması, emsal fiyatların belirlenmesi konusunda mükellefe Maliye Bakanlığı ile anlaşma yapma hakkının tanınması, ispat yükümlülüğünün mükellefe devredilmesi gibi yenilikler getirilmiştir (Çak, 2008, s.84).

Kanunda söz konusu düzenlemenin amacı, "ilişkili kişilerle, mal veya hizmet alım ya da satımında bulunan gerçek kişi ve kurumların gelirlerinin tam ve doğru

olarak beyan edilmesini sağlamak ve transfer fiyatlandırması yoluyla vergi matrahının aşındırılmasına engel olmak” şeklinde tanımlanmıştır. Transfer fiyatlandırmasına ilişkin olarak sistemimize getirilen düzenlemeler yabancı yatırımların ülkeye çekilmesinde doğrudan bir teşvik niteliği taşımasa da, söz konusu düzenlemenin yarattığı etkiler, dolaylı yoldan yabancı yatırımların teşvikini destekler niteliktedir. Özellikle uluslararası yatırımcılar açısından yatırım yeri kararının alınmasında, gidilecek ülkede OECD normlarının benimsenmiş olması son derecede büyük bir önem taşımaktadır. Uluslararası düzeydeki normların benimsenmiş olması yatırımcılar açısından “öngörülebilir” ve “objektif” bir vergi ortamı yaratmak suretiyle büyük bir güven unsuru teşkil etmekte ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Susam ve Oktayer, 2012, s.186).

3.3.2.1.3. Vergi Cennetlerine Yapılan Ödemelerde Stopaj Uygulaması

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile vergi sistemimize getirilen bir diğer yenilik ise vergi cennetleri ile mücadeleye yönelik düzenlemedir. Yapılan bu düzenlemenin amacı, zararlı vergi rekabeti uygulayan ülkelerin Türkiye’de vergi matrahının azaltılması amacıyla kullanılmasının engellenmesi, bu ülkelerde yerleşik kurumlara çeşitli adlar altında yapılacak ödemelerle vergiye tabi kazancın aşındırılmasının önüne geçilmesidir. Bu düzenleme ile zararlı vergi rekabeti yaratan ülkelerde yapılan işlemlerin vergilendirilmesi sağlanmakta, vergi matrahının azaltılması, sermaye kaçışı ve kara paranın aklanması önlenmektedir (Sarıaslan, 2010, s.347).

Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 30. maddesinin yedinci bendine göre “Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Bakanlar Kurulunca ilan edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu nitelikteki ülkelerde bulunan iş yerleri dahil) nakden veya hesaben yapılan veya tahakkuk ettirilen her türlü ödemeler üzerinden, bu ödemelerin verginin konusuna girip girmediğine veya ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın % 30 oranında vergi kesintisi yapılır” denilmek suretiyle vergi

cennetlerine yönelik yapılan ödemelerden söz konusu oranda kesinti yapılacağı hüküm altına alınmıştır (Öz ve Yaraşır, 2009, s.33).

3.3.2.2. İndirimli Kurumlar Vergisi Uygulaması

Ülkemizde uzun yıllar uygulama alanı bulan yatırım indirimi müessesesi 5479 sayılı Kanunla 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Yerli yatırımcılar açısından olduğu kadar yabancı yatırımcılar açısından da önem taşıyan yatırım indirimi uygulamasının kaldırılması önemli ölçüde eleştirilmiş ve hatta 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile vergi oranlarında yapılan indirimin, söz konusu eksiklik nedeniyle istenen başarıyı gösteremeyeceği ifade edilmiştir. 2006 yılında kaldırılan yatırım indirimi müessesesi, 28.02.2009 tarihinde yürürlüğe giren 5838 sayılı Kanunla Kurumlar Vergisi Kanununun 32/A maddesine eklenen “İndirimli Kurumlar Vergisi” başlığı ile yeniden getirilmiştir. İndirimli Kurumlar Vergisi müessesesi, bir anlamda yatırım indirimi istisnasının yeni bir versiyonudur. Her şeyden önce yeni müessese, artık bir istisnayı ifade etmemekte, sadece bazı kazançların normale göre daha az oranda vergilendirilmesini hedeflemektedir. Maddede, yatırımın devletçe bu şekilde karşılanacak kısmı “yatırıma katkı tutarı olarak belirlenmiş ve adlandırılmıştır. Bu katkı tutarı ise yatırımcıya, vergi oranındaki indirim yolu ile “tahsilinden vazgeçilmiş vergi” şeklinde yansımaktadır. Bu müessese, iyi denetlenmesi, yatırım indirimi uygulamasında yapılan yanlış ve eksik uygulamaların tekrarlanmaması, suistimale açık noktaların iyi tespit edilerek amaca ve yatırıma hizmet eden bir uygulamanın sağlanması şartı ile vergi rekabeti açısından olumlu katkıları olabilecek bir teşvik aracı olarak değerlendirilmektedir (Susam ve Oktayer, 2012, s.182-184).

3.3.2.3. Serbest Bölgeler

Türkiye’de Serbest Bölge (SB) olgusu ancak ihracata yönelik politikaların izlenmeye başladığı 24 Ocak 1980 kararlarından sonra uygulama alanı bulabilmiştir. Dünyadaki başarılı deneyimlerden hareketle, bu tür bölgelerin yabancı yatırımcıları çekeceği ve ihracata katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Çeşitli tartışmaların ardından 1987 yılından sonra uluslararası deniz yolları üzerinde olan Mersin ve

Antalya'da birer SB oluşturulmuş, ardından İzmir (Ege) ve İstanbul (Hava Limanı) SB'leri faaliyete geçmiştir. 1990'lı yıllarda hızla artan SB sayısı günümüzde 20'nin üzerine çıkmıştır. Sektörel bazda kurulan İstanbul-Tuzla Deri SB'sinin yanı sıra, Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi gibi farklı alanlarda da SB'ler oluşturulmuştur. (Öztürk, 2004, s.112-113)

3.3.2.4. Vergi Tatili

Türk vergi sisteminde vergi tatili uygulamaları sınırlıdır. Ülkemizde sadece eğitim alanında bu uygulamaya yer verilmiş olup 01.01.2004 tarihinden itibaren faaliyete başlayan özel okulların işletilmesinden elde edilen kazançlar 5 vergilendirme dönemi boyunca gelir ve kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. İstisna, ticari kazanç mükelleflerinin 625 sayılı Kanun kapsamında işlettikleri okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okullarından elde ettikleri kazançlara uygulanmaktadır (Susam ve Oktayer, 2012, s.186).

3.3.3. Türkiye'nin Zararlı Vergi Rekabeti Olarak Kabul Edilen Uygulamaları

OECD Kriterleri açısından üye ülke olarak Türkiye, OECD'nin 1998 yılında başlattığı "Zarar Verici Vergi Uygulamaları Forumu"na aktif olarak katılmıştır. OECD'nin zarar verici vergi rekabeti çalışmaları kapsamında yayımlanan 2000 yılı Raporunda üye ülkelerde yer alan tercihli rejimler arasında Türkiye'den iki rejim yer almıştır. Bunlar, İstanbul Kıyı Bankacılığı ile serbest bölge rejimleridir (Öz, 2012, s.114). Türkiye'nin bu konuda yaptığı çalışmalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Armağan ve İçmen, 2012, s.153):

- **İstanbul Kıyı Bankacılığı Rejimi;** Türkiye'de kıyı bankacılığına ilişkin düzenlemeler Serbest Bölgeler mevzuatı çerçevesinde yapılmıştır. Türkiye'de hiçbir kıyı bankası kurulamamıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'de kıyı bankacılığına ilişkin düzenlemeler yapılırken körfez krizinin başlaması ve ilgili mevzuatın kanun şeklinde değil de bakanlar kurulu kararıyla düzenlenmesidir. Bu anlamda OECD'nin 2000raporunda tasfiye edilmesi gereken rejim olarak gösterilen İstanbul Kıyı Bankacılığı rejimi hiç

başlamadan bitmiştir. Nitekim OECD'nin 2004 ve 2006 ilerleme raporlarında yayınlanan listede Türkiye'de kıyı bankacılığı başlığı tamamen kaldırılmıştır.

- **Serbest Bölge Uygulaması;** Türkiye, OECD'nin 2000 raporunda zarar verici vergi uygulaması yapan ülkeler kapsamında nitelendirildikten sonra, serbest bölgelerinin mevzuatında değişikliğe gitmiştir. Yapılan çalışmalar sonunda, 6 Şubat 2004 tarih ve 25365 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5084 sayılı kanunla yapılan değişiklikler sonucu, serbest bölgelerde Türk Vergi Kanunlarının geçerli olması sağlanmış, bu bölgelerdeki kullanıcılara sağlanan sınırsız ve süresiz vergi muafiyeti kaldırılmıştır. Serbest bölgelerdeki vergi muafiyetleri hakkında yapılan bu değişiklik sonuç vermiş ve OECD Türkiye'deki serbest bölgeleri tekrar inceleyerek 2006 yılı İlerleme Raporu'nda bu uygulamanın zararlı olmadığı sonucuna varmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

4.1-ANALİZDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER VE VERİLER

Bu bölümde, Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye girişlerinde (DYSG) önem taşıyan faktörlerin etkileri, seçilmiş değişkenler ile 1987-2010 yılları arasındaki dönem için tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizin bu dönemi kapsamamasının nedeni ise veri setinin ancak bu dönem açısından sağlıklı bir biçimde elde edilebilmesidir. Bu çalışma yapılırken teorik olarak ÇUŞ’ların yatırım kararlarında belirleyici olan faktörlerden piyasa genişliği (GSYİH), dış ticaret hacmi, özelleştirme gelirleri, enflasyon (Tüketici Fiyat Endeksi), reel döviz kuru, kurumlar vergisi oranı ve faiz (İnterbank para piyasası faiz oranı) kullanılmıştır. Söz konusu değişkenler, DYSG ile ilgili teorilere ve daha önce yapılmış ekonometrik çalışmalara uygun olarak seçilmiştir. Değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 4-1’de verilmektedir.

Tablo 4-1. Ekonometrik Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanımı ve Kaynağı

Değişken	Açıklama	Birim	Kaynak	Açıklama
DYSG	Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi	Milyon USD	Ekonomi Bakanlığı web sitesi	
RDK	Reel Döviz Kuru		Kalkınma Bakanlığı	1987=100
DTH	Dış Ticaret Hacmi	Milyon USD	Türkiye İstatistik Kurumu	
OG	Özelleştirme Gelirleri	Milyon USD	T.C. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	
TUFE	Tüketici Fiyat Endeksi		IMF	2010=100
FAIZ	İnterbank Para Piyasası Faiz Oranları	Oran	Merkez Bankası, Takasbank	
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	Milyon USD	IMF	2005=100
KV	Kurumlar Vergisi Oranı	Oran	Kurumlar Vergisi Kanununda yer alan yasal orandır.	

Tablo 4-2’de ise değişkenlerin betimleyici istatistik değerleri yer almaktadır.

Tablo 4-2. Veri Seti İçin Temel Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

	Doğrudan Yabancı Sermaye Girişı (Milyon USD)	Reel Döviz Kuru (1987: 100)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon USD)	Özelleşt. Gelirleri (Milyon USD)	Tüketici Fiyat Endeksi (2010: 100)	İnterb. Para Piyasası Faiz Oranları (%)	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Milyon USD) (2005: 100)	Kur. Verg. Oranı (%)
	DYSG	RDK	DTH	OZ	TUFE	FAIZ	GSYIH	KV
Ortalama	3.798,25	140,55	112.486,60	1.738,29	30,43	54,21	378.569,69	31,67
Ortanca	1.036,50	132,47	72.814,32	511,00	10,00	52,90	365.380,99	30,00
En Büyük Değer	19.137,00	204,59	333.990,77	8.222,00	100,00	199,00	565.091,53	46,00
En Küçük Değer	239,00	98,02	24.347,86	1,00	0,01	5,79	241.396,49	20,00
Standart Sapma	5.594,79	32,62	96.084,10	2.507,86	35,71	42,14	103.338,34	10,13

4.2. AMPİRİK ANALİZ

Türkiye’ye DYSG’de etkili olan faktörleri belirlemek amacıyla oluşturulan veri setinin analizi için regresyon analizinden yararlanılmıştır. Regresyon analizi, birçok alanda veri analizi için başvurulan önemli bir istatistiksel teknik olup iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılır. Kısaca regresyon analizi, bağımlı bir değişken ile bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğu varsayılan bağımsız değişken(ler) arasındaki ilişkinin matematiksel bir model ile açıklanmasıdır.

Analizde “doğrudan yabancı sermaye girişı” bağımsız değişkeni, “tüketici fiyat endeksi”, “reel döviz kuru”, “dış ticaret hacmi”, “İnterbank para piyasası faiz oranları”, gayrisafi yurtiçi hasıla”, “kurumlar vergisi” ve “özelleştirme gelirleri” ise bağımlı değişkeni temsil etmektedir. Belirlenen dönem için elde edilen veriler “Eviews” paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye girişlerinde önem taşıyan faktörlerin etkilerini ölçmek üzere yapılan analiz tablo 4-3’de görülmektedir. Uygulanan ekonometrik yöntemin detayları ve sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Analiz edilecek söz konusu model şu şekildedir.

$$DYSG = \alpha_0 + \beta_1 RDK + \beta_2 DTH + \beta_3 OG + \beta_4 TUFE + \beta_5 FAIZ + \beta_6 GSYIH + \beta_7 KV + \epsilon_t$$

Uluslararası vergi rekabeti kavramı, her ne kadar yalnız kurumlar vergisinden ibaret değil ise de diğer vergisel teşviklerin değer olarak belirlenmesindeki güçlük nedeniyle söz konusu modelde vergi rekabetinin DYSY’ye etkisi, somut bir veri olan kurumlar vergisi oranları baz alınarak ölçülmüştür.

Tablo 4-3. Ekonometrik Modelin En Küçük Kareler Yöntemiyle Tahmini

Bağımlı Değişken: DYSG

DEĞİŞKENLER	Katsayılar	t
C	7414.008	0.4605
RDK	28.4995	0.2085
DTH	0.0523	1.5477
OG	1.2460**	2.9073
TUFE	-78.8436	-0.9947
FAIZ	-22.0117	-0.8498
GSYIH	-2.30E-08	-0.3720
KV	-106.1017	-0.4191
R-kare	0.8262	
Düzeltilmiş R-kare	0.7502	
Regresyon Standart hatası	2796.337	
F-istatistiği	10.8671	
F-istatistiğinin P değeri	0.0000	

** %5 İstatistiksel anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

$$DYSG = 7414.008 + 28.4995 RDK + 0.0522 DTH + 1,2460 OG$$

$$-78.8436 TUFE - 22.0117 FAIZ -2.30 GSYIH -106.1017 KV$$

Bağımlı değişkendeki değişmelerin bağımsız değişken veya değişkenler tarafından açıklanma oranını belirten katsayı olan belirlilik katsayısı (R^2) %82 olarak bulunmuştur. Buna göre; modelde yer alan bağımsız değişkenler, modelin dışında tutulmuş diğer değişkenler sabitken, DYSG bağımlı değişkenindeki değişmelerin %82'sini açıklamaktadır.

Elde edilen ampirik çalışma sonucuna göre reel döviz kuru, dış ticaret hacmi ve özelleştirme gelirlerinin doğrudan yabancı sermaye girişi üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Söz konusu bağımsız değişkenlerin artışı DYSG'deki artışı desteklemektedir. Ancak, sadece özelleştirme gelirleri değişkeni %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Literatürde de benzer şekilde DYSG ile özelleştirmeler arasında pozitif yönlü ilişki bulan çalışmalar mevcuttur. Christian Bellak ve Markus Leibrich'in (2005), Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri için (8 ülke) Panel Veri Yöntemi ile yaptıkları çalışma bunlardan bir tanesidir.

Yine, Bouoiyour (2003) 1960-2001 dönemi için Fas'ta doğrudan yabancı sermaye girişini belirleyen faktörleri incelemiştir. Söz konusu çalışmada, özelleştirme faaliyetlerinin DYSY'nin yapısı ve değişiminde etkili olduğu ortaya konulmuştur.

Özgür Şahan (2010) tarafından Türkiye'de 1987-2008 döneminde DYSY'nin belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan ve Johansen esbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmada ise kurumlar vergisi oranındaki değişimin, DYSY kararları üzerinde etkin bir faktör olmadığı, özelleştirme değişkeninin ise belirleyici faktörler arasında olmaya başladığı ortaya konulmuş olup bu sonuç da yapmış olduğumuz çalışmayı destekler niteliktedir.

SONUÇ

Doğrudan yabancı sermayeyi çekmek konusunda bazı ülkelerin diğerlerine göre çok daha başarılı oldukları bilinmektedir. Bu da kısmen yatırımcı şirketlerin hedefleri, kısmen de ev sahibi ülkelerin sahip olduğu özellikler ve yabancı yatırımları çekmek konusundaki çabaları ile açıklanabilmektedir.

Başka bir ülkeye yatırım yapan ÇUŞ'lar; hammadde kaynakları, şirket ünvanı ve sırlarının korunması, ulusal piyasalardaki yasal düzenleme ve kısıtlamalardan kurtulma, ithalatçı ülkenin koyduğu tarife ve kotalardan kaçınma, üretim faktörlerinde dikey ve yatay entegrasyon, yeni piyasalara girme, oligopolcü piyasa yapısı, şirketin marka ve ünvanından yararlanma ve müşterileri izleme gibi nedenlerle başka bir ülkede yatırım yapmayı tercih edebilecektir. Söz konusu yatırım kararlarını verirken de, ev sahibi ülkenin piyasasının büyüklüğü ve büyüme hızı, işgücü yapısı, coğrafi konumu, politik istikrar ve bürokrasisinin kalitesi, makroekonomik istikrar, dış ticaret açığı, dışa açıklık, ekonomik entegrasyonlara üyelik, mali teşvikler, vergi avantajları, özelleştirme uygulamaları ve altyapı gibi birçok etken önem taşımaktadır.

Ev sahibi ülkeler, ekonomileri için önem arz eden DYSY'lerin kendi ülkelerine gelmesini teşvik etmek amacıyla çeşitli politikalar geliştirmeye çalışmaktadır. Bu teşvik politikaları arasında vergisel teşvikler önemli bir yer tutmaktadır. Bunun sonucunda da "uluslararası vergi rekabeti" kavramı literatürde yerini almıştır.

Vergi rekabetinin uluslararası yatırımları çekme hususunda ne derece önemli olduğu hala literatürde kesinlik kazanmış değildir. Kullanılan ekonometrik model ve veriler, ülke ve inceleme dönemi, vergi yüklerine ilişkin varsayımlar farklılık arz etse de uygulanmakta olan kurumlar vergisi oranları ile DYSY akımları arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koyan ampirik çalışmalar sayıca üstünlük taşımaktadır.

Öte yandan vergi yükünün, ÇUŞ'un üretim yeri seçimindeki unsurlardan sadece birisi olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Ekonomik ve siyasi istikrar sağlayamamış, yatırım iklimi kötü olan bir ülke ancak bu şartlarını düzelttiği takdirde yabancı yatırımların ülkesine gelmesini vergi teşvikleriyle destekleyebilir. Buna karşılık diğer

koşullar sabit kabul edildiğinde şirketlerin daha düşük vergi ödedikleri yerlere yönelmeleri beklenir.

Türkiye’de DYSY’nin belirleyenlerini tespit etmek amacıyla yaptığımız ampirik çalışma sonucunda elde edilen bulgular da, iktisadi akımın ifade ettiği görüşün aksine kurumlar vergisi oranındaki düşüşün yabancı sermayenin yatırım kararları üzerinde etkili bir faktör olmadığını göstermektedir. 1987-2010 dönemini kapsayan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre sadece özelleştirme gelirleri anlamlı bulunmuş, diğer bağımsız değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

Modelin kısıtı, DYSY’yi etkileyen sosyal ve politik faktörlerin nicel olarak ölçülmesinin zorluğundan dolayı modele dahil edilememesidir. Sadece ekonomik faktörlerin DYSY üzerindeki etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır (GSYİH, TÜFE, reel döviz kuru, dış ticaret hacmi, İnterbank para piyasası faiz oranları, kurumlar vergisi oranı ve özelleştirme gelirleri). Bunun dışında vergisel teşviklerin değer olarak belirlenmesi mümkün olmadığından vergi rekabetinin DYSY’ye etkisi, daha az hata ile ulaşılabilen ve somut bir veri olan kurumlar vergisi oranları baz alınarak ölçülmüştür.

Sonuç olarak, vergi oranlarının DYSY kararları üzerinde etkisi olduğu ancak bu etkinin bizim ülkemizde anlamlı olarak yansımadağı görülmektedir. Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği uluslararası vergi rekabeti sonucunda ülkeler arasındaki vergi oranlarının birbirine yaklaşacağı ve haksız vergi rekabetinin ortadan kalkacağı varsayımında, vergi oranlarının yabancı sermayeyi ülkeye çekmek konusunda etkisinin daha da azalacağını söylemek mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

1999 yılı BM Kalkınma Programı Raporu. *Küresel Dönüşümler*, (A.S. Mercan, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003.)

Agarwal, J.P. (1980), “Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey” , *Weltwirtschaftliches Archiv*, 116 (4), 739-773.

Akgeyik, T. (2000). Çok Uluslu İşletmeler ve Küresel İnsan Kaynakları Stratejisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 43-44, 1-14.

Akkaya, Ş. (2003). Vergileme ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. *İ.Ü. İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 43.-44. Seri.

Aktan, C.C. ve Şen H. (1999). *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*. Ankara: TOSYÖV Yayınları.

Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2004). Vergi Rekabeti. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 22*.

Alpar, C. (1980). *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*, Ankara.

Altomonte, C. (2000). Economic Determinants and Institutional Frameworks: FDI in Economies in Transition. *Transnational Corporations*, 9 (2), 76–99.

Ansal, H. ve Ekmekçi, U. (2007). *Küresel Üretim Ağlarından Küresel İnovasyon Ağlarına Dönüşümün İçinde Olabilmek*. Ankara: TMMOB Sanayi Kongresi Tebliğ, 14-15.12.2007.

Aras, O. N. (2003). *Finansal Küreselleşmenin Azerbaycan Özelinde Kafkasya ve Orta Asya'ya Etkisi*. Qloballeşme Prosesinde Qafqaz ve Orta Asiya Uluslararası Konferans, 72-79, Bakü.

Arıman, A. (2003). Yatırım Çekmenin Tam Zamanı, Insight YASED, (17).

Arıman, A. Türkiye'ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekebilmek İçin İzlenmesi Gerekli Politikalar, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü.(Konuşma Metni)

Armağan, R. ve İçmen, M. (2012). Vergi Rekabeti ve Türkiye'ye Yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 145-172.

Aydemir, C., Arslan, İ. ve Uncu, F. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 69-104.

Bal, H.ve Göz, D. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 450-467.

Balkanlı, A.O. (2002). Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 13-26.

Barclay, Lou Anne A. (2000). Foreign Direct Investment in Emerging Economies, Corporate Strategy and Investment Behaviour in the Caribbean, Routledge.

Batmaz, N. ve Tekeli, S. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği (1996-2006)*. Denizli: Ekin Yayınevi.

Bauman, Z. (1997). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayraktar, F. (2003). *Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Ankara:Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Genel Araştırmalar,GA/03-1-1.

Beaud, M. (2003). *Kapitalizmin Tarihi*. (F.Başkaya, Çev.). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Bellak, C. ve Leibrecht, M. (2005). “Do low corporate income tax rates attract FDI? Evidence from Eight Central- and East European Countries”, *Globalisation, Productivity and Technology, Research Paper*, Vol:43.

Bilici, N. (2004). Vergi Cennetleri ile Mücadele. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Belek/Antalya*. 601-620.

Bouoiyour, J. (2003), The Determining Factors of Foreign Direct Investment in Morocco.

Bozkurt, H. (2009). Türkiye’de doğrudan yatırımların belirleyicileri üzerine bir analiz: CCC-MGARCH Modeli ile tahmin. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 71-92

Braconier, H., Pehr-Johan N. ve Dieter U. (2002); “Vertical FDI Revisited,” *IUI The Research Institute of Industrial Economics Working Paper*, No:579, Sweden.

Buchanan J. M. ve Musgrave R. A. (2001). *Public Finance and Public Choice: Two Constrasting Visions of the State*. London: MIT Press.

Buckley, A. (2000). *Multinational Finance*, Fourth Edition, Prentice Hall, New Jersey Co.

Candemir, A. (2006). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler: Bir Uygulama*. Yased Yayınları, Yayın No 12/53.

Candemir, A. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review*, 9 (2), 659-675

Chakrabarti, A. (2001). The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity. Analyses of Cross-Country Regressions, *Kyklos*, 54, 89-114.

Çak, M. (2008). *Uluslararası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlaması ve Vergileme*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/385 Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.

Çalışkan, E.N. (2011). *Uluslararası Yönetim, Stratejik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Çeken, H. (2003). *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*. İstanbul: Değişim Yayınevi.

Çeken, H., Ökten Ş. ve Ateşoğlu, L. (2008). Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 79-94.

Çelikkaya, A. (2010). Globalleşmenin Neden Olduğu Kurumlar Vergisi Reformları ve OECD Üyesi Ülkeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Maliye Dergisi*, (159), 36-52.

Çinko, L. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 26 (1), 117-131.

Daniels, J.D., Radebaugh, L.H., Sullivan, D.P. (2004). *International Business: Environments and Operations*, 10. Edition, New Jersey: Pearson Education International.

Demir Gökyayla, C. ve Süral C. (2004) 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve Getirdiği Yenilikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 131-167.

Devereux, M., Griffith, P. R. ve Alexander, K. (2002), “Corporate Income Tax Reforms and International Tax Competition”, *Economic Policy*, 17(35), 449-495.

Dicken, P. (2008). Global Shift: Transforming the World Economy, *Küresel Dönüşümler*, (E. Sarıtaş, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998.)

Doğan, M.N. (2012). *Türkiye’de ve Dünyada Özelleştirme Uygulamaları ve Özelleştirme Fonu’nun Kaynak ve Kullanımları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı.

Dökmen, G. ve Aysu, A. (2010). Hükümet İstikrarının Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkelere İlişkin Ampirik Bir Çalışma. *Journal of Yasar University*, 18(5), 3028-3037.

DPT (2000). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. DPT 2514 - ÖİK:532, Ankara.

DPT, (2000). *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Yayın No DPT 2544 - ÖİK:560, Ankara.

Duman, M.Z. (2011). Neo-Liberal Küreselleşmenin Zaferi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 666-700.

Dunning, J.H.,(1988). *Explaining International Production*, Unwin Hyman, London.

Duran, M. (2002). *Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı Araştırmaları.

Duran, M. (2003). *Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları*, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 33.

Ekinci, F. (2007). 5520 sayılı Yeni Kurumlar Vergisi Kanununda Vergi Güvenlik Müesseselerine İlişkin Yeni Düzenlemeler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 288–296.

Emen, T. (2007). *Vergi ve Teşviklerin Yabancı Yatırımların Ülkeye Kazandırılması Üzerindeki Etkisi*. YASED İnceleme Yarışması VII, Euromat Entegre Matbaacılık.

Ersel, H. (2012). *Küreselleşen Dünyada Vergi Toplamak Neden Zor? Küresel Dönemde Vergileme: Dönüşüm ve Türkiye’ye Yansımalar*. (Derleyenler: Önal, A.Y. ve Temelli, S.). İstanbul: Beta Yayınları.

Fülbert, G. (2010). *Kapitalizmin Kısa Tarihi*. (S. Usta, Çev.). İstanbul:Yordam Kitap.

Gedikli, A. (2011). Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6 (1), 96-146.

Gencel, U. (2007). *Türkiye’de Yatırım Kararları Üzerinde Kurumlar Vergisinin Etkisi: Bir Alan Araştırması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No:2.

Giddens, A. (2008). The Consequences of Modernity, *Küresel Dönüşümler*, (M. C. Çelebi, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1990.)

Giray, F. (2005). Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (9), 93-122.

Goodspeed, T.J. (1998). Tax Competition Benefit Taxes and Fiscal Federalizm. *National Tax Journal*, Vol.51, No.3.

Görgün, T. (2004), *Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

Gövdere, B. (1997). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği. *Dış Ticaret Dergisi*, 6, 1-9.

Göver, Z. T. (2005), *Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi*, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:40, Ankara.

Günaydın, İ. Ve Benk, S. (2004). Globalleşme Sonucu Oluşan Vergi Kayıp ve Kaçaklarını Önlemede Uluslararası İşbirliğinin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Belek/Antalya*. 381-420.

Gündoğan, N. (2002). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (26).

Gündoğan, N. (2002). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İstihdam Üzerine Etkileri. *Hazine Dergisi*, (14), 21-32.

Gür, T.H. ve Ertan, S.Z. (2012). Gelişen Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Etkisi, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 29-47.

Gürün, F. (2001). *Globalleşme ve Çok Uluslu Şirketlerin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri*. Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Yayını.

Güven, Y. (2008). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1), 75-97.

Halis, M., Yıldırım, M., Özkan, B. ve Özkan, G. (2007). Yabancı Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, 12, 304-318.

Held, D. ve McGrew, A. (2008). *Küresel Dönüşümler*. (A. S. Mercan, E. Sarıot, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003.)

Hirst, P. ve Thompson G. (2008). Globalization in Question, *Küresel Dönüşümler*, (M. C. Çelebi, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1999.)

Hood, N. ve Young, S. (1979). *The Economics of Multinational Enterprise*. London, UK:Longman.

Hoşyumruk, Ş. (2003). *Vergi Cennetleri, Tercihli Vergi Rejimleri ve Zarar Verici Vergi Rekabetinin OECD Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Hymer, S.H. (1970), The efficiency of Multinational Corporations, *The American Economic Review*, 60 (2), 441-448.

Işık, H. (2005). *Çok Uluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye*. T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı. Yayın No: 2005/370, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.

Itoh, M. (1983). *Dünya Kapitalizminin Enflasyonel Bunalımı, Dünya Ekonomisi, Bunalım ve Siyasal Yapılar*, İstanbul:Belge Yayınları.

İncekara, A. (1995), Türkiye’de Teşvik Sistemi, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1995/10.

İstanbul Sanayi Odası (2002). Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Stratejik Plan. (Hazırlayan: Pricewaterhouse Coopers). İstanbul: Boyut Matbaacılık.

Jenkins, R. (2007). “Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi”, *Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi içinde*, (Yay. Haz. Fikret Şenses, Çev. Sedef Öztürk), İstanbul: İletişim Yayınları.

Jones, J. ve Colin W. (2006). *Foreign Direct Investment and the Regional Economy*, Ashgate Publishing Ltd.

Kabaalioğlu, H. A. (1986). Çokuluslu Şirketler ve Bazı Tanım Denemeleri içinde *Uluslararası İşletmecilik*. İnan Özalp (Der.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Kar, M. ve Kara, M. (2004). Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler, *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 41(481), 70-84.

Kar, M. ve Tatlısöz, F. (2008). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *KMU İİBF Dergisi*, 10(14).

Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 7(1), 115-131.

Karagöz, K. (2007). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005. *Journal of Yasar University*, 2(8), 927-948.

Karaköy, Ç. (2006). Orta Asya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Politikaları, Stratejileri ve Tesvikler Üzerine Değerlendirme, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2).

Karluk, S.R. (1983). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: Taştan Matbaası.

Kaymak, H. (2005). Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi? *Maliye Dergisi*, (149), (74-104).

Kazgan, G. (1988). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve Ulus Devlet, Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keohane, R. O. ve Nye Jr. J. S. (2008). Küreselleşme:Yeni Olan Ne? Olmayan Ne? (Ve Ne Olmuş Yani?), *Küresel Dönüşümler*, (M. C. Çelebi, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2000.)

Kızıлтаş Uzunali, E. (2012). *Zararlı Vergi Rekabetinin Önlenmesi Çalışmaları: OECD-Global Forum*. Küresel Dönemde Vergileme: Dönüşüm ve Türkiye'ye Yansımalar. (Derleyenler: Önal, A.Y. ve Temelli, S.). İstanbul: Beta Yayınları.

Kindleberger, C.P. (1969). *American Business Abroad*, Yale University Press.

Knickerbocker, F. T., (1973). *Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise*. Harvard University Press.

Koçer, G. (2004). Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 1(3), 101-122.

Koçtürk, O.M. ve Eker M. (2012). Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1), 35-42.

Kurtaran, A. (2007). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 367-382.

Kutal, G. ve Büyüksulu, A. (1996). *Endüstri İlişkileri Boyutunda Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi Teori ve Uygulama*. İstanbul: Der Yayınları

Lebe, F. ve Ersungur, Ş.M. (2011). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi*. Atatürk Ü. İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 321-339.

Lim, E.G. (2001). *Determinants of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth: A Summary of the Recent Literature*. IMF Working Paper, WP/01/175.

Meriç, M. ve Ay, H. (2004). Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye*

Bölümü 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Belek/Antalya. 295-330.

Merlevede, B. ve Schoors, K. (2004). “Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies”, *CEPR Discussion Papers*, No: 2638.

Modelski, G. (2008). Principles of World Politics, *Küresel Dönüşümler*, (E. Sariot, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1972.)

Moosa, I.A. (2002). Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice, New York: Palgrave Macmillan.

Moosa, I.A. ve Cardak B.A. (2006) The Determinants of Foreign Direct Investment: An Extreme Bounds Analysis, *Journal of Multinational Financial Management*, 16, 199-211.

Muter, N. ve Kovancılar, B. (2004). *Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabetinin Türk Kamu Mali Yapısı Üzerine Olası Etkileri: Türk Vergi ve Teşvik Sistemine Yönelik Öneriler*, XIX. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya.

O’Rourke, K.H. ve Williamson, J.G. (2000). When did Globalization Begin?, NBER Working Paper Series, 7632, 1-32

Odabaş, H. ve Savaşan, F. (2004). Vergi Kayıp ve Kaçaklarını Önlemede Avrupa Birliği Vergi Uyumlulaştırması Örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Belek/Antalya. 855-866.*

OECD (1998). Harmful Tax Competition : An Emerging Global Issue.

Önal, A.Y. ve Temelli, S. (Ed.). (2012). Küresel Dönemde Vergileme: Dönüşüm ve Türkiye’ye Yansımalar. İstanbul: Beta Yayınları.

Öncel, S.Y. (2003). *Transfer Fiyatlaması, Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Vergileme*. İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 41. Seri.

Öncel, S.Y. (2005). *Kurumlar Vergisinde Değişim ve Uluslararası Vergi Rekabeti*. İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 47. Seri.

Öncel, T. ve Öncel, S.Y. (2003). *Uluslararası Vergi Rekabeti*. İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 43.-44. Seri.

Önder, İ. (2012). *Küreselleşmenin Ulusal Vergilendirme Kapasitesi Üzerindeki Etkileri*. Küresel Dönemde Vergileme: Dönüşüm ve Türkiye'ye Yansımalar. (Derleyenler: Önal, A.Y. ve Temelli, S.). İstanbul: Beta Yayınları.

Öz, E. ve Yaraşır, S. (2009). Global Bir Kavram: Vergi Rekabeti. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 52. Seri*.

Öz, S. (2012). *Vergi Rekabeti Konusunda OECD Çalışmaları*. Küresel Dönemde Vergileme: Dönüşüm ve Türkiye'ye Yansımalar. (Derleyenler: Önal, A.Y. ve Temelli, S.). İstanbul: Beta Yayınları.

Özalp, İ. (1998). *Çok Uluslu İşletmeler: Uluslararası Yaklaşım*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özel, H.A. (2011). İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 91-98

Özkök, S. (2003). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. *Vergi Sorunları Dergisi*, (172), 49-53

Öztürk, L. (2004). Hükümet İstikrarının Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkelere İlişkin Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (7), 110-128

Özyıldız, R. H. (1998). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü. *Hazine Dergisi*, (11), 1-9.

Petrella, R. (1996). *Globalization and Internationalization: The Dynamics of the Emerging World Order*, Robert Boyer ve Daniel Drache (der.), States Against Markets: The Limits of Globalization, London: Routledge.

Phatak, A.V., Bhagat, R.S. ve Kashlak, R. (2005). *International Management: Managing in a Diverse and Dynamic Global Environment*. Boston: McGraw-Hill/Irwin.

Pinto, C. (2002). *(Harmful) Tax Competition within the European Union: Concept and Overview of Certain Tax Regimes in Selected Member States*. http://www.lof.nl/artikel/harm_tax.html.

Pinto, C. (2003). *Tax Competition and EU Law*. *Kluwer Law International, USA*.

Pyndick, R. & Solimano, A. (1993). *Economic Instability and Aggregate Investment*, NBER Macroeconomics Annual.

Rodrik, D. (2008). *Has Globalization Gone Too Far?*, *Küresel Dönüşümler*, (A.S. Mercan, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1997)

Root, F. R. (1990). *International Trade and Investment*, 6. ed., South-Western Publishing. Sabır, H. (2002). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar. *Dış Ticaret Dergisi*, 26,74-84.

Saraç Ö. (2006). *Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları*, Ankara:Maliye Hukuk Yayınları.

Saray, M. O. (2011). Doğrudan Yatırımlar İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*. (161), 381-403.

Sarıaslan, O. (2010). Küreselleşmenin Temel Türk Vergi Kanunlarına Etkileri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* (1), 335-361.

Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Seymen, O.A. ve Çeken, H. (2004). Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmelerin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri: Makro ve Mikro Boyutta Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 53-77.

Susam, N. ve Oktayer, N. (2012). *Vergi Rekabetinin Türkiye Üzerindeki Yansımaları*. Küresel Dönemde Vergileme: Dönüşüm ve Türkiye'ye Yansımalar. (Derleyenler: Önal, A.Y. ve Temelli, S.). İstanbul: Beta Yayınları.

Şahan, Ö. (2010). Vergi Teşviklerinin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Kararları Üzerindeki Etkilerinin Analizi ve Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi.

Şenses, F. ve Taymaz, E. (2003). Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı? *Economic Research Center Middle East Technical University, ERC Working Papers in Economics*, 03/01.

Şentürk, M. (2013). Zararlı Vergi Rekabeti Yapan Ünelere Ödemeler Üzerinden Yapılacak Tevkifat. *Vergi Sorunları Dergisi*. (300), 118-124.

Şirin, Z.E. (2006). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirme Rejimi*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Şişman, M. ve Öztürk, O. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Uluslararası Vergi Rekabeti: Bir Literatür Araştırması. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 29(2), 47-75.

Tarı, R. ve Bıdırdı, H. (2009). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Temel Belirleyicileri: 1990-2006 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 253-268.

Taş, B. ve Karaca, Y. (2004). Küreselleşmenin Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkileri Açısından İki Önemli Konu: "Vergi Rekabeti ve Elektronik Ticaret". *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 19. Türkiye Maliye Sempozyumu Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Belek/Antalya*. 421-463.

Taymaz, E. (1993). Kriz ve teknoloji. *Toplum ve Bilim*, (56-61), 5-41.

Teather, R. (2002). Harmful Tax Competition. *Institute of Economic Affairs*, Vol.22.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1987). *Dünyada ve Türkiye’de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü*. Yurt Yayınları, Ankara.

Tekin, A. (2006). Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 301-316.

Temelli, S. ve Yakar Önal, A. (2012). Vergi Yapısındaki Dönüşüm ve Türkiye. *Friedrich-Ebert-Stiftung, Türkiye Analizleri*.

Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tuncer, B. (1968). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:241

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development), (2002). *World Investment Report (WIR)*.

Uras, T. G. (1979). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: Formül Matbaası.

Uygur, E. (2012). *Doğrudan Yabancı Yatırımı Beklerken*. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2012/55.

Vernon, R. (1968). “International Investment and International Trade in the Product cycle”, *Quarterly Journal of Economics*, No:80, 1968. pp.198-207.

Wilson, J.D. (1999). Theories of Tax Competition. *National Tax Journal*, Volume 52, No.2.

Yapraklı, S. (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonometrik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 21(2), 23-48.

Yavan, N. (2006). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi*, Doktora Tezi, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması 2006/4 İstanbul: Promat Basım Yayın.

Yavan, N., Kara, H.(2003). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-42.

Yıldırım, N. (1979). *Kapitalizmin Gelişim Aşamasında Yeni Aşama: Uluslararası Şirketler*. İstanbul: Cem Yayınları.

Yılmaz, B.E., Çak, M. ve Şeker, M. (2008). Uluslararası Vergi Rekabetinin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri: Türkiye Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, 23. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türk Vergi Sisteminin Küresel Bağlamda Değerlendirilmesi.*

Yılmaz, K. (2006). *Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi'ne Doğru.* Yayın No.YASED-T72006-12/54. İstanbul: Paymaş Matbaacılık.

Zengin, A. (2003). Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, (Şubat).

Zhang, K. H. (2001). What Explains The Boom of FDI in China. *International Economics*, 54 (2), s. 252-271.

fortune.com/global500/ Fortune Global 500

www.kpmg.com KPMG Denetim, Vergi ve Danışmanlık Hizmetleri web sitesi

www.verginet.net Akbulut, S. (2007). Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu ve “Vergi Cennetleri”ne İlişkin Düzenlemeler. *Verginet.net.*

www.yased.org.tr YASED (Uluslararası Yatırımcılar Derneği)

www.yoikk.gov.tr/upload/ydk/UDY2012_Rapor.pdf Ekonomi Bakanlığı
Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2012 Yılı Raporu

